

KOLPINGO KOLEGIJA

KOLPING UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

**IŠŠŪKIAI IR SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ
VERSLE**

*CHALLENGES AND SOCIAL RESPONSIBILITY
IN BUSINESS*

Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga
International Applied Research Conference Proceedings

Kaunas, 2016

KOLPINGO KOLEGIJA

KOLPING UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

**IŠŠŪKIAI IR SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ
VERSLE**

*CHALLENGES AND SOCIAL RESPONSIBILITY
IN BUSINESS*

Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga
International Applied Research Conference Proceedings

Kaunas, 2016

KONFERENCIJOS MOKSLINIS KOMITETAS

Pirmininkas

Dr. Prof. Josef Sebastian Paul, Kolpingo kolegijos Akademinės tarybos pirmininkas, Vokietija

Nariai:

Prof. dr. Hermann Knoedler, Ekonomikos, technologijų ir kultūros taikomųjų mokslų universitetas, Vokietija

Prof. Habil. Dr. Jonas Kvedaravičius, Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Aušra Kargaudienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. Dr. Giedra-Marija Linkaitytė, Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Nijolė Čiučiulkienė, Kauno technologijos universitetas

Doc. dr. Rūta Meištė, Utenos kolegija

Dr. Algė Šuliakaitė, Kolpingo kolegija

CONFERENCE SCIENTIFIC COMMITTEE

Chairman

Prof. dr. Josef Sebastian Paul, Head of the Kolping University of Applied Sciences Academic Council, Germany

Members:

Prof. dr. Hermann Knoedler, HWTk University of Applied Sciences, Germany

Prof. habil. dr. Jonas Kvedaravičius, Vytauto Magnus University

Assoc. prof. dr. Aušra Kargaudienė, Vytautas Magnus University

Doc. Dr. Giedra-Marija Linkaitytė, Vytauto Magnus University

Assoc. prof. dr. Nijolė Čiučiulkienė, Kaunas University of Technology

Assoc. prof. dr. Rūta Meištė, Utena University of Applied Sciences

Dr. Algė Šuliakaitė, Kolping University of Applied Sciences

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS

Pirmininkė

Lina Kalibataitė, Kolpingo kolegijos direktorė

Nariai:

Raimund Egger, Ingolstadt Kolpingo akademijos vadovas, Vokietija

Simona Snitkaitė-Kareivienė, Ryšių su visuomene specialistė, Kolpingo kolegija

Dalia Gineitienė, Tarptautinių ryšių vadybininkė, Kolpingo kolegija

Vitalija Vanagienė, Ekonomikos ir vadybos centro vadovė, Kolpingo kolegija

Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Socialinės gerovės centro vadovė, Kolpingo kolegija

Evelina Darulienė, Studentų paslaugų centro koordinatorė, Kolpingo kolegija

Asta Kalibatienė, Ūkio dalies vadovė, Kolpingo kolegija

Renata Butkutė, Direktorės padėjėja (sekretorė), Kolpingo kolegija

Juozas Stočkus, Kompiuterių tinklo administratorius, Kolpingo kolegija

THE ORGANIZING COMMITTEE

Chairman

Lina Kalibataitė, Director of Kolping University of Applied Sciences

Members:

Raimund Egger, Head of Ingolstadt Kolping Academy (Germany)

Simona Snitkaitė-Kareivienė, Public Relations Specialist, Kolping University of Applied Sciences

Dalia Gineitienė, International Relations Coordinator, Kolping University of Applied Sciences

Vitalija Vanagienė, Head of Centre of Business and Economics, Kolping University of Applied Sciences

Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė, Head of Centre of Social Welfare, Kolping University of Applied Sciences

Evelina Darulienė, Coordinator of Student Service Center, Kolping University of Applied Sciences

Asta Kalibatienė, Head of Facilities Management Office, Kolping University of Applied Sciences

Renata Butkutė, Assistant Director (Secretary), Kolping University of Applied Sciences

Juozas Stočkus, IT Administrator, Kolping University of Applied Sciences

Straipsniai įvertinti mokslinio komiteto narių. Autorių tekstų kalba ir stilius neredaguoti.

Papers were selected and reviewed by the members of Conference Scientific Committee

IŽANGA

Europos Sąjunga kaip tarptautinė institucija yra laikoma pradininke, kuri paskatino įmones imtis socialinės atsakomybės. Tačiau jei pažvelgsime kaip vis dar skiriasi įvairių šalių veiksmų socialinės atsakomybės įmonėse įgyvendinime, suprasime, kad tai yra sudėtingas ir ilgalaikis procesas, ir beja, prasidedantis pirmiausia nuo pokyčių žmonių sąmonėje.

Socialinė atsakomybė, tai iš esmės idėja, kurią įgyvendinant savanoriškai prisiimamas sprendimas prisidėti prie visuomenės gerovės ir švaresnės aplinkos. Tai tarsi įsipareigojimas įvairiuose lygmenyse – asmeniniame gyvenime ir profesinėje srityje. Lietuva dar negali pasigirti didžiais pasiekimais šios idėjos įgyvendinime, tačiau vis gi galime pasidžiaugti, kad socialinės atsakomybės iniciatyvų daugėja ir didelį vaidmenį tame suvaidino užsienio patirties perėmimas, gerųjų pavyzdžių sekimas.

Kolpingo kolegija yra jau 20 metų pasaulinės Kolpingo draugijos dalis Lietuvoje. Džiaugiamės, kad kartu su užsienio partneriais galime prisidėti kuriant pilietiškai subrendusią visuomenę, kad suteikiame galimybes tapti sąmoningais ir aktyviais bei krikščioniškomis vertybėmis besivadovaujančiais piliečiais, padedame įgyti bei tobulinti kompetencijas, padrašiname veikti ir imtis iniciatyvos, inovatyviai žvelgti į užsisenėjusias visuomenės problemas bei jas spręsti.

Kolpingo kolegijos tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Socialinė atsakomybė profesinėje veikloje“ leidinyje aptariama problematika suteikia galimybę pastiprinti savo žinias, pergaltoti savo asmeninius ir profesinius įsipareigojimus socialinės atsakomybės srityje.

Lina Kalibataitė
Kolpingo kolegijos direktorė

INTRODUCTION

The European Union as an international body is seen as the pioneer, which has encouraged companies to take social responsibility. However, if we look at as there are still differences in implementation of social responsibility of enterprises in the different countries, we will realize that this is a complex and long-term process, and firstly starting from the change in people's minds.

Social responsibility is basically the idea when implementing it the voluntary decision has been made to contribute to the welfare of the society and cleaner environment. This is a kind of commitment in many levels – from personal life to the professional field. Lithuania cannot yet boast of the great achievements in the implementation of this idea, but we can still enjoy that social responsibility initiatives are increasing following the foreign experience and good examples that played a large role in it.

For 20 years Kolping University of Applied Sciences has been the worldwide part of Kolping Society in Lithuania. We are pleased that together with our partners we can help create socially mature society and provide opportunities to become informed and active and guided by Christian values citizens, we help acquire and improve competencies, encourage to take the initiative, innovatively look at public problems and solve them.

The journal of International Scientific-Practical Conference “Social Responsibility in the Professional Setting” organized by Kolping University of Applied Sciences deals with the topical problems that enable to strengthen knowledge, to rethink personal and professional commitment to the social responsibility.

Lina Kalibataitė
Director
of Kolping University of Applied Sciences

TURINYS / CONTENTS

1.	Egidijus Nedzinskas, Nijolė Bankauskienė <i>SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS UGDYMAS STUDIJŲ PROCESU</i> <i>SOCIAL RESPONSIBILITY EDUCATION IN THE STUDY PROCESS</i>	5
2.	Rūtenis Jančius, Sigitas Daukilas <i>VERTYBINIO UGDYMO PEDAGOGINIŲ SCENARIJŲ ELEMENTAI PROFESINIO UGDYMO TURINYJE</i> <i>THE ELEMENTS OF VALUABLE EDUCATION PEDAGOGICAL SCENARIOS IN THE CONTENTS OF VOCATIONAL EDUCATION</i>	14
3.	Vilma Staskevičienė <i>SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PSICHOLOGINĖS GEROVĖS KAIP ORGANIZACIJOS SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS RAIŠKA</i> <i>PSYCHOLOGICAL WELFARE OF SOCIAL WORKERS AS AN ELEMENT OF AN ORGANIZATION'S CORPORATIVE RESPONSIBILITY</i>	24
4.	Vida Lukamskienė, Lina Kamarauskienė <i>KAIMO BENDRUOMENĖS TARYBOS NARIŲ ĮSIPAREIGOJIMAS BENDRUOMENĖS VYSTYMU</i> <i>COMMITMENT OF RURAL COMMUNITY COUNCIL TO COMMUNITY DEVELOPMENT</i>	34
5.	Algė Šuliakaitė <i>PROMOTION OF SELF-RESPONSIBILITY FOR AT-RISK YOUTH AND THEIR FAMILIES ATSAKOMYBĖS SKATINIMAS DIRBANT SU RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIAIS IR JŲ ŠEIMOMIS</i>	41
6.	Raimund Gründler <i>COMMITMENT TO EDUCATION AS A PART OF SOCIAL RESPONSIBILITY STRATEGIES IN COMPANIES</i> <i>ĮSIPAREIGOJIMAS VYKDYTI ŠVIETIMO PROGRAMAS KAIP ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS STRATEGIJŲ DALIS</i>	47
7.	Hermann Knödler <i>CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY, MARK-UP PRICING AND ART GALLERIES: THEORETICAL APPROACH AND EMPIRICAL FINDINGS FROM KNOEDLER GALLERY (NEW YORK) IN THE 1950S</i> <i>ĮMONIŲ SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ, KAINOS IR MENO GALERIJOS: TEORINIS POŽIŪRIS IR EMPIRINIA DUOMENYS IŠ KNOEDLER GALERIJOS 1950 METAIS</i>	60
8.	Živilė Tamošauskaitė <i>SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS PASKATOS PELNO IR NE PELNO ORGANIZACIJOSE</i> <i>SOCIAL RESPONSIBILITY INCENTIVES FOR PROFIT AND NON-PROFIT ORGANIZATIONS</i>	68
9.	Vitalija Vanagienė, Iveta Varnagirytė-Kabašinskienė, Audronė Alijošiutė, Raimondas Krištaponis, Ieva Lipkevičienė, Mindaugas Žiedelis <i>EKOTURIZMO SPECIALISTŲ POREIKIS: VIEŠASIS SEKTORIUS, VERSLAS</i> <i>ECO TOURISM EXPERTS DEMAND: PUBLIC SECTOR, BUSINESSES</i>	74
10.	Virginijus Ceslevičius, Rokas Jankauskas, Giedrė Pociūtė <i>ARBITRATION AGREEMENT EXTENTION TO NON-SIGNATORIES: RIGHTS AND OBLIGATIONS OF PARTIES THAT HAVE NOT SUBMITTED ANY DISPUTE TO AN ARBITRATION</i> <i>AR ARBITRAŽINIS SUSITARIMAS GALI BŪTI IŠPLĖSTAS IR ĮTAKOTI TREČIŲJŲ, ARBITRAŽINIO SUSITARIMO NEPASIRAŠIUSIŲ, ASMENŲ TEISES IR PAREIGAS?</i>	82
11.	Sigita Šimbelytė, Virginija Tumėnienė <i>FORCE MAJEURE INSTITUTO TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMAS LIETUVOJE</i> <i>THE PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF FORCE MAJEURE IN LITHUANIA LAW</i>	92

SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS UGDYMAS STUDIJŲ PROCESU

EGIDIJUS NEDZINSKAS

NIJOLĖ BANKAUSKIENĖ

Kauno technologijos universitetas

ANOTACIJA

Šiandieninėje visuomenėje ypatingai svarbi socialinė atsakomybė, kuri siejama su studentų, būsimųjų policijos pareigūnų, ugdymu universitete. Tyrimo tikslas – ištirti studentų nuomonę apie socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese. Tyrimo objektas – studentų nuomonė apie socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese. Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai: atskleisti socialinės atsakomybės sampratą ir ištirti studentų nuomonę apie socialinės atsakomybės ugdymą. Tyrimui naudota mokslinės literatūros analizė, studentų apklausa raštu ir statistinė duomenų analizė. Tyrimas atliktas Mykolo Romerio universitete. Rezultatai parodė, kad dauguma studentų jaučia pareigą ir nori laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, dėstytojo keliamų reikalavimų, nes nori būti atsakingi už savo studijas ir sėkmingus egzaminus bei yra pareigingi žmonės. Šios pareigos ir norai studentams padeda ugdytis socialinę atsakomybę. Beveik 90 proc. visų tyrime dalyvavusių respondentų universitete įgytas teorines žinias pritaikė praktikos metu ugdantis socialinę atsakomybę ir sprendžiant įvairius klausimus, susijusius su socialine atsakomybe.

IVADAS

Temos aktualumas. Problemos aktualumą lemia Lietuvos aukštojo mokslo reforma ir dabartinė šalies ekonominė situacija, kai nuolatinis ugdymas yra vertinimas, kaip priemonės, padedančios asmeniui įsitvirtinti darbo rinkoje. Vertinant šiandienos ekonominius, socialinius ir kultūrinius pakeičius visuomenėje, kyla klausimas, ar studijų metu įgyjamos žinios ir gebėjimai atitinka tai, ko iš besimokančių laukia visuomenė, ko reikalauja nuolat besikeičiantis pasaulis. Reikia pripažinti, kad šiandieninei visuomenei reikalingi kompetentingi darbuotojai, turintys ne tik profesinių žinių, bet ir sugebantys lanksčiai prisitaikyti prie nuolat kintančių sąlygų, kūrybiškai ir savarankiškai dirbti, jaučiantys atsakomybę už savo darbo rezultatus. Remiantis anksčiau išsakytomis mintimis, galima teigti, kad jauno žmogaus rengimo profesinei veiklai jau negalima sieti vien tik su profesinių žinių perteikimu (K. Samašonok ir J. Šimkovič, 2012).

Šiuolaikiniame rinkos pasaulyje globalizacijos procesai aštrina konkurencines sąlygas tarp įvairaus tipo organizacijų. Ne išimtis ir aukštojo mokslo sektorius, kuriam atsiveria papildomos galimybės gilinti mokslo žinias, dalintis patirtimi, sektoriuje dirbantiems žmonėms plėsti kompetencijas, vykdyti tarptautinius tyrimus. Tačiau kartu iškyla būtinybė įveikti iššūkius, kurių pagrindinis – konkurencija dėl vienos svarbiausių suinteresuotųjų grupių – studentų. Siekdami parengti *profesionalus*, kurie baigę studijas darbo rinkoje pademonstruotų tinkamas kompetencijas, universitetai turėtų teikti deramą dėmesį ne tik esamiems studentams, tačiau ir būsimųjų studentų pritraukimo procesui. Aštrėjanti konkurencija skatina atkreipti dėmesį į universiteto įvaizdį, kuriam pastaraisiais metais Lietuvoje skiriama vis daugiau dėmesio (A. Veverskytė, 2012).

Socialinė atsakomybė nagrinėjama, kaip vienas iš darnaus vystymosi komponentų, glaudžiai susijusia su socialine darnaus vystymosi dimensija: žmonių sveikatos, aplinkos tausojimu, lygiomis teisėmis socialinės raidos atžvilgiu, lygybe visuomenėje, būsimųjų kartų poreikių paisymu, demokratija ir kt. (G. Miechelsen ir M. Rieckmann, 2008; Michelsen, H. Siebert ir J. Lije, 2011).

Tyrimas atliktas 2011 metais Mykolo Romerio universitete Viešojo saugumo fakultete. Prieš atliekant tyrimą, studentams, būsimiesiems policijos pareigūnams, buvo pateikta tokia socialinės atsakomybės sąvoka, tai yra asmeniškai pripažįstamų bendražmogiškų vertybių sąlygotas rūpinimasis kitu (-ais) žmogumi (-ėmis), pagalba jam (-iems), noras būti teisingam santykiuose su

žmogumi (-ėmis), reklumas, kad ir kitas (-i) būtų teisingas (-i) (N. Bankauskienė ir E. Nedzinskas, 2010).

Apie socialinę atsakomybę ir jos ugdymą universitete rašė ir nagrinėjo: L. Kolberg (1980), A. Leonavičius (1993), G. Butkienė ir A. Kepalaitė (1996), B. Bitinas ir E. Giedraitienė (1996), I. Leliūgienė (1997; 2002), B. Bitinas (2000), C. W. Johnston & S. Cheurprakobkit (2002), A. Adler (2003), L. Jovaiša (2007), D. Vyšniauskienė ir R. Minkutė (2008), A. Vaišvila (2009), K. Samašonok ir J. Šimkovič (2012), A. Augustinienė (2012), A. Veverskytė (2012).

Mokslinėje literatūroje kol kas nėra išsamesnių studijų, analizuojančių studentų socialinės atsakomybės, požymius. Todėl manome, kad tema „Socialinės atsakomybės ugdymas studijų procese“ yra aktuali ir dar nėra visapusiškai išanalizuota. Temos aktualumas pasireiškia tuo, kad, besivystant demokratinei valstybei, auga ir kvalifikuotas socialines paslaugas teikiančių profesijos atstovų skaičius. Absoliučiai daugumai žmonių savo gyvenime neišvengiamai tenka susidurti su policijos pareigūnų teikiamomis paslaugomis. Šie probleminiai klausimai yra ypač aktualūs, nes visuomenėje vyrauja nuostata, kad profesinė atsakomybė buvo visada, tačiau tai tapatinama su socialine atsakomybe. Todėl šiame straipsnyje nagrinėjama studentų nuomonė apie socialinės atsakomybės ugdymą Mykolo Romerio universitete (toliau – MRU), kur rengiami būsimieji policijos pareigūnai. Neabejotinai aktualu atlikti tyrimą, padedantį analizuoti socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese.

Tyrimo objektas – socialinės atsakomybės ugdymas studijų procese

Tyrimo tikslas – ištirti studentų nuomonę apie socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti socialinės atsakomybės sampratą;
2. Ištirti studentų nuomonę apie socialinės atsakomybės ugdymą.

Tyrimo metodai:

Mokslinės literatūros analizė – leidžia atskleisti socialinės atsakomybės sampratą.

Studentų apklausa raštu – leidžia ištirti studentų, būsimųjų policijos pareigūnų, požiūrį į socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese. Apklausa raštu atlikta 2011 metų pavasarį ir rudenį MRU. Apklausoje dalyvavo iš viso 205 studentai, kurie mokėsi Teisės ir policijos veiklos (toliau – TPV) studijų programoje: 102 studentai – pavasarį ir 103 studentai – rudenį.

Statistinė aprašomoji duomenų analizė – gauti tyrimo duomenys apdoroti IBM SPSS Statistics 23.0 statistinės analizės programa. Studento (*t*) kriterijus taikytas hipotezei apie vidutinių reikšmių lygybę tikrinti. Duomenų skirtumas statistiškai reikšmingas, kai – $p < 0,05$.

1. Socialinės atsakomybės sampratos turinio atskleidimas

Atsižvelgiant į nuolat besikeičiančias ekonomines, socialines ir politines sąlygas, policijos pareigūnas turi išlikti kompetentingas ir atsakingas, nuolat tobulinti savo teorinius, praktinius ir profesinius įgūdžius bei žinias. Žinios, gebėjimai ir profesiniai įgūdžiai, išugdyti aukštojoje mokykloje, padės suformuoti visapusiškai išprususią asmenybę, žmogų, galintį planuoti, analizuoti veiksmus, tinkamai ir atsakingai vadovauti kitų asmenų veiklai. Keliamas tikslas – parengti profesionalų, kvalifikuotą policijos pareigūną, kuris gebėtų spręsti įvairaus pobūdžio teisinės-socialines problemas, praktinėje veikloje užtikrindamas teisėtvarką (C. W. Johnston ir S. Cheurprakobkit, 2002).

Pagal Europos mokslo įstaigų, rengiančių, analogiškos srities specialistus, studijų proceso tendencijas, Lietuvos policijos pareigūnų pareigybėms keliamus specialiuosius išsilavinimo reikalavimus, analizuojamas socialinės atsakomybės ugdymas universitete. Kaip teigia A. Augustinienė (2012) universitetinės studijos turi rengti tokius būsimuosius profesionalus, kurie sugebėtų spręsti globalias problemas ir suprasti jas kitų mokslų kontekste, būtų profesionalai generalistai, aktyviai dalyvaujantys ir kuriantys, sėkmingai išgyvenantys daugiakultūrinėse bendruomenėse, galintys patys keisti savo profesinį tapatumą, kuriems artima įvairi meniškumo ir kūrybiškumo raiška.

Žmonės, dorovingai elgdamiesi, laikosi vidinės savikontrolės principo. Dorovinio sąmoningumo lygį, kurį pasiekė žmonės, įsisavinę dorovines elgesio normas vyraujančioje

socialinėje aplinkoje, L. Kolberg (1980) suskirstė į dvi stadijas. Pirma – žmogus orientuojasi į bendruomenės priimtas elgesio normas, į principus, vertybes, kuriuos sukūrė visuomenė. Antra – jiems būdingi sąmoningai jų pačių priimti sprendimai. Dorovinė sąmonė pasiekia aukščiausią išsivystymo lygį, kai elgesys reguliuojamas aukščiausiais doroviniais kriterijais, „auksinėmis etikos taisyklėmis“: nedaryk kitam to, ko pats nenorėtum, kad tau tai padarytų kiti.

A. Leonavičius (1993) teigia, kad laisvas nuo bendruomeninių įsipareigojimų ir nuo atsakomybės bendruomenei individas pavirsta savo paties, sąmoningai ar ne, puoselėjamo individualizmo auka. Laisvė, neturinti jokių moralinių stabdžių, visada išsigimsta ir virsta chaosu, o žmonės, suvokiantys laisvės kainą ir prasmę, atvirksčiai, labai rimtai žiūri į tą atsakomybę, kurią jiems užkrauna laisvė. Atsakomybės vengimas, jos perkėlimas kitiems, ypač tais atvejais, kai paliečiami bendresni, nuo privataus gyvenimo labiau nutolę klausimai. Socialinė atsakomybė, tai atsakomybė už tai, kas vyksta už mūsų būsto, už mūsų šeimos ribų. Tai sąmoningai formuojamų ekonominių, politinių, teisinių, dorovinių santykių tarp asmenybės ir visuomenės įvairių jos struktūrų forma; kaip pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus; gebėjimą atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas, esant tam tikroms teismo ar kaltumo sąlygoms.

G. Butkienė ir A. Kepalaitė (1996) teigia, jog „žmogui būdinga esminės vertybės ir įsisaūmoninimas gyvenimo principų bei atsakomybė sau pačiam“. Nesubrendėlis dėl savo nesėkmių nuolat kaltina kitus, aplinką ir kadangi neturi giliai įsisaūmonintų vertybių, kuriomis remdamasis darytų sprendimus, dažnai apskritai atsisako pasirinkimo ir sprendimo atsakomybės. Žmogus yra (ir nori būti) atsakingas už savo ir kito gyvenimą, solidarus su kitais, nevengia gyvenimo kovų, sąmoningai suvokia savo socialines šaknis, tiek, kiek leidžia galimybės bei gebėjimai veikia, visuomenėje, kurioje gyvena. Kalbant apie brandžią asmenybę, dažniausiai yra akcentuojamas jos vientisumas, gebėjimas kuo objektyviau suvokti pasaulį ir save, tvarkyti ir keisti aplinką, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Asmeninė branda veda į socialinę atsakomybę.

B. Bitinas ir E. Giedraitienė (1996) nurodo, kad ugdytojo veikla grindžiama atsakomybe už ugdytinį, nuosekliai siekiamus užsibrėžtus asmenybės tobulinimo tikslus, parenkamas optimaliausias ugdymo priemonės. Kaip teigia I. Leliūgienė (1997), paprastai žmonės elgiasi pagal tokius moralinius principus, kuriuos įsisaūvino ir patikrino savo gyvenimo patirtimi. Vienos ar kitos situacijos metu sprendimus jie priima savarankiškai, tačiau nėra teisinga moralinio pasirinkimo požiūriu. Teisingai elgiasi dėl galimos bausmės už nusikaltimą baimės, ar laukdami paskatinimo.

B. Bitino (2000) teigimu socialinė atsakomybė ugdoma reikalaujant atsakyti už savo veiksmus, ji kyla kaip moralinės organizacijos narių atsakomybės rezultatas, kaip etiško ir neetiško sprendimų priėmimo, sprendžiant moralines problemas, pasekmė. Svarbiausios vertybės yra laisvė ir socialinė atsakomybė. Šia vertybių sistema grįstas ugdymas įgyja visuminį ir į asmenybę orientuotą pobūdį. Anot I. Leliūgienės (2002), ugdymo turinys ir metodika turi padėti ugdyti aktyvią asmenybę, nes aktyvumas – tai viena iš pagrindinių savybių, formuojant atsakingą visuomenės narį. Socialinė atsakomybė atspindi kultūrines vertybes bei tradicijas ir skirtingose visuomenėse įgyja skirtingas formas. A. Adler (2003) teigimu, brandus žmogus yra giliai suinteresuotas kitais asmenimis ir jų gerove. Žmogaus ugdymas (-is) didžiausia dalimi priklauso nuo jo paties supratimo, norų, pastangų.

Edukologijoje žodis „atsakomybė“ reiškia bendriausią asmenybės dorovinį bruožą, motyvuojantį rūpestingą veiklą atliekant pareigas (šeimos, visuomenės, darbo, bendravimo ir kt.). Atsakomybė ugdoma reikalaujant atsakyti už savo veiksmus. Ji yra svarbiausias asmenybės dorovinio brandumo požymis (L. Jovaiša, 2007).

Taigi, organizuojant veiklą, reikia numatyti situaciją, kurioje teks veikti, ir įvertinti galimas veiksmų pasekmes kitiems – paslaugos vartotojui, kolektyvui, kolegai ar net visuomenei – ne tik sau (D. Vyšniauskienė ir R. Minkutė, 2008).

Socialinė atsakomybė aiškintina ne kaip vienkartinis veiksmas, o procesas, nuolatinis įsipareigojimas visuomenei, suvokiant, kad leidimas gyventi joje įpareigoja atitinkamoms socialinėms pareigoms siekiant tos visuomenės stabilumo, sugyvenimo (A. Vaišvila, 2009).

Todėl manytina, kad socialinė atsakomybė universitete turi būti ugdoma įvairiomis formomis. Viena iš pagrindinių ugdymo formų galima įvardinti universitete vykdomą studijų programą,

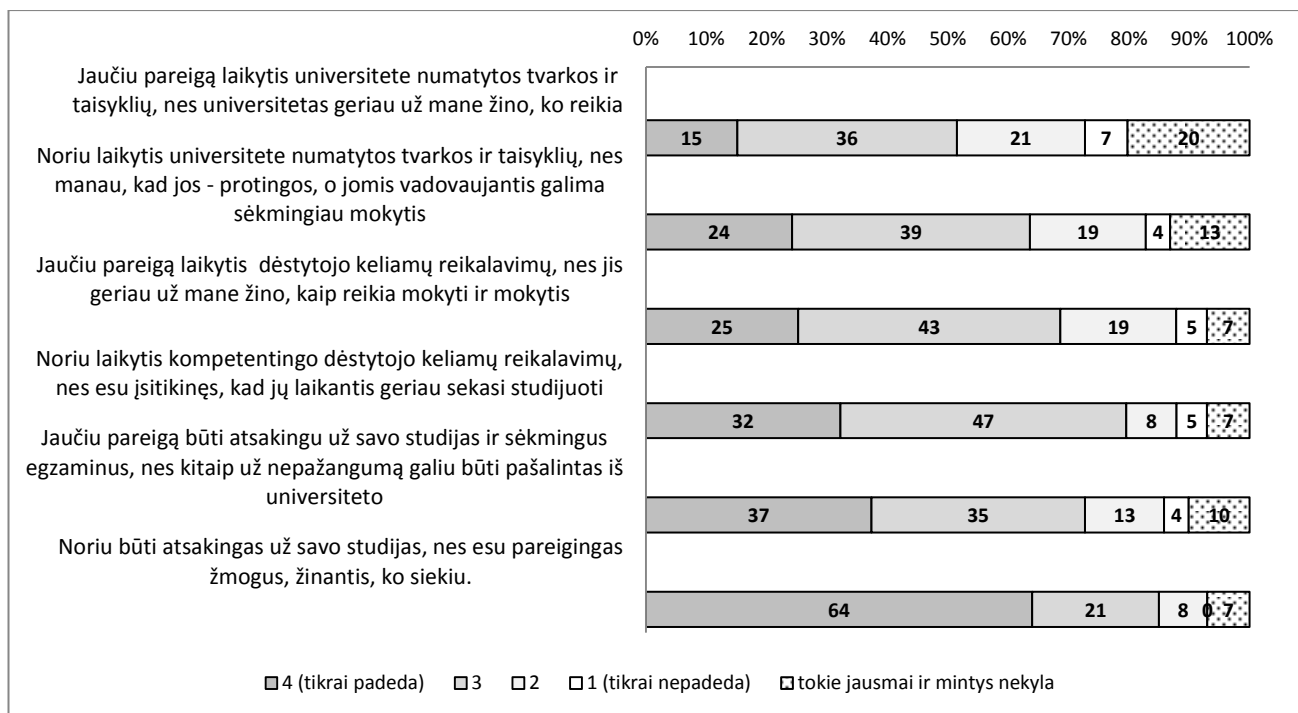
studijų programų modulius ir atskiras temas. Taip pat socialinė atsakomybė ugdoma įvairių studijų metodų pagalba, juos taikant studijų procese, tame tarpe ir mokomosios praktikos atlikimo metu. Taigi apibendrinus įvairių autorių mintis apie socialinę atsakomybę ir jos ugdymą, kitame skyriuje bus tiriama studentų nuomonė apie socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese.

2. Studentai apie socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese

Siekiant ištirti studentų, būsimųjų policijos pareigūnų, požiūrį į socialinės atsakomybės ugdymą studijų procese, parengti specialūs klausimynai, kurie buvo pateikti Teisės krypties (01S) TPV studijų programos studentams. Šioje programoje mokėsi 134 studentai. 2011 metų pavasarį, prieš mokomosios praktikos atlikimą, klausimynas pateiktas 102 studentams. Kitas klausimynas pateiktas 2011 metų rudenį, po mokomosios praktikos atlikimo, tos pačios TPV studijų programos 103 studentams. Klausimyną užpildė visi 103 TPV studijų programos studentai iš 134 toje programoje besimokančiųjų. Abu kartus išdalinti klausimynai 100 proc. sugrįžo. Tyrimas atliekamas naudojantis aprašomuoju statistinės duomenų analizės metodu. Abu kartus tyrime dalyvavo beveik po lygiai moterų ir vyrų.

Atliekant tyrimą, buvo siekta išsiaiškinti, *ar studentai studijų metu jaučia tam tikrus norus ir pareigas, kurie padeda ugdytis socialinę atsakomybę*. Jiems buvo pateikti 6 teiginiai ir studentai paprašyti įvertinti kiekvieną teiginį balais nuo 1 iki 4 (4 – tikrai padeda ugdytis socialinę atsakomybę, 1 – tikrai nepadeda ugdytis socialinės atsakomybės).

Pateiktame grafike (žr. 1 pav.) pastebima, jog visi išvardinti teiginiai apie kylančius norus ir pareigas, didžiąjai daliai respondentų padeda formuoti socialinę atsakomybę.

1 paveikslas. Studentai apie norus ir pareigas, kurie jiems padeda ugdytis socialinę atsakomybę

Iš atlikto tyrimo matyti, kad pusė (51 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų jaučia pareigą laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes universitetas geriau už jį žino, ko reikia ir nurodo, jog tai jiems padeda ugdytis socialinę atsakomybę. 28 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jiems universitete numatyta tvarka ir taisyklės nepadeda ugdytis socialinės atsakomybės. Penktadalis (20 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų, teigė, kad jiems tokie jausmai ir mintys nekyla.

Teiginiai, *noriu laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, nes manau, kad jos – protingos, o jomis vadovaujantis galima sėkmingiau mokytis* (63 proc.) ir *jaučiu pareigą laikytis*

dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jis geriau už mane žino, kaip reikia mokytis ir mokytis (68 proc.) studentams padeda ugdytis socialinę atsakomybę. Apie ketvirtadalis, t. y. 23 proc. ir atitinkamai 24 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad jiems tai nepadeda ugdytis socialinės atsakomybės. 13 proc. ir 7 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad jiems tokie jausmai ir mintys nekyla.

Taigi galima teigti, kad studentai daugiau nori laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, negu jaučia pareigą tai daryti. Tačiau jaučia pareigą laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų, todėl galima manyti, kad studentai yra daugiau orientuoti į gaunamas žinias ir jų siekia, nes jiems tai padeda ugdytis socialinę atsakomybę. Tik beveik po ketvirtadalį, tiek viename, tiek kitame teiginyje, iš viso apklausoje dalyvavusių respondentų teigia, kad šie teiginiai nepadeda jiems ugdytis socialinės atsakomybės. Be to, džiugina ir tai, kad tik mažai daliai studentų tokie jausmai ir mintys nekyla.

Taigi vyraujanti studentų dauguma nori laikytis kompetentingo dėstytojo keliamų reikalavimų, nes yra įsitikinę, kad jų laikantis geriau sekasi studijuoti. Taip pat jaučia pareigą būti atsakingais už savo studijas ir sėkmingus egzaminus, nes kitaip už nepažangumą gali būti pašalinti iš universiteto. Bei nori būti atsakingi už savo studijas, nes jie mano, kad yra pareigingi žmonės ir žinantys, ko siekia. Galima daryti prielaidą, kad studentai yra teigiamai ir geranoriškai nusiteikę laikytis dėstytojo keliamų reikalavimų ir jaučia pareigą būti atsakingais už savo studijas, nes yra pareigingi žmonės. Todėl manytina, kad studentai yra tinkamai pasirinkę šias studijas, orientuoti į atsakingą žinių siekimą, studijas universitete ir tai jiems padeda ugdytis socialinę atsakomybę.

Toliau buvo įdomu iš studentų sužinoti, ar jie rengdamiesi mokomajai praktikai žino, kas tai yra socialinė atsakomybė, todėl tiriamųjų buvo paklausta, *ar paskaitų, praktikos instruktažo metu prieš praktikos atlikimą, praktikos atlikimo metu ir po praktikos jie buvo supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė.*

Išanalizavus atlikto pirmo tyrimo gautus duomenis, nustatyta, kad daugiau, kaip trečdalis (34 proc.), visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad jie prieš praktikos atlikimą, t. y. paskaitų, praktikos instruktažo metu buvo supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė ($p < 0.05$ – lyginant su penktadaliu (20 proc.) atsakusių studentų grupe, kurie teigė, kad, prieš praktiką, t. y. paskaitų, praktikos instruktažo metu, nebuvo supažindinti su socialinės atsakomybės sąvoka).

Beveik pusė, t. y. 46 proc., visų apklausoje dalyvavusių studentų – respondentų, nurodė, kad jie prieš mokomosios praktikos atlikimą, paskaitų ar praktikos instruktažo metu buvo iš dalies supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė ($p < 0.001$ – lyginant su penktadaliu (20 proc.) atsakusių studentų grupe, kurie teigė, kad, prieš praktiką, nebuvo supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė).

Atlikus antrąją studentų apklausą, po praktikos atlikimo, beveik trečdalis (28 proc.) visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad jie praktikos metu buvo supažindinti, kas yra socialinė atsakomybė ($p < 0.001$ – lyginant, su tuo, jog buvo supažindinti iš dalies, kas yra socialinė atsakomybė). Daugiau nei pusė, apie 52 proc., visų apklausoje dalyvavusių studentų, nurodė, kad jie praktikos metu buvo iš dalies supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė, praktikos metu ($p < 0.001$ – lyginant, su tuo, kurie teigė (20 proc.), visų apklausoje dalyvavusių studentų, kad jie nebuvo supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė (žr. 1 lentelę).

1
lentelė

Studentų supažindinimas su socialinės atsakomybės sąvoka

Supažindinimas su socialinės atsakomybės sąvoka	Buvo supažindinti		Buvo supažindinti iš dalies		Nebuvo supažindinti		Viso:
	N	Proc.	N	Proc.	N	Proc.	Proc.
Prieš praktikos atlikimą (paskaitų, instruktažo metu)	102	34	102	46	102	20	100
Praktikos metu ir praktikos atlikimo (atsakymas gautas po praktikos)	103	28	103	52	103	20	100

Galime teigti, kad daugiau, kaip trečdalis (34 proc.), visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad jie prieš praktikos atlikimą, t. y. paskaitų, praktikos instruktažo metu buvo supažindinti

su tuo, kas yra socialinė atsakomybė. Apie pusė (46 proc.), visų apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad jie iš dalies buvo supažindinti su socialinės atsakomybės sąvoka ir tik penktadalis (20 proc.) visų apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad jie nebuvo supažindinti su socialinės atsakomybės sąvoka. Taip pat apie trečdalis, t. y. 28 proc., visų apklausoje dalyvavusių studentų teigė, kad jie praktikos metu buvo supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė. Daugiau nei pusė, apie 52 proc., visų apklausoje dalyvavusių studentų, nurodė, kad jie praktikos metu buvo iš dalies supažindinti su socialinės atsakomybės sąvoka ir vėl tik penktadalis, t. y. 20 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad jie nebuvo supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė.

Siekiant išsiaiškinti studentų, būsimųjų policijos pareigūnų, požiūrį į komandinį darbą, buvo pateiktas klausimas studentams, prieš mokomosios praktikos atlikimą ir po jos atlikimo, *ar dėstytojo pateiktos teorinės ir praktinės užduotys, kurios reikalauja jas atlikti studentų grupėje, padeda jiems ugdytis socialinę atsakomybę*. Analizė, parodė, kad prieš praktikos atlikimą (42 proc.), visų apklausoje dalyvavusių studentų teigė, kad jiems dėstytojo pateiktos užduotys, kurios reikalauja jas atlikti studentų grupėje, padeda ugdytis socialinę atsakomybę ($p < 0.05$ – lyginant su kitais teiginiais, t. y. iš dalies padeda arba nepadeda, jiems ugdytis socialinę atsakomybę). Maža dalis (7 proc.), visų apklausoje dalyvavusių studentų, prieš praktikos atlikimą, teigė, kad nežino, nes tokių užduočių neatliko ($p < 0.001$ – lyginant su kitais teiginiais).

Po praktikos atlikimo, (45 proc.) visų apklausoje dalyvavusių studentų, nurodė, kad jiems dėstytojo pateiktos užduotys, kurios reikalauja jas atlikti studentų grupėje, padeda ugdytis socialinę atsakomybę ($p < 0.001$ – lyginant su nedidele dalimi (7 proc.) atsakusių studentų – respondentų, rezultatais). Apie 34 proc., visų apklausoje dalyvavusių studentų, nurodė, kad jiems dėstytojo pateiktos užduotys, kurios reikalauja jas atlikti studentų grupėje, iš dalies padeda ugdyti socialinę atsakomybę ($p < 0.001$ – lyginant su nedidele dalimi (7 proc.) atsakusių studentų rezultatais). Beveik dvigubai didesnė dalis studentų – respondentų, prieš praktikos atlikimą, teigė, kad nežino, nes tokių užduočių neatliko ($p < 0.001$ – lyginant su teiginiais, padeda arba iš dalies padeda ugdytis socialinę atsakomybę). 42 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų – būsimųjų policijos pareigūnų, prieš praktikos atlikimą teigė, kad jiems padeda ugdytis socialinę atsakomybę dėstytojo teikiamos užduotys reikalaujančios atlikti studentų grupėje ir tik 7 proc. apklaustųjų po praktikos atlikimo teigė, kad jiems nepadeda ugdytis socialinės atsakomybės dėstytojo teikiamos užduotys, reikalaujančios atlikti studentų grupėje ($p < 0.001$ – lyginant dėstytojo pateiktas užduotis, kurios reikalauja jas atlikti studentų grupelėje padeda ugdytis socialinę atsakomybę prieš praktikos atlikimą, lyginant su tai, kad nepadeda jiems ugdytis socialinės atsakomybės, po mokomosios praktikos atlikimo) (žr. 2 lentelę).

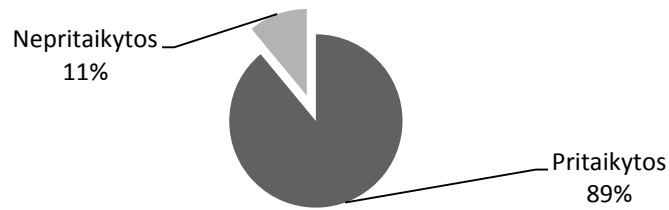
2 lentelė

Studentų požiūris į socialinės atsakomybės ugdymą, atliekant grupines užduotis

Teiginiai	Prieš praktikos atlikimą		Po praktikos atlikimo	
	N	Proc.	N	Proc.
Padeda	102	42	103	45
Iš dalies padeda	102	25	103	34
Nepadeda	102	26	103	7
Nežino, nes tokių užduočių neatliko	102	7	103	14
Viso:	102	100	103	100

Darytina išvada, kad apie pusė visų apklausoje dalyvavusių studentų teigiamai vertina darbą grupėse ir mano, kad taip ugdoma jų socialinė atsakomybė.

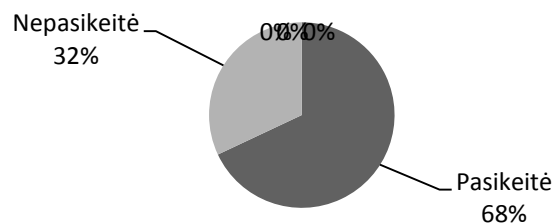
Buvo įdomu iš studentų sužinoti, *kiek įgytos teorinės žinios buvo pritaikytos mokomosios praktikos metu ugdantis socialinę atsakomybę*. Net 89 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad įgytos teorinės žinios buvo pritaikytos mokomosios praktikos metu, ugdantis socialinę atsakomybę ($p < 0.01$ – lyginant teorinių žinių pritaikomumą (89 proc.) su nepritaikomomis teorinėmis žiniomis (11 proc.), ugdantis socialinę atsakomybę, praktikos metu). (žr. 2 paveikslas).

2 paveikslas. Studentai apie teorinių žinių pritaikomumą, ugdamis socialinę atsakomybę praktikos metu

Galime teigti, kad vyraujanti dauguma, apie 89 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad praktikos metu jie pritaikė teorines žinias praktikos metu ugdydamiesi socialinę atsakomybę. Tik 11 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų, teigė, kad jie mokomosios praktikos metu, nepritaikė teorinių žinių, todėl jiems nepadėjo ugdytis socialinės atsakomybės.

Siekiant išsiaiškinti studentų, būsimųjų policijos pareigūnų, nuomonę, *ar po mokomosios praktikos pasikeitė Jų požiūris į socialinę atsakomybę*. Daugiau, kaip pusė t. y. 68 proc. visų apklaustųjų studentų teigė, kad po mokomosios praktikos pasikeitė jų požiūris į socialinę atsakomybę ($p < 0.05$ – lyginant pasikeitusį studentų požiūrį į socialinę atsakomybę su nepasikeitusiu (32 proc.) studentų požiūriu į socialinę atsakomybę) (žr. 3 paveikslas).

3 paveikslas. Studentų požiūris į socialinę atsakomybę po praktikos atlikimo

Taigi, vėl dominuojanti dauguma, t. y. 68 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad pasikeitė jų požiūris į socialinės atsakomybės ugdymą, po praktikos atlikimo, kito, o beveik trečdalis (32 proc.) studentų pažymėjo, kad jų požiūris į socialinę atsakomybę, po praktikos atlikimo, nepakito.

IŠVADOS

1. Socialinė atsakomybė gali būti suprantama kaip sąmoningai formuojamų ekonominių, politinių, teisinių, dorovinių santykių tarp asmenybės ir visuomenės įvairių jos struktūrų forma; kaip pasirengimas atsakyti už savo poelgius ir veiksmus; gebėjimą atlikti pareigą ir prisiimti sau visuomenės sankcijas, esant tam tikroms teisumo ar kaltumo sąlygoms. Tai atsakomybė už tai, kas vyksta už mūsų būsto, už mūsų šeimos ribų. Vientisumas, gebėjimas kuo objektyviau suvokti pasaulį ir save, tvarkyti ir keisti aplinką, prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Socialinė atsakomybė susiklosto kaip žmonių santykiai tam tikromis sąlygomis.
2. Apibendrinus tyrimo rezultatus, galime teigti, kad studentai jaučia pareigą ir nori laikytis universitete numatytos tvarkos ir taisyklių, dėstytojo keliamų reikalavimų, nes jie nori būti atsakingais už savo studijas ir sėkmingus egzaminus bei yra pareigingi žmonės. Šios pareigos ir norai studentams padeda ugdytis socialinę atsakomybę. Vyraujanti studentų dauguma – trečdalis visų apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, jog jie prieš praktikos atlikimą (paskaitų, praktikos instruktazo metu) ir po praktikos buvo supažindinti su tuo, kas yra socialinė atsakomybė. Maždaug pusė visų apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad jie iš dalies buvo supažindinti su socialinės atsakomybės samprata ir tik penktadalis visų apklausoje dalyvavusių respondentų teigė, kad jie nebuvo supažindinti su tuo, kas yra

socialinė atsakomybė. Maždaug pusė visų apklausoje dalyvavusių studentų, teigiamai vertino dėstytojų organizuojamą darbą grupėse, mano, kad taip ugdoma jų socialinė atsakomybė. Todėl galima teigti, kad dominuojant dauguma studentų, būsimųjų policijos pareigūnų, yra nusiteikę dirbti komandoje. Taip pat beveik 90 proc. visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad praktikos metu pritaikė teorines žinias praktikos metu ugdantis socialinę atsakomybę. Vyraujanti dauguma (68 proc.) visų apklausoje dalyvavusių studentų nurodė, kad jų požiūris į socialinės atsakomybės ugdymą po praktikos atlikimo kito, t. y. pasikeitė, o beveik trečdalis studentų pažymėjo, kad jų požiūris į socialinės atsakomybės ugdymą, po mokomosios praktikos atlikimo, nepakito.

LITERATŪRA

1. Adler, A. (2003). *Žmogaus pažinimas*. Vilnius.
2. Augustinienė, A. (2012). *Būsimųjų inžinierių socialinės atsakomybės raiška: KTU atvejis // Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė: 6-osios tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys = Competence of contemporary specialist: the unity of theory and practice: 6-th international conference selected papers: Kaunas / Kauno kolegija*. Kaunas: Kauno kolegija.
3. Bitinas, B., ir Giedraitienė, E. (1996). *Socialinis pedagogas: pareigybė ir kvalifikacinė charakteristika*. Klaipėda.
4. Bitinas, B., (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
5. Butkienė, G., ir Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams. Vilnius.
6. Johnston, C.W., ir Cheurprakobkit, S. (2002). *Educating our Police: Perception of the Police Administrators Regarding the Utility of a College Education, Police Academy Training and Preferences in Courses of Officers*. International Journal of Police Science & Management, Vol. 4-3.
7. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius. Gimtasis žodis.
8. Kolberg, L. (1980). *Stages of Moral Development as a basis for Moral Education*. – Birmingham – Alabama.
9. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
10. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
11. Leonavičius, A. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academija.
12. Miechelsen, G., ir Rieckmann, M. (2008). *Internationaler Masterstudiengang „Sustainable Development and Management“*. Band 2: Einführung in nachhaltige Entwicklung. Verlag fuer akademische Schrift.
13. Michelsen, G., Silbert, H., ir Lije, J. (2011). *Nachhaltigkeit lernen*. Suedost Verlags Service.
14. Nedzinskas, E., ir Bankauskienė, N. (2010) *Teachers about Responsibility Training of Future Specialists*. Global Cooperation in Engineering Education: Innovative Technologies, Studies and Professional Development: Conference Proceedings: October 7-8, Kaunas University of Technology, Kaunas, Lithuania. Kaunas: Tehnologija.
15. Samašonok, K., ir Šimkovič J. (2012). *Vilniaus kolegijos verslo vadybos fakulteto studentų socialinės kompetencijos kaita studijų procese // Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė: 6-osios tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys = Competence of contemporary specialist: the unity of theory and practice: 6-th international conference selected papers: Kaunas, 2012 / Kauno kolegija*. Kaunas: Kauno kolegija.
16. Vaišvila, A. (2009). *Teisės teorija*. Justitia, Vilnius.
17. Veverskytė, A. (2012). *Aukštosios mokyklos įvaizdžio charakteristikų svarba renkantis studijas // Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė: 6-osios tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys = Competence of*

contemporary specialist: the unity of theory and practice: 6-th international conference
selected papers: Kaunas / Kauno kolegija. Kaunas: Kauno kolegija.

18. Vyšniauskienė, D., ir Minkutė, R. (2008). *Socialinės veiklos profesinė etika*. Kaunas: Technologija.

SOCIAL RESPONSIBILITY EDUCATION IN THE STUDY PROCESS

Egidijus Nedzinskas

Nijolė Bankauskienė

Kaunas University of Technology

ANNOTATION

Social responsibility is in the main importance in today's society. It is closely related to students – future police officers education at the university. The main aim of this paper is to investigate the students' attitude of social responsibility education in the study process. The research object is students' social responsibility education in the study process. Research objectives: to reveal the concept of social responsibility and to investigate the students' attitude to social responsibility education. The methods used: scientific literature analysis, students' survey and statistical data analysis. Investigation was performed at Mykolas Romeris University. It was found that the majority of students feel obliged and willing to follow the University rules and procedures, teacher's requirements, because they want to be responsible for their own studies and successful exams and they are dutiful people. These obligations and desires help students to develop their social responsibility. Almost 90% respondents applied theoretical knowledge gained at the university in practice while developing of social responsibility and solving a number of issues related to social responsibility.

VERTYBINIO UGDYMO PEDAGOGINIŲ SCENARIJŲ ELEMENTAI PROFESINIO UGDYMO TURINYJE

RŪTENIS JANČIUS

Kauno socialinių paslaugų ir statybos verslo darbuotojų profesinio rengimo centras

SIGITAS DAUKILAS

Aleksandro Stulginskio universitetas

ANOTACIJA

Mokinio savęs tobulinimas vyksta drauge su savo profesinių kompetencijų tobulinimu. Vertybinis ugdymas efektyviausiai reiškiasi per interaktyvų mokymą/si, kurio metu skatinamas kritinis mąstymas, kūrybiška veikla, padedant mokiniui suvokti prasmingo gyvenimo esmines prielaidas. Vertybiniam ugdymui svarbiausias yra emocinis elementas, kad mokinys vertintų vertybes apie kurias kalba mokytojas savo patirtimi ir išgyvenimais. Ugdymo procese pažintiniai tikslai visuomet turi būti gretinami su emociniais. Nepakanka mokytojui būti tik struktūrinių darbo komponentų (priemonės, procesas, medžiagos) perteikėju, bet jam turi būti aktualus ir visapusiškas mokinio vertybinis ugdymas. Straipsnyje analizuojama kokių vertybinių kontekstą naudoja profesijos pedagogai, kuris atsispindi kompetencijos aprašuose ir yra būtinas atliekant darbą; koks skiriamas dėmesys ne tik pažintiniams bet ir emociniams tikslams; kiek yra naudojamos interaktyvios metodikos skatinančios mokinių kritinį mąstymą. Tyrimo metu išryškėjo, kad profesijos pedagogams vertybinis ugdymas nėra prioritetinis. Neatsispindi, kad mokytojams aktualus vertybinis ugdymas pedagoginiame procese. Atskleista, kad profesijos pedagogai pavienes vertybes akcentuoja būsimos profesijos kontekste.

ĮVADAS

Patirtis byloja, kad darbas kaip vertybė žmogaus gyvenimo būdu tampa dėka daugybės sąveikų su darbo objektu, pačiu savimi ir kitais asmenimis, kurie tame procese dalyvauja. Profesiniame rengime sąveikų sistema yra kryptinga, siekiant mokinius išmokyti ne tik dirbti tam tikrus darbus, suvokiant žinias apie darbo įrankius, medžiagas bei procesus, bet ir profesinio ugdymo turiniui suteikiant tam tikrą vertybinių kontekstą. Tačiau, kaip teigia profesorius Bitinas (2011), „mūsų mokytojai neblogai paruošti ugdyti mokinius žinių lygmeniu, pusėtinai - dalykinių gebėjimų lygmeniu, silpniau protinės veiklos lygmeniu ir labai silpnai – vertybių lygmeniu“ (Bitinas B., 2011, P. 42). Ugdymas vertybių lygmeniu yra viena iš aktualiausių pedagogikos mokslo tyrimo probleminių klausimų (Martišauskienė E., 2009; Martišauskienė E., Vaičkauskienė S., 2015; Juodaitytė A., Žuklijienė Z., 2007; Daukilas S., 2011; Modie G., 2002).

Profesijos pedagogai vertybinio ugdymo scenarijus dažniausiai grindžia tomis vertybėmis, kurias praktiškai išpažįsta patys ir kurios yra deklaruojamos mokyklos misijoje. Tokiu patirtiniu pažinimu siekiama padėti mokiniui susivokti, kad darbas įprasmina jo būtį ir kuria ne tik valstybę, bet, pirmiausiai, jį patį (Martišauskienė E., Vaičkauskienė S., 2015). Šia prasme A. Maceina (1992), primindamas O. Schillingo išsakytą mintį teigia, kad „darbas turi pagaminti ne tik reikalingų gėrybių, bet jis turi būti sykiu įnašas asmenybei pakilinti; jis yra reikšminga priemonė išskleisti žmogaus būtybėje vertingoms užuomazgoms; jis turi dalyvauti žmogaus būtybės atbaigime“ (Maceina A, 1992, P. 69).

Apie krikščioniškų vertybių reikšmę darbui, savo paskaitų apie „žemiškus dalykus“ metu, kalba palaimintasis kunigas Adolfas Kolpingas (1813–1865). Latvis L. (2000) mini, kad A. Kolpingas kritiškai žvelgė į švietimą, kuris reikėsi menu diplomatiškai meluoti ar mandagiai veidmainiauti. Kunigas švietimą siejo su aiškinimu, žmogiškumu, gėriu ir gebėjimu paguosti bejėgį, kuriam šalia amato reikėjo tiek kultūrinių, tiek intelektualių žinių. Anot Kolpingo, svarbu, kad žmogus būtų išauklėtas, garbingas ir žinoma stropus visuomenės narys (cituota iš Latvis L., 2000).

Tyrimai byloja (Siniavskaitė E., Andriušaitienė D., 2015), kad šiandienos Lietuvos jaunimo emigracijos priežastis yra nedarbas, kuris paskatino jaunimą emigruoti užsienin, ten dirbant netgi nekvalifikuotą darbą. Šiandienos situacija jau pasiekė lygį, kai emigruoja ir labai aukštos kvalifikacijos darbuotojai. Emigrantų demografiniai duomenys byloja, kad didžiausia

emigravusiųjų išsilavinimo lygio dalis yra spec. vidurinis ir vidurinis išsilavinimas. Jokio profesinio išsilavinimo emigrantų tarpe neturi 39,0 procentai emigravusių asmenų (Lietuvos darbo rinka skaičiais, 2014). Nesuklysimė sakydami, kad kita priežastis nulemianti tokio išsilavinimo jaunų žmonių emigraciją – mažas atlyginimas. Svarbu suvokti, kad emigrantai palieka savo šalį dėl geresnių kitų valstybių ekonominių ir socialinių sąlygų (Rudžinskienė R., Paulauskaitė L., 2014). Tyrimai byloja, kad dažniausiai žmonės emigruoja į kitas šalis darbą vertindami tik ekonominių vertybių lygmeniu. Galiausiai, šias problemas galime sieti ir su vertybinio ugdymo pedagoginių psichologinių sąlygų realizavimu profesinio rengimo sistemoje. Anot Eichhorst W. ir kt. (2012), profesinio rengimo esminis siekinys siejamas su jaunimo galimybe įgyti pakankamai profesinių įgūdžių ir motyvacijos toliau siekti ir aukštojo išsilavinimo (Eichhorst, W., Planas, N. R., Schmid, R., Zimmermann, K.F., 2012). Tokiu būdu individui esant aukštesnėje išsilavinimo pozicijoje, kuriai būdingas analitinis, kritinis mąstymas bei labiau išreikštos karjeros vertybinės pozicijos, užtikrinamos aukštesnės karjeros ir prasmingesnio gyvenimo sąlygos (Daukilas S., 2011; Martišauskienė E., 2007).

Šio straipsnio autorių **tyrimo objektas** – vertybinio ugdymo elementai profesiniame rengime.

Tyrimo tikslas – nustatyti profesijos pedagogų pedagoginiuose scenarijuose naudojamus vertybinio ugdymo elementus. Tyrimo tikslui pasiekti buvo keliami du **uždaviniai**:

1. Pagrįsti vertybinio ugdymo svarbą profesinio ugdymo turinyje.
2. Ištirti profesijos mokytojų pedagoginiuose scenarijuose naudojamus vertybinio ugdymo elementus.

Tyrimui buvo naudota kiekybinio **tyrimo metodika ir strategija**, kuri atlikta anketavimo būdu. Anketos struktūroje buvo numatyti tokie tiriamo pedagoginio proceso elementai, kurie byloja apie pažinimo metu keliamus afektinius (emocinius) tikslus, profesijos pažinimo metu skatinančius mokinius išgyventi pozityvias emocijas pažįstant savo profesiją. Taip pat skatinant mokinius kritiškai mąstyti, tikslingai demonstruoti savo asmenybinių savitumą bei mokiniui svarbias vertybines pozicijas. Taip pat profesijos mokytojų ir mokinių pedagoginės sąveikos atvejus, kuomet identifikuojamas profesinio ugdymo turinio vertybinis kontekstas (dėstytojų ir mokinių vaidmenys pažinimo proceso metu; dominuojantys mokymo metodai bei formos; galimybės interaktyviai pažinti ir interpretuoti žinias; galimybės toleruoti ir viešai demonstruoti nuomonių įvairovę). Tiriamųjų mokinių imtis buvo sudaryta tikslinės atrankos būdu. Tyrimo validumui užtikrinti buvo analizuojami 108-ių mokytojų kiekybinio tyrimo rezultatai. Tyrimo metu buvo nustatomi koreliaciniai ryšiai tarp profesinio ugdymo funkcijų ir pedagoginių scenarijų, kurie grindžiami afektiniais tikslais. Duomenys buvo apdorojami naudojant statistinių kompiuterinių programų paketą SPSS (21 versija). Kintamųjų statistiniai ryšiai, jų patikimumas ir reikšmingumas buvo tiriami naudojant *chi* – kvadrato testą (Pearson'o koeficientą).

1. Vertybinio ugdymo svarba profesinio ugdymo turinyje

Mokydami mokinius profesijos dalykų juos kartu ugdome ir žmonijai svarbių vertybių lygmeniu. Profesijos pedagogas savo dėstomo dalyko turiniui stengiasi suteikti tokį vertybinį kontekstą, kuris mokiniui padeda tinkamai pasirinkti vertybes save identifikuojant santykio su darbo objektu prasme.

Vertybiniam ugdymui pedagogai naudoja įvairius pedagoginius scenarijus, kurie yra tapatinami su tam tikro pedagoginio proceso organizacine forma. Pedagoginis scenarijus, tai planas, kuriame numatomi visi pedagoginio proceso veikėjai (mokiniai, mokytojai, kiti mokyklos bendruomenės nariai), jų vaidmenys pedagoginės sąveikos metu. Vertybinio ugdymo pedagoginis scenarijus dažniausiai laikomas struktūriniu ugdymo proceso, programos ar koncepcijos vienetu, kurį realizuoja profesijos pedagogas. Dažniausiai vertybinio ugdymo pedagoginis scenarijus turi savo rašytinę formą, suderintą su mokyklos misija, tokiu būdu siekiant profesinio ugdymo turinį sistemiškai orientuoti į mokinio individualumą bei prasmingą karjerą.

Vertybinio ugdymo atveju, profesinio ugdymo scenarijuose pedagogai dažniausiai naudoja tokius elementus:

- kompetencijos aprašuose aiškiai išskiria tą vertybinį kontekstą, kuris yra būtinas atliekant vienokį ar kitokį darbą;

- formuluodami tikslus, didelį dėmesį skiria ne tik pažintiniams bet ir emociniams tikslams;
- mokydami, naudoja interaktyvias profesijos pažinimo metodikas skatindami mokinių kritinį mąstymą.

Išsamiau apibūdinant vertybinio ugdymo scenarijus neapsieinama be kompetencijos sąvokos sampratos, joje sureikšminant tris individo raiškos lygmenis: žinojimo, gebėjimo praktiškai veikti ir vertybinės pozicijos, pasirenkant veikimo būdą. Žvelgiant holistiniu požiūriu, kompetencija siejama su patirtimi ir polinkiu mokytis, kurie užtikrina asmens pasitenkinimą, vystymąsi, o kartu jį įtraukia į visuomeninį gyvenimą ir darbingumą (Aramavičiūtė V., Martišauskienė E., 2006). Yra pastebima, kad socialinės kompetencijos ugdomos plėtojant socialinius gebėjimus, tačiau jų stoka tampa priežastimi asmeniui efektyviai veikti socialinėje aplinkoje (Vyšniauskytė-Rimkienė J., 2007). R. Petravičienė (2008) analizavusi mokinių socialinių kompetencijų ugdymo prielaidas daro išvadą, kad vertybinis ugdymas siejamas su socialinės kompetencijos plėtote, teigdama, kad „socialinė kompetencija – tai socialiniai gebėjimai, sąlygojantys sėkmingą bendravimą, bendradarbiavimą su savo bendraamžiais bei aplinkiniais ir veikimą socialinėje aplinkoje. Tai ir gebėjimas pažinti save, savo socialinius poreikius ir vaidmenis organizacijoje - bendruomenėje, tolerancija skirtingai bendruomenės narių įvairovei“ (Petravičienė R., 2008, P. 11)

Kiekvienos profesijos vertybių sistemoje atspindima gyvenimo prasmingumo, profesinės raiškos ir karjeros siekiniai. Tyrimai byloja, kad vertybių lygmuo profesinio ugdymo procese yra vienas reikšmingiausių motyvacinių veiksnių profesinei raiškai (Daukilas S., Kasperišienė J. 2010; Daukilas S., Kasperišienė J. 2014). Ugdymo proceso metu dažniausiai dėmesys sutelkiamas į žinias, gebėjimus ir įgūdžius, kurie tarnauja tik pragmatiškajam pasauliui. Dažnai, tokiais atvejais, minimi elementai nesiejami su mokinio vidinėmis asmens galiomis (Martišauskienė L., 2009).

Vertybinio ugdymo atveju bene svarbiausias yra emocinis elementas, kuris parodo, koks turi būti mokinių dalyvavimas arba emocinis pajėgumas bei jų reagavimo į įvairias užduotis ir teiginius lygis. Labai svarbu, kad mokinys suvoktų ir skirtų dėmesį tam, ką jam pateikia mokytojas, reaguotų į tai, kas jam pateikiama. Taip pat mokinys turėtų vertinti vertybes apie kurias kalba mokytojas savo patirties ir išgyvenimų lygmeniu (Daukilas S., 2015). Svarbu, kad mokinys stengtųsi naują vertybę integruoti į savo realų gyvenimą. Mokytojui, o kartu ir mokiniui, turėtų būti aktualu, kad jis realiai gyventų perteikiama vertybe. Mokinys turi sugebėti giliai suvokti perteikiamos vertybės esmę, o taip pat jaustųsi tvirtai apsisprendęs ja grįsti savo gyvenimą. Šia prasme galime pagrįstai teigti, kad vertybių įtvirtinimo atveju ugdymo procese kognityviniai tikslai visuomet turi būti gretinami su emociniais.

Mokinys besimokantis profesinėje mokykloje taip pat turi išmokti kritiškai mąstyti. Žinių suvokimas kritinio mąstymo lygmeniu žmogui daugiau yra pažinimo pradžia negu mokymosi pabaiga. Kritiškai mąstyti reiškia, kad mokinys sugeba priimti idėjas ir ieškoti jų prasmės, žiūrėti į jas šiek tiek skeptiškai, lyginti su priešingais požiūriais, kurti įtikinamas sistemas joms pagrįsti ir remtis šiomis struktūromis (Šiuolaikinių didaktikų centras, 2010). Kritinis mąstymas ir jo aktualumas yra ne tik bendrojo ugdymo mokyklos reikalas, bet taip pat ir profesinės mokyklos viena iš aktualiausių problemų.

Pamokose mokinys kuria savas idėjas, vertybes, o kartu formuojasi ir jo įsitikinimai (Klooster D., 2001). Pamokų metu turi reikštis mokinio laisvė per kurią jis pats sau uždavinės sunkius klausimus ieškodamas atsakymo. Profesijos pedagogai negali likti nuošalėje nuo visuomenės vertybių, kurios jiems tampa normatyvinėmis. Mokytojai turi suvokti savo moralines nuostatas ir vertybių pagrįstumą iššūkiuose ir tomis nuostatomis bei vertybėmis tikėti. Jie privalo sugebėti pristatyti vertybes, kad suprastų tai, kuo jie tiki šiuo metu ir įgyvendina savo, kaip mokytojo tapatumą (Mergel A., 2008). Šios normatyvinės vertybės yra tapatinamos su standartais ar principais, nulemiančiais kokio nors reiškinio ar objekto - subjekto reikšmingumą, t. y. kriterijais, kuriais remiantis pedagogai skatina mokinius vertinti įvairius dalykus (žmones, objektus, idėjas, veiksmus, situacijas ir pan.) (Berlinskas Š., Daukilas S., 2007).

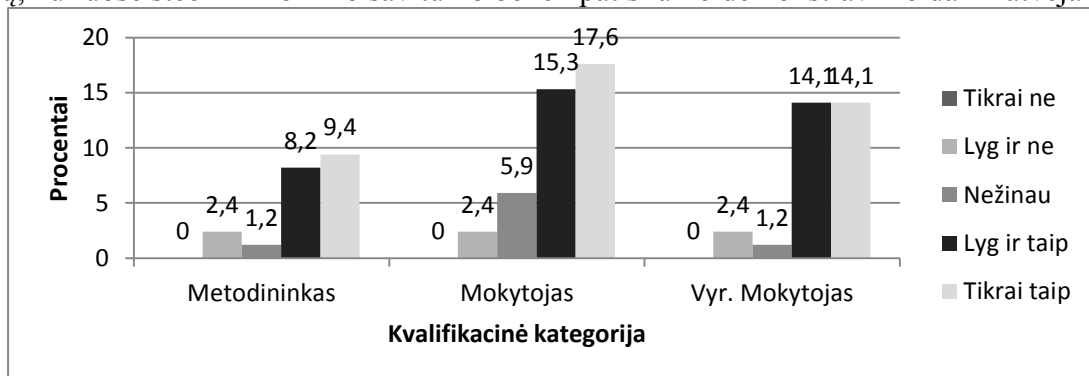
E. Martišauskienė (2009) analizuodama mokytojų vertybines orientacijas pastebėjo, kad vertybės tenkinančios asmens poreikius drauge formuoja ir jo vertybines nuostatas. Minimoms nuostatom, kaip nurodo autorė, yra laikomos sudedamąja kompetencijų dalimi. Vidinis santykis su vertybėmis leidžia įprasminti ne tik santykius, bet ir ateities viziją vertybių kontekste (Martišauskienė E, 2009).

Galiausiai, apibendrinant teorines vertybinio ugdymo pozicijas galima teigti, kad profesiniame ugdyme turi būti taikoma vientisa dvasinių vertybių sistema. Tokiu būdu vertybinis ugdymas sėkmingai realizuojamas per interaktyvų profesijos objektų pažinimą skatinant mokinių kritinį mąstymą. Taip pat būtina vertybinio ugdymo sąlyga - ugdomasis mokymosi pasiekimų vertinimas. Jis padeda mokiniui sekti savo teigiamus ir neigiamus pokyčius nesibaiminant pažinimo nesėkmių, kurios pasireiškia mokymosi metu.

2. Profesijos pedagogų naudojamų vertybinio ugdymo elementų tyrimo rezultatai

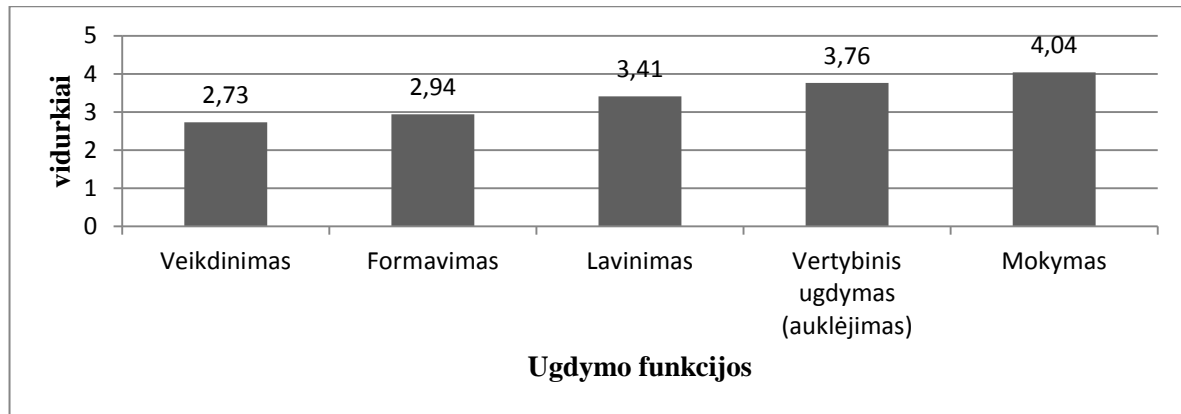
Tyrimo metu buvo siekiama iširti profesijos mokytojų pedagoginiuose scenarijuose naudojamus vertybinio ugdymo elementus, kurie skatina pažinimo metu mokinius išgyventi pozityvias emocijas, kritiškai mąstyti, tikslingai demonstruoti savo asmenybinį savitumą bei svarbias vertybines pozicijas. Taip pat profesijos mokytojų ir mokinių pedagoginės sąveikos atvejus, kuomet identifikuojamas profesinio ugdymo turinio vertybinis kontekstas. Minimi tyrimo kintamieji parametrai buvo vertinami profesijos pedagogų kvalifikacinės kategorijos lygmeniu.

Teorinėje straipsnio dalyje įvardintus vertybinio ugdymo elementus (afektiniai tikslai, kritinis mąstymas, ugdomasis vertinimas) profesijos pedagogai naudoja skirtingai. Tyrimai byloja (žr. 1 pav.), kad didžiausi skirtumai yra sąlygoti profesijos pedagogų skirtingo kvalifikacinio lygmens. Aukštesnės kvalifikacinės kategorijos profesijos pedagogai (metodininkai, vyr. mokytojai) naudoja tuos vertybinio ugdymo elementus, kurie susiję su afektiniais profesinio ugdymo turinio tikslais ir ugdomojo vertinimo metodikomis (tai byloja kokybinio tyrimo rezultatai). Žemesnės kvalifikacijos pedagogai (mokytojai) savo pamokose stengiasi sukurti vertybinių nuostatų lygmeniu demonstruojamos sąveikos repertuarus. Šio kvalifikacinio lygmens mokytojai yra jaunesni, neseniai baigę aukštąsias mokyklas. Pedagoginės sąveikos metu ieško tokių komunikavimo su mokiniais modelių, kuriuose stebimi mokinio savitumo bei empatiškumo demonstravimo dažni atvejai.

1 pav. Vertybinio ugdymo elementų naudojimo dažnių pasiskirstymas pagal profesijos pedagogų kvalifikacinę kategoriją

Mokinių vertybinis ugdymas yra aktualus ne tik skatinant ieškoti savo asmenybinės savasties santykiuose su darbo objektu, bet ir paties mokinio tikslingas savęs pažinimas. Tokiomis aplinkybėmis mokytojas padeda mokiniui „suranguoti“ savąsias vertybes, kurios yra prioritetingos kasdieniame gyvenime. Pedagoginio proceso metu tai vyksta kryptingai ir tikslingai organizuojant vertybinio ugdymo funkciją. Dėl to, ieškant išsamesnio paaiškinimo apie vertybinio ugdymo aplinkybes, tyrimo metu buvo nustatyta, kokias ugdymo proceso siauresnes funkcijas vykdo profesijos pedagogai. Minimų tyrimo rezultatų duomenys parodyti 2 paveiksle.

2 pav. Profesinio pedagogų veikloje dominuojančių ugdymo funkcijų pasiskirstymas (Ranguota pagal 5 balų skalę: 1 –mažiausiai reikšminga; 5 – labiausiai reikšminga)

Paaikškėjo, kad profesijos mokytojams vertybinis ugdymas jų darbe nėra prioritetas. Prioritetu profesijos mokytojai laiko mokymo funkciją, didžiausią dėmesį jame sukonzentruodami į žinių perdavimo didaktinį procesą. Kaip teigia Čiužas R. (2013), mokymo sėkmingumą byloja pažinimo procesas, kuriame stebimi geri mokymosi rezultatai, gebėjimas valdyti klasę, įvairių mokymo strategijų turėjimas (Čiužas R., 2013). Tai reiškia, kad profesiniame rengime pedagogas neturėtų būti dominuojantis pedagoginio proceso veikėjas perduodant žinias apie profesiją, o turėtų kurti tokias mokymo strategijas, kuriose dominuotų interaktyvi, prasmingo mokymosi, pažintinė ir motyvuojanti mokinio veikla. Tokiomis aplinkybėmis mokymo ir vertybinio ugdymo funkcijos būtų realizuojamos darnoje.

Analizuojant skirtingų ugdymo funkcijų, kaip tiriamo reiškinio kintamųjų tarpusavyje ryšius, toliau buvo siekiama nustatyti, kaip siauresnės ugdymo funkcijos koreliuoja tarpusavyje (žr. 3 lentelę). Nustatyta, kad koreliaciniai ryšiai labiausiai išreikšti mokymo – formavimo, mokymo - veikdinimo funkcijų lygmeniu. Kiti koreliaciniai ryšiai (vertybinis ugdymas-mokymas, lavinimas mokymas) tarpusavyje koreliuoja nežymiai. Tai reiškia, kad mokymo metu daugiau dėmesio skiriama ne vertybiniam ugdymui, bet profesijos objekto pažinimo veikdinimui.

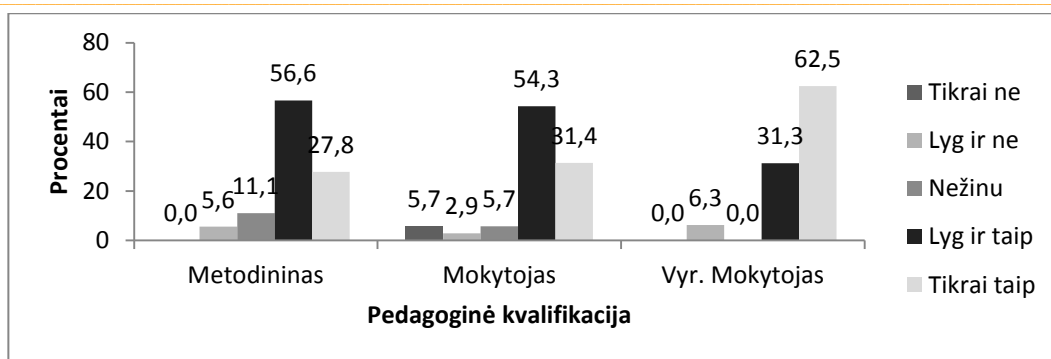
3 lentelė. Profesinio ugdymo funkcijų koreliaciniai ryšiai (*chi* – kvadrato testas (Pearson'o koeficientas))

Ugdymo funkcijos	1.	2.	3.	4.	5.
1. Mokymas					
2. Formavimas	0,229*				
3. Lavinimas	0,28	0,390**			
4. Vertybinis ugdymas	0,94	0,155	0,141		
5. Veikdinimas	0,242*	0,191	0,189	0,162	1

Pastaba. ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

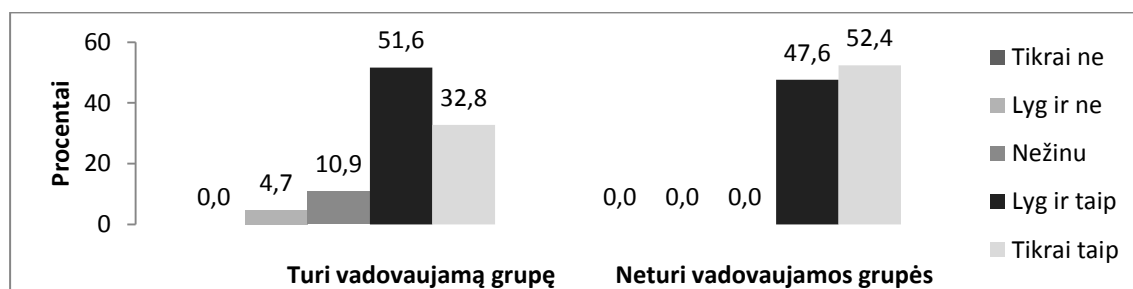
Empirinio tyrimo metu analizuojant mokytojų naudojamus vertybinio ugdymo scenarijus, patrauklūs ir prasmingi buvo tie, kuriuose profesijos mokytojai bandė save įsivaizduoti mokinio pozicijoje (žr. 5 pav.). Ši vertybinio ugdymo sąlyga yra susijusi su profesijos pedagogo empatiškumo asmenybinio bruožu. Minimi tyrimo kintamieji parametrai buvo vertinami profesijos pedagogų kvalifikacinės kategorijos lygmeniu. Daugiausiai šį pedagoginio scenarijaus elementą naudoja vyr. mokytojo ir mokytojo kategorijas turintys profesijos pedagogai.

Analizuojant profesijos pedagogų empatiškumo raišką, kaip tiriamą reiškinį, toliau buvo siekiama nustatyti, kaip ši raiška koreliuoja su profesijos mokytojų kvalifikacija. Nustatyta, kad metodininko kvalifikacinę kategoriją turintys pedagogai bene mažiausiai rūpinasi savo empatiškumo raiška ($p=0,018$).

5 pav. Profesijos pedagogų empatiškos raidos atvejų pasiskirstymas pagal kvalifikaciją

Vertybinio ugdymo scenarijuose gana daug atvejų, kurie orientuoti į mokinių socialinės kompetencijos ugdymo aplinkybes. Socialinės kompetencijos ugdymas dažniausiai siejamas su mokinių įtraukimu į visuomeninį mokyklos gyvenimą. Tokiame kontekste analizuojant gautus tyrimo rezultatus (žr. 6 pav.) paaiškėjo skirtumai tarp tų profesijos mokytojų, kurie turi kuruojamą grupę ir tų respondentų, kurie neturi. Pedagogai, dirbantys su kuruojamos grupės mokiniams socialinės kompetencijos ugdymui skiria mažesnę dėmesį, nes tai jie daro dėstomų dalykų pamokų metu. Kitos respondentų grupės veiklos susijusios su mokinių socialinės kompetencijos ugdymu realizuojamos ugdymo turinio metu: praktiškai demonstruojant socialinės elgsenos pavyzdžius atliekant kokius nors darbus; apibūdinant esmines vertybes, kurios būdingos darbuotojui ar jo pagamintos produkcijos vartotojui; parodant konfliktines situacijas su darbdaviais bei paslaugų vartotojais. Tiriamo konstrukto validumo parametrai (p reikšmė) tiriamu atveju lygūs 0,041 ($p=0,041$).

6 pav. Socialinės elgsenos kompetencijų ugdymo atvejų dažnių pasiskirstymas priklausomai nuo respondentų kuratoriškos veiklos

Analizuojant skirtingų pedagoginių scenarijų, kaip tiriamo reiškinio kintamųjų tarpusavio ryšius, toliau buvo siekiama nustatyti, kokie pedagoginiai scenarijai koreliuoja tarpusavyje (žr. 7 lentelė). Nustatyta, kad koreliaciniai ryšiai labiausiai išreikšti tarp tokių vertybinio ugdymo pedagoginių scenarijų:

7 lentelė. Pedagoginių scenarijų elementų grindžiamų emociniais tikslais ryšio stiprumas

Teiginys A	Koreliacija (silpna/stipri)	Teiginys B
Mokiniui padedama susikurti gyvenimo svajonę	Silpna	Mokinių socialinės elgsenos kompetencijų ugdymas
Mokiniui padedama susikurti gyvenimo svajonę	Vidutinė	Mokinio vertybines nuostatas lemia pavyzdys kartu su mokiniu mokytis
Mokiniui padedama susikurti gyvenimo svajonę	Silpna	Mokinys mokomo dalyko turinį suvokia savo individualumo (EGO) lygmeniu
Mokiniui padedama susikurti gyvenimo svajonę	Silpna	Kalbant apie asmens gyvenimo būdą, mokinys išgyventų geras emocijas
Mokinių socialinės elgsenos kompetencijų ugdymu	Vidutinė	Mokinio vertybines nuostatas lemia pavyzdys kartu su mokiniu mokytis
Mokinių socialinės elgsenos kompetencijų ugdymu	Silpna	Mokinys mokomo dalyko turinį suvokia savo individualumo (EGO) lygmeniu

Mokinių socialinės elgsenos kompetencijų ugdymu	Silpna	Kalbant apie asmens gyvenimo būdą, mokinys išgyventų geras emocijas
Mokinių socialinės elgsenos kompetencijų ugdymu	Silpna	Vertinimas darnių santykių kasdienėje aplinkoje (mano santykis su pasauliu, su savimi, kitais žmonėmis)
Mokinio vertybines nuostatas lemia pavyzdys kartu su mokiniu mokytis	Silpna	Mokinys mokomo dalyko turinį suvokia savo individualumo (EGO) lygmeniu
Mokinio vertybines nuostatas lemia pavyzdys kartu su mokiniu mokytis	Silpna	Kalbant apie asmens gyvenimo būdą, mokinys išgyventų geras emocijas
Mokinys mokomo dalyko turinį suvokia savo individualumo (EGO) lygmeniu	silpna	Kalbant apie asmens gyvenimo būdą, mokinys išgyventų geras emocijas
Mokinys mokomo dalyko turinį suvokia savo individualumo (EGO) lygmeniu	silpna	Vertinimas darnių santykių kasdienėje aplinkoje (mano santykis su pasauliu, su savimi, kitais žmonėmis).
Kalbant apie asmens gyvenimo būdą, mokinys išgyventų geras emocijas	Silpna	Skatinimas analizuoti ir vertinti tai apie ką kalbama pamokų metu.
Kalbant apie asmens gyvenimo būdą, mokinys išgyventų geras emocijas	Vidutinė	Vertinimas darnių santykių kasdienėje aplinkoje (mano santykis su pasauliu, su savimi, kitais žmonėmis).

8 lentelė. Pedagoginių scenarijų elementų, grindžiamais emociniais tikslais, koreliaciniai ryšiai (*chi* – kvadrato testas (Pearson'o koeficientas))

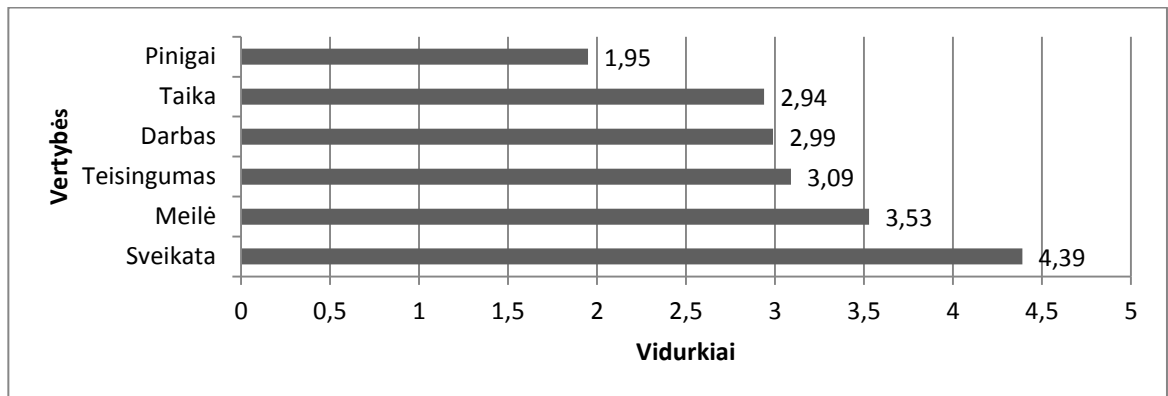
Teiginiai	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Pedagoginio proceso metu padedate mokiniui susikurti savo gyvenimo svajonę							
2. Daug dėmesio pamokose skiriama mokinių socialinės elgsenos kompetencijoms ugdyti	0,330**						
3. Pagrindinis veiksnys lemiantis mokinio vertybines nuostatas yra pedagogo pavyzdys kartu mokytis	0,446**	0,413**					
4. Mokydamas(-a) dalyką siekiu, kad mokinys jo turinį suvoktų savo individualumo (EGO) lygmeniu	0,344**	0,357**	0,282**				
5. Siekiu, kad kalbant apie asmens gyvenimo būdą, mokinys išgyventų geras emocijas	0,218*	0,337**	0,251*	0,326**			
6. Skatinu analizuoti ir vertinti tai, apie ką kalbu pamokų metu	0,147	0,195	0,34	0,107	0,389**		
7. Labiau vertinu ne materialius dalykus, o tai, kas užtikrina darnių santykių sistemą kasdienėje aplinkoje (mano santykis su pasauliu, su savimi, kitais žmonėmis).	0,200	0,298**	0,65	0,374**	0,421**	0,195	1

Pastaba. **p<0,01, *p<0,05

Vertybinio ugdymo turinys didele dalimi priklauso nuo profesijos pedagogo realiai išpažįtamų vertybių. Šiuo aspektu tiriant respondentus, buvo identifikuotos vertybių grupės, susijusios su darbo atlyginimu (pinigai), saugiu gyvenimu (taika), darbo objektu, teisingumu,

jausmų pasauliu, sveiko gyvenimo būdu. Profesijos pedagogų dominuojančios vertybės jų gyvenime parodytos 8 paveiksle. Tyrimas rodo, kad profesijos pedagogai labiausia vertina tai, kas siejama su jų jausmų pasauliu bei sveika gyvensena.

9 pav. Profesijos pedagogų gyvenime dominuojančios vertybės
(Ranguota pagal 5 balų skalę: 5 - labiausiai reikšminga, 1 - mažiausiai reikšminga)

Išvados

1. Profesijos pedagogai vertybinį ugdymą praktiškai realizuoja savo dėstomo dalyko turiniui suteikiant tam tikrą vertybinį kontekstą (turinio kontekstualumo principas). Vertybinis ugdymas efektyviausiai reiškiasi ugdymo turinyje užtikrinant interaktyvų, patirtinį, prasmingą mokymą/si, kurio metu skatinamas kritinis mąstymas, kūrybiška veikla, padedant mokiniui suvokti prasmingo gyvenimo esmines vertybes. Vertybiniam ugdymui svarbiausias yra emocinis elementas bei emocinė pažinimo forma, todėl ugdymo procese pažintiniai tikslai visuomet turi būti gretinami su emociniais.

2. Nustatyta, kad vertybinio ugdymo elementus (kritinis mąstymas, emocinis turinio kontekstas) profesijos pedagogai naudoja ne prioritetingoje pozicijoje. Didžiausias dėmesys realizuojant ugdymo turinį skiriamas mokymo funkcijai. Jos metu mokoma žinių apie veiklos technologijas, naudojamus įrankius bei medžiagas. Tyrimas taip pat parodė, kad profesijos pedagogai vertybinį ugdymą dažniausiai realizuoja siekdami plėtoti mokinių socialinę kompetenciją.

LITERATŪRA

1. Amanda, M. (2008). Making the implicit explicit: values and morals in Queensland teacher education. Paimta 2016 01 23 iš Australian Journal of Teacher Education tinklapiu: <http://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1487&context=ajte>
2. Aramavičiūtė, V., ir Martišauskienė, E. (2006) Vertybių ugdymas – pedagoginių kompetencijų pamatas. *Pedagogika*. Nr. 84, p. 33-37.
3. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius. Enciklopedija.
4. Bitinas, B. (2011). *Edukologijos terminija: kokybė ir problemos*. Klaipėdos universiteto leidykla. Klaipėda.
5. Berlinskas, Š., ir Daukilas, S. (2007). Elektroninio mokymo pedagoginių technologijų aksiologinis aspektas. *Profesinio rengimo tyrimai ir realijos* Nr. 13, p. 20-35.
6. Daukilas, S. (2011). Gėrio kategorija profesinio ugdymo ir karjeros metodologijoje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos* Nr. 20. p. 48-60.
7. Daukilas, S., ir Kasperičienė, J. (2014). *Technologijomis grįsto ugdymo turinio ypatumai švietimo ir verslo organizacijose*. Paimta 2015 03 03 iš Management theory and studies tinklapiu: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/viewFile/840/864>
http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/091213_VET_Literature_EDITED%20AA.pdf

8. Eichhorst¹, W., Planas², N. R., Schmidl³, R. ir Zimmermann⁴, K.F., (2012). A roadmap to vocational education and training systems around the world. Germany. Paimta 2016 01 23 iš IZA tinklapio: <http://www.iza.org/en/webcontent/publications/papers/searchResults>
9. Gedvilienė, G. (2008). *Ko reikia šiuolaikiniam mokytojui. Aktualus mokytojų kvalifikacijos tobulinimo turinys*. Vilnius.
10. Jovaiša, L., (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Gimtasis žodis. Vilnius.
11. Klooster, D., (2001). Kritinis mąstymas – kas tai? Permainos Nr. 4. Paimta 2015 03 03 iš dr. Astos Railienės tinklapio: <http://asta.railiene.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2010/10/D.-Klooster.-Kritinis-mastymas-kas-tai1.doc>
12. *Kritinio mąstymo ugdymo principų integravimas į bendrojo ugdymo sistemą. Tyrimo ataskaita*. Šiuolaikinių didaktikų centras. (2010). Vilnius.
13. Laužackas, R., (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Vytauto didžiojo universiteto leidykla. Kaunas.
14. Jovašas, K. (2000). *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras*. 1dalis. Vilnius: Teisės institutas.
15. Lietuvos darbo birža. Lietuvos darbo rinka skaičiais 2014. Paimta 2016-02-05 iš Lietuvos darbo biržos tinklapio: http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/statistines_ataskaitos.aspx
16. Martišauskienė E., ir Vaičauskienė S., (2015). Vertybės bendrojo ugdymo mokykloje: pedagogų požiūris. *Pedagogika, t. 118, 2*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. p. 127-144.
17. Meyer¹, L. H., Weir², K. F., McClure³, J., Walkey⁴, F., ir McKenzie⁵, L. (2009). Motivation and Achievement at Secondary School - The relationship between NCEA design and student motivation and achievement: A Three-Year Follow-Up. Paimta 2016 01 25 iš Education counts tinklapio: <https://www.educationcounts.govt.nz/publications/curriculum/50665>
18. Petravičienė, R., (2008). Mokinių socialinės kompetencijos ugdymo prielaidos pradinėse klasėse. Baigiamasis magistrinis darbas. Paimta 2015 03 20 iš LABA tinklapio: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080929_140428-01538/DS.005.0.02.ETD
19. Pruskus, V., (2005). *Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas*. Lietuvos edukologijos universiteto leidykla. Vilnius.
20. Rimienė, V., (2006). Studentų kritinio mąstymo dispozicijų ir įgūdžių kaitos galimybės. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 17. Vilnius. p. 78-85.
21. Rimkienė-Vyšniauskytė, J., (2007). Moksleivių socialinės kompetencijos ugdymo galimybės. *Pedagogika*. Nr. 86. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. p. 99-104.
22. Rudžinskienė, R., ir Paulauskaitė, L., (2014). Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, 8*, p. 62-78.
23. Teresevičienė, V., Volungevičienė, A., Žydžiūnaitė, A., Kaminskienė, L., Rutkienė, A., Trepulė, E., ir kiti. (2015). *Technologijomis grindžiamas mokymas ir mokymasis organizacijoje*. Vilnius: Versus aureus.
24. Tiažkijus, V. (2005). Darbo teisė: teorija ir praktika. I T. Vilnius: Justitia.
25. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. (1948 gruodžio 10 d., rezoliucija 217 A (III)). Paimta iš Lietuvos Respublikos Seimo tinklapio: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=

THE ELEMENTS OF VALUABLE EDUCATION PEDAGOGICAL SCENARIOS IN THE CONTENTS OF VOCATIONAL EDUCATION

Rūtenis Jančius

Kaunas Social Services and Construction Business Vocational Training

Sigitas Daukilas

Aleksandras Stulginskis University

SUMMARY

The article discusses the way vocational pedagogues practically implement valuable education providing the contents of the teachable subject with a certain valuable context (the principle of the contextuality of the contents). Valuable education most effectively expresses itself in the contents of education, ensuring interactive, experiential, meaningful teaching/learning, when the critical thinking, creative activities are encouraged helping the student to comprehend to the essential values of meaningful life. Emotional element and emotional form of cognition are the most important in the valuable education, that is why cognitive aims always have to be collated with emotional ones in the process of education.

The object of the research of the authors of this article – the elements of valuable education in vocational training.

Aim of the research – to define the elements of valuable education used in the pedagogical scenarios by vocational pedagogues. To reach the aim of the research, two objectives are presented:

- 1. To validate the importance of valuable education in the contents of vocational education.*
- 2. To analyse the elements of valuable education used by vocational teachers in the pedagogical scenarios.*

Quantitative research methodology and strategy used in the research is executed in the form of questionnaires. It is ascertained that vocational pedagogues do not prefer the elements of valuable education (critical thinking, emotional context of the contents). The most attention is paid to the function of teaching when implementing the contents of education. The function of teaching provides the knowledge of technologies of the activity, tools and materials. The research also reveals that vocational teachers often implement valuable education in developing social competence of the students.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PSICHOLOGINĖS GEROVĖS KAIP ORGANIZACIJOS SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS RAIŠKA

VILMA STASKEVIČIENĖ

Marijampolės kolegija

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje analizuojama socialinės atsakomybės raiška socialinių darbuotojų atžvilgiu. Siekiama aktualizuoti tendenciją, jog socialinio darbo organizacijų vadovai paisytų ne tik klientų ar / ir visuomenės interesus, bet ir būtų suinteresuoti rūpintis savo darbuotojų gerove. Socialinė atsakomybė turi tapti kiekvienos organizacijos strategine vertybe. Tik tokiu atveju bus sukurta organizacijos kultūra, kuri skatins (socialinius) darbuotojus dirbti produktyviai, kels jų profesinę motyvaciją, laiduos jų psichologinę gerovę darbo kolektyve. Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje yra aptariama socialinės atsakomybės kaip reiškinio taikomo darbuotojų atžgiu samprata. Antroje dalyje išryškinama socialinės atsakomybės plėtros socialinio darbo organizacijoje svarba. Trečiojoje dalyje aprašomos socialinių darbuotojų psichologinės gerovės problemos empiriniu aspektu.

IVADAS

Socialinės atsakomybės kaip socialinio-ekonominio fenomeno raida Lietuvos politikoje, verslo kultūroje ir socialiniame gyvenime yra naujas ir be galo aktualus klausimas. Socialinės atsakomybės kultūra mūsų šalyje žengia tik pirmuosius žingsnius. Pirmiausiai apie šį reiškinį pradėta kalbėti verslo srityje. Tuo tarpu kitose srityse, tokiose kaip socialinė politika, socialinis darbas, darbuotojų gerovės užtikrinimas, nevyriausybių organizacijų veiklos filosofija ir kt., apie socialinę atsakomybę nėra diskutuojama.

Kaip pastebi A.Jocas (2014), Lietuvoje diskusijos apie socialinę atsakomybę yra orientuojamos į klausimus: ar ji reikalinga; kokia organizacijoms nauda iš šio reiškinio. Tuo tarpu Vakarų šalyse diskutuojama, kokiomis priemonėmis socialinę atsakomybę efektyviau įgyvendinti. Anot L.Jakulevičienės (2013), socialinė atsakomybė nėra lengvai priimama Lietuvoje, neretai organizacijos sukuria mitus, susijusius su socialinės atsakomybės plėtra, pavyzdžiui, „socialinė atsakomybė neapsimoka“ arba „socialinė atsakomybė brangiai kainuoja“. Tad politikams, pažangiems verslininkams ir visuomenės veikėjams tenka dėti daug pastangų tokius mitus išsklaidant ir propaguojant socialinę atsakomybę.

Tarptautinių teisinių dokumentų, susijusių su darnia plėtra, analizė rodo, kad socialinė atsakomybė yra svarbi ne tik ekonominės veiklos aspektu, bet ir darbuotojų bei visuomenės gerovės užtikrinimo srityje. Kaip teigia A.Jocas (2014), užsienio ir Lietuvos autoriai daug dėmesio skiria socialinės atsakomybės kaip visuminio reiškinio analizei, tuo tarpu socialinė atsakomybė darbuotojų atžvilgiu yra beveik neanalizuotas klausimas. Pasak R.Česnyienės, D.Diskienės ir E.Česynaitės (2011), socialinės atsakomybės darbuotojų atžvilgiu paisymas padeda organizacijai siekti veiklos efektyvumo.

Šiame straipsnyje analizuojama socialinės atsakomybės raiška socialinių darbuotojų atžvilgiu. Siekiama aktualizuoti tendenciją, jog socialinio darbo organizacijų vadovai paisytų ne tik klientų ar / ir visuomenės interesus, bet ir būtų suinteresuoti rūpintis savo darbuotojų gerove. Socialinė atsakomybė turi tapti kiekvienos organizacijos strategine vertybe. Tik tokiu atveju bus sukurta organizacijos kultūra, kuri skatins (socialinius) darbuotojus dirbti produktyviai, kels jų profesinę motyvaciją (A.Giedraitis, 2011).

Straipsnio **tikslas** – išanalizuoti socialinių darbuotojų psichologinės gerovės kaip organizacijos socialinės atsakomybės raiškos aspektus.

Siekiant šio tikslo keliami tokie **uždaviniai**:

1. aptarti socialinės atsakomybės kaip reiškinio, taikomo darbuotojų atžvilgiu, sampratą;
2. išryškinti socialinės atsakomybės plėtros socialinio darbo organizacijoje svarbą;
3. aprašyti socialinių darbuotojų psichologinės gerovės problemas empiriniu aspektu.

Rengiant straipsnį taikyti šie mokslinio tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų turinio analizė; pusiau struktūruotas interviu ir turinio (content) analizė.

1. Socialinės atsakomybės kaip reiškinio, taikomo darbuotojų atžvilgiu, samprata

Socialinės atsakomybės geopolitinis kontekstas

Šiandieniniame pasaulyje sparčiai auga vartotojiškumas. Vartotojų poreikiams patenkinti išnaudojama vis daugiau neatsikuriančių gamtinių išteklių, o pašaliniai gamybos produktai sukėlė aplinkos taršą ir klimato pokyčius. Pramonės, technologijų plėtra, globalizacija daro didelę žalą visuomenei ir aplinkai (M.Jurkaitis, D.Mažeika, K.Semaškaitė, 2014).

Kaip teigiama leidinyje „Įmonių socialinė atsakomybė: gerosios praktikos pavyzdžiai ir rekomendacijos“ (2013), Europos Sąjungą galima laikyti įmonių socialinės atsakomybės pradininke. Tačiau socialinės atsakomybės svarba suprantama pasauliniu mastu. 1999 metais Jungtinių Tautų generalinis sekretorius K.Annan pirmą kartą pristatė Pasaulinį susitarimą, kurį sudaro 10 principų. Šio dokumento tikslai:

- padėti įmonėms įdiegti Pasaulinio susitarimo principus į įmonės veiklos strategiją;
- skatinti bendradarbiavimą ir partnerystę tarp įvairių sektorių, valstybėje ir už jos ribų, siekiant darnios plėtros tikslų (ten pat).

Jungtinės Tautos paskelbusios Pasaulinį susitarimą paskatino valdžios institucijas ir nevyriausybinės organizacijos dalyvauti sprendžiant socialines ir ekologines problemas (M.Jurkaitis, D.Mažeika, K.Semaškaitė, 2014).

Darni plėtra, socialinės atsakomybės skatinimas yra kertinis tikslas, atitinkantis strategijos „Europa 2020“ tikslus – „imantis veiksmų vietos ir regionų lygmeniu, kurti tvarią ir įtrauktimi grindžiamą ekonomiką“.

Pasak L.Jakulevičienės (2013), socialinė atsakomybė Lietuvą pasiekė per užsienio investuotojus. Investuotojai, siekdami sumažinti riziką renkantis partnerius Lietuvoje, šalia kitų reikalavimų jiems kelia ir socialinės atsakomybės reikalavimą.

Socialinės atsakomybės svarba Lietuvoje pripažįstama valstybiniu lygmeniu – socialinės atsakomybės klausimai yra įtraukti į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012-2016 metų programą. Programos 8 punkte teigiama, kad socialinė atsakomybė pripažįstama strategine vertybe.

Termino „socialinė atsakomybė“ samprata

Terminas „socialinė atsakomybė“ yra suprantamas plačiai. Visų pirma, organizacijų socialinė politika, tuo pačiu ir socialinė atsakomybė, yra siejama su visuomeninių ir ekologinių klausimų sprendimu, todėl dažniausiai socialinės atsakomybės diegimą valstybėse kuruoja valdžios institucijos. Įvairiose šalyse šio termino koncepcijoje pabrėžiami skirtingi aspektai, pavyzdžiui, Lietuvoje, Jungtinėje Karalystėje, Ganoje ir Europos Sąjungoje (žr. 1 lent.).

1 lentelė

Socialinės atsakomybės sampratos pavyzdžiai (M.Jurkaitis, D.Mažeika, K.Semaškaitė, 2014)

Šalis	Termino „socialinė atsakomybė“ apibrėžimas
Lietuva	Socialinė atsakomybė – politika ir praktika, atspindinti įmonių elgseną, kai jos <u>savanoriškai</u> į savo veiklą įtraukia socialinius ir aplinkosauginius klausimus (...), vadovaujasi pagarbos žmogui, visuomenei ir gamtai vertybiniais principais.
Jungtinė Karalystė	Socialinė atsakomybė siejama su darbuotojų teisių puoselėjimu darbo vietoje, lygių ir saugių darbo sąlygų sudarymu.
Gana	Socialinė atsakomybė užtikrina pastovius pragyvenimo šaltinius. Gerbia kultūrų skirtumus, sudaro verslui galimybes užtikrinti darbuotojų, bendruomenės ir valdžios gerbūvį.
Europos Sąjunga	Socialinė atsakomybė – koncepcija, kai organizacija integruoja į savo veiklą socialinius ir aplinkosauginius veiksmus.

Pateiktų sampratų analizė leidžia išskirti kelis bendrus socialinės atsakomybės aspektus:

- socialinė atsakomybė yra savanoriškas organizacijų apsisprendimas;
- socialinės atsakomybės diegimas siejasi su socialinių ir aplinkosauginių klausimų sprendimu;

- socialinės atsakomybės diegimas siejasi su darbuotojų, bendruomenės ir visuomenės gerovės užtikrinimu.

Propaguojant socialinės atsakomybės diegimą į organizacijų veiklą, neužmirštama (verslo ir ne verslo) organizacijų paskirtis siekti pelno ir ekonominio efektyvumo, tačiau socialiai atsakingų organizacijų veikla pasižymi ne „laukinio“ kapitalizmo dvasia, o yra etiška ir dora, atsižvelgiama į visuomenės poreikius (S.R.Clegg, J.R.Bailey, 2008, cit. A.Jocas, 2014).

Organizacijų socialinė atsakomybė nėra universalė, ji varijuoja – t.y. priklauso nuo organizacijos veiklos sferos, dydžio, jos veiklos geografinės lokalizacijos (Įmonių socialinė atsakomybė: gerosios praktikos pavyzdžiai ir rekomendacijos, 2013).

Organizacijų socialinės atsakomybės ir darnios plėtros sąvokų koncepcija apima šiuos veiklos aspektus: ekonominį, aplinkos apsaugos ir socialinį (žr. 1 pav.).

1 pav. **Organizacijos socialinės atsakomybės aspektai**
(Įmonių socialinė atsakomybė: gerosios praktikos pavyzdžiai ir rekomendacijos, 2013)

Kalbant apie socialinio darbo organizacijų socialinę atsakomybę yra aktualus šios koncepcijos socialinis aspektas, nes socialinis darbas yra laikomas viena iš labiausiai „stresinių“ profesijų, kurios atstovai nuolat susiduria su socialinės ir psichologinės gerovės darbo vietoje problemomis (plačiau žr. 2 skyrių).

Socialinė atsakomybė darbuotojų atžvilgiu

Organizacijos socialinė atsakomybė – tai „geras (...) administravimas, etiškas ir darnus valdymas...“ (Įmonių socialinė atsakomybė: gerosios praktikos pavyzdžiai ir rekomendacijos, 2013). Socialiai atsakingomis laikomos tos organizacijos, kurios taiko modernius žmogiškųjų išteklių valdymo metodus, motyvavimo strategijas, rūpinasi darbuotojų kvalifikacijos kėlimu ir perkvalifikavimu (V.Juščius, 2007). Organizacijos socialinė atsakomybė darbuotojų atžvilgiu yra šie veiksniai:

- užtikrinta darbuotojų gerovė ir saugi darbo aplinka;
- išvystyta darbuotojų motyvavimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistema;
- darbuotojų įtraukimas į planavimą;
- diskriminacijos netoleravimas;
- sąžiningas atlyginimas už darbą;
- vaikų darbo etiškas naudojimas;
- kolektyvinės derybos (A.Jocas, 2014).

Gali kilti klausimas, ar apsimoka socialinę atsakomybę diegti organizacijos veikloje? Pasak V.Gudonienės ir V.Volungytės (2007), socialinė atsakomybė padeda suformuoti patrauklaus darbdavio įvaizdį. Be to, socialinės atsakomybės nauda yra keleriopa:

- padeda motyvuoti darbuotojus;
- pagerėja mikroklimatas darbe;
- padidėja darbuotojų veiklos efektyvumas;
- gerėja vidinė komunikacija;
- stiprėja darbuotojų lojalumas;
- kuriama organizacijos kultūra (Įmonių socialinė atsakomybė: gerosios praktikos pavyzdžiai ir rekomendacijos, 2013).

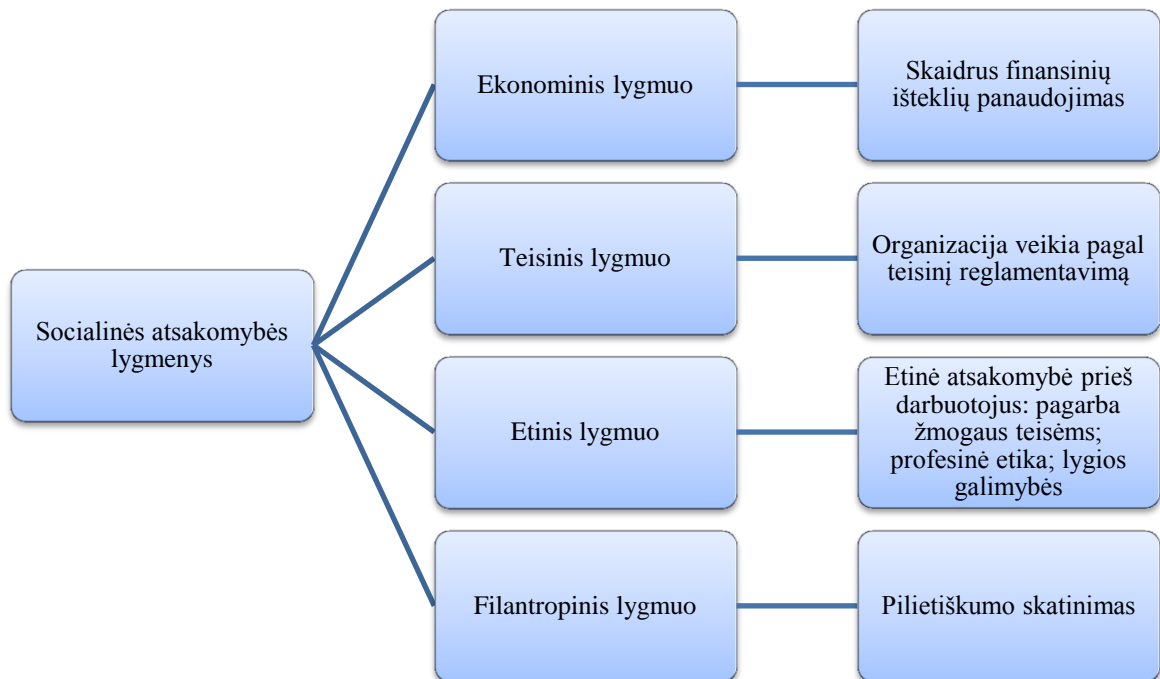
Apibendrinant galima teigti, kad organizacijų socialinė atsakomybė ir darni plėtra tampa atsvara globalizacijos ir vartotojiškumo padariniams. Socialinė atsakomybė Lietuvoje žengia pirmuosius žingsnius, ji į mūsų šalį atkeliavo su užsienio investuotojų keliamais reikalavimais Lietuvos partneriams. Tiek Lietuvoje, tiek užsienyje socialinė atsakomybė laikoma pasaulio ir regionų darnios plėtros strategine vertybe.

Organizacijos socialinė atsakomybė – tai savanoriškas organizacijos apsisprendimas į savo veiklos strategiją įtraukti socialinius ir aplinkos apsaugos klausimus, t.y. siekis rūpintis darbuotojų, bendruomenės gerove ir gamtos išsaugojimu.

Organizacijos socialinė atsakomybė apibrėžiama trim aspektais: ekonominiu, socialiniu ir aplinkos apsaugos. Socialinė atsakomybė darbuotojų atžvilgiu – tai pagarba žmogaus teisėms, saugios darbo aplinkos užtikrinimas, mokymosi sąlygų sudarymas, darbuotojų įtraukimas į organizacijos valdymo procesus.

2. Socialinės atsakomybės plėtros socialinio darbo organizacijoje svarba

Socialinio darbo organizacija, kurioje socialinė atsakomybė yra laikoma strategine vertybe, į socialinės atsakomybės diegimą žvelgia plačiai, kaip į daugiasluoksnį moderniosios vadybos procesą. Socialinės atsakomybės diegimas organizacijos ideologijoje ir politikoje savyje imponuoja kelis aspektus (žr. 2 pav.).

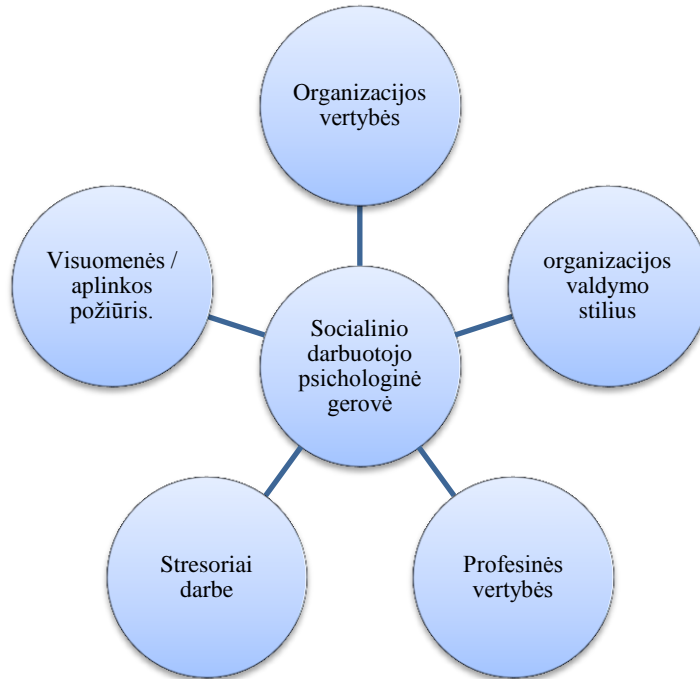

2 pav. Socialinės atsakomybės lygmenys
(adaptuota pagal M.Jurkaitis, D.Mažeika, K.Semaškaitė, 2014)

Ši schema rodo, kad socialinė atsakomybė socialinio darbo organizacijoje yra multidimensinis fenomenas, kuris apima skaidrų, moderniosios vadybos principais pagrįstą

finansinių ir žmogiškųjų išteklių valdymą; socialinio teisingumo pripažinimą ir laikymąsi; aktyvų rūpinimąsi individų ir bendruomenių bei visuomenės gerove. Tokiu būdu socialinė atsakomybė turi tapti organizacijos kultūros pamatu.

Gali kilti klausimas, ar socialinė atsakomybė yra svarbi socialinio darbo organizacijoje? Jeigu į šios sferos organizacijos valdymą žvelgsime etiniu-socialiniu aspektu, į šį klausimą atsakysime teigiamai. Visų pirma, socialinio darbuotojo vertybių sistema, jo psichologinė gerovė darbo vietoje yra veikiami organizacijos vertybių, organizacijos valdymo stiliaus, profesinių vertybių, profesinėje veikloje kylančių stresorių ir visuomenės / aplinkos požiūrio (žr. 3 pav).

3 pav. Socialinio darbuotojo gerovę veikiantys veiksniai

- **Organizacijos vertybės.**

Šiandieniniame pasaulyje organizacijos veiklos efektyvumas priklauso ne tik nuo to, kokiais finansiniais ištekliais disponuoja organizacija, čia ne mažiau svarbų vaidmenį atlieka ir žmogiškieji ištekliai. Siekiant, kad darbuotojai dirbtų produktyviai, būtų empatiški, rūpintųsi organizacijos klientais, būtų aktyvūs, jie turi pritarti aiškiai komunikuojamoms organizacijos vertybėms. Kaip teigia A.Giedraitis (2011), organizacijos vertybių sistema yra labai svarbi, nes suteikia organizacijos veiklai kryptingumą, o darbuotojams suteikia identiškumo su organizacija jausmą.

Tokioje organizacijoje, kurioje yra aiški vertybių sistema, ir darbuotojai jai pritaria, laiduojamas darbuotojų lojalumas, atsidavimas, suteikiamas etinis ir socialinis palaikymas, kuris socialiniams darbuotojams yra labai svarbus.

- **Organizacijos valdymo stilius.**

Vadovavimo socialinio darbo organizacijai stilius turi tiesiogines pasekmes socialiniams darbuotojams, jų psichologinei gerovei darbo vietoje. Vadybos teorijoje yra išskiriami trys vadovavimo organizacijai stiliai: profesionalumą auginantis vadovavimas, stagnacinis vadovavimas ir represinis vadovavimas.

Anot L.Gvaldaitės, B.Švedaitės-Sakalauskės ir J.Buzaitytės-Kašalynienės (2014, p. 111), tie vadovai, kurie vadovaujami profesionalumą auginančiu vadovavimo stiliumi yra „pilietiškai sąmoningi ir socialiai atsakingi“. Tokioje organizacijoje darbuotojai dirba tikslingai ir kryptingai, yra motyvuoti. Tuo tarpu kiti vadovavimo stiliai nepasižymi demokratiškumu, riboja darbuotojų kūrybingumą ir laisvę.

- **Profesinės vertybės.**

Socialinių darbuotojų psichologinė gerovė priklauso ir nuo profesinių vertybių ir profesinio vaidmens koreliavimo su asmeninėmis vertybėmis. Socialinio darbuotojo profesinės vertybės išryškina klientų stiprybes ir trūkumus. Kaip teigia V.Ivanauskienė ir L.Varžinskienė (2007), pagrindinės socialinio darbo vertybės yra susiję su žmogaus verte ir orumu. Jeigu socialinis darbuotojas dirbs nesivadovaudamas vertybėmis, jis klientui ne padės, o pakenks.

Ne mažiau svarbus šiuo aspektu yra ir socialinio darbuotojo profesinis vaidmuo. Jeigu esant socialinei interakcijai tarp kliento ir socialinio darbuotojo, nesutampa jų požiūriai į pokyčius, į socialinių paslaugų pokyčius ir pagalbos kilmę, tai neišvengiamai sukelia profesinius konfliktus (A.Kiaunytė, J.Ruškus, 2010).

Pusiausvyrą tarp asmenybės ir profesinio identiteto padeda rasti reflektavimas. Refleksija užtikrina darbuotojų kaip profesionalų augimą, nes ji didina darbuotojų motyvaciją dirbti, leidžia jausti pasitenkinimą darbu, kuria profesinę bendrystę (L.Gvaldaitė, B.Švedaitė-Sakalauskė ir J.Buzaitytė-Kašalynienė, 2014). Tad vadovas, siekdamas darbuotojų gerovės, socialinę atsakomybę paverčia organizacijos vadybos dalimi.

- **Stresoriai darbe.**

Socialinė atsakomybė įgalina valdyti darbe patiriamo profesinio streso lygį. Anot B.Pajarskienės, J.Stanislovaitienės, R.Jankausko ir J.Miliajevienės (2005), dažniausi stresoriai darbe yra šie:

- darbo praradimo grėsmė;
- viršvalandžiai;
- darbo specifika;
- dideli darbo reikalavimai;
- nuomonės darbo klausimais nepaisymas;
- socialinės paramos (iš vadovų, kolegų, draugų, šeimos) nebuvimas;
- nepasitenkinimas gaunamu atlygiu;
- netinkamas darbo vertinimas ir kt.

Profesinę motyvaciją darbe didina įdedamų pastangų vertinimas, karjeros ir mokymosi galimybės, veikianti darbuotojų motyvavimo sistema, palankus psichologinis klimatas organizacijoje, savirealizacijos galimybės (R.Bubnys, A.Stankutė, 2014) – tai ir yra socialinės atsakomybės darbuotojų atžvilgiu požymiai.

- **Visuomenės / aplinkos požiūris.**

Organizacijoje gaunamas palaikymas stiprina socialinių darbuotojų profesinį identitetą ir yra socialinės atsakomybės dalis. Tai yra svarbu dėl visuomenės požiūrio į socialinį darbą kaip profesiją. B.Švedaitė-Sakalauskė, L.Gvaldaitė, J.Buzaitytė-Kašalynienė (2014) socialinius darbuotojus vadina „nepaisomais profesionalais“ – lyginant su kitomis profesijomis socialinis darbas visuomenės akyse yra žemesnio statuso. Socialinis nepaisymas, anot autorių, turi įvairių formų:

- socialiniai darbuotojai nėra įtraukiami priimant svarbius sprendimus, susijusius su klientais;
- skiriamos užduotys nesusiję su socialiniu darbu;
- socialinis darbuotojas turi prisiimti atsakomybę už kliento poelgius;
- socialinis darbuotojas turi pasiekti rezultatų, neturėdamas priemonių;
- turi atlikti užduotis, prieštaraujančias profesinei etikai ir pan.

Kuo didesnis socialinių darbuotojų profesinis „nepaisymas“, tuo didesnes neigiamas emocijas jis kelia ir neigiamai veikia socialinio darbuotojo psichologinę gerovę. Tad socialinė atsakomybė ir palaikymas organizacijoje tampa atsvara visuomenės nepalankiam požiūriui į profesiją.

Šiuolaikinis socialinio darbo organizacijos vadovas turi rūpintis ne tik organizacijos prestižu, klientų poreikių patenkinimu, bet ir savo darbuotojų socialine ir psichologine gerove darbo vietoje. Socialinio darbuotojo psichologinė gerovė darbe priklauso nuo daugelio veiksnių: tai nuo asmeninių vertybių dermės su organizacijos vertybėmis ir profesine etika, organizacijos vadovavimo stiliaus, darbe patiriamų stresorių, visuomenės požiūrio į socialinį darbą kaip profesiją.

Socialinė atsakomybė šiame kontekste tampa atsvara šiems faktoriams ir įgalina modernios organizacijos vadovą efektyviai valdyti žmogiškuosius išteklius, užtikrinti darbuotojų psichologinę gerovę, didinti jų motyvaciją dirbti, kelti darbo produktyvumą. Socialinė atsakomybė turi tiesioginės naudos socialinio darbo organizacijai ir suinteresuotosioms šalims (žr. 2 lent.).

2 lentelė

Socialinės atsakomybės nauda organizacijai (adaptuota pagal M.Jurkaitis, D.Mažeika, K.Semaškaitė, 2014)

Suinteresuotosios šalys	Socialinės atsakomybės nauda
Vadovas	Didesnė nepriklausomybė, savarankiškumas
Steigėjas	Efektivesnis išteklių valdymas
Darbuotojai	Didesnė motyvacija; produktyvumas; geresnis psichologinis mikroklimatas; mažesnė darbuotojų kaita; profesinis tobulėjimas
Klientai	Geresni santykiai su socialiniu darbuotoju; pasitenkinimas paslaugomis; geresnė nuomonė apie organizaciją
Bendruomenė	Darni regiono plėtra; indėlis į bendruomenės gerovę

3. Socialinių darbuotojų psichologinės gerovės problemos empiriniu aspektu

Šis tyrimas atliktas 2015 m. gruodžio – 2016 m. sausio mėn. Juo buvo siekiama nustatyti, pagrindinius socialinių darbuotojų psichologinės gerovės raiškos socialinio darbo organizacijose aspektus.

Interviu atliktas apklausus 21 tiriamąjį. Respondentai – socialiniai darbuotojai, dirbantys socialines paslaugas teikiančiose organizacijose ir turintys tiesioginį kontaktą su klientais. Tyrimui pasirinktas pusiau struktūruoto interviu metodas. Interviu buvo parengtas atvirų klausimų sąrašas, domintis, su kokiomis nuotaikomis ir savijauta respondentai kiekvieną dieną eina į darbą; kas dažniausiai jiems darbe sukelia stresą; ką reikėtų pakeisti profesinėje srityje, kad sumažėtų streso lygis.

Visos respondentės buvo moterys, dirbančios socialinį darbą Marijampolės rajone. Respondenčių amžiaus vidurkis – 42 metai. Jauniausia respondentė buvo 26 metų, o vyriausia – 59 metų.

Tyrimo duomenys apdoroti taikant turinio (content) analizės metodą.

Respondentų atsakymų pristatymas. Pirmiausiai respondenčių buvo paklausta, su kokiomis nuotaikomis ir savijauta jos kiekvieną dieną eina į darbą. Pakeliui į darbą respondentes lydi įvairios nuotaikos (žr 3 lent.).

Daugiau kaip pusė apklaustųjų (13 respondenčių) nurodė, kad darbo dieną pradeda su gera nuotaika, noriai eina į darbą, nusiteikia kolegialiam bendravimui kolektyve:

„Nuotaika būna gera, nes dar niekas nespėja iš ryto sugadinti nuotaikos (...) Mintys į galvą ateina tada, kaip pradarau kliento namų duris ir savaime dienotvarkė susidėlioja.“ (Lapė)

„Su geromis nuotaikomis, nes dirbu mielą širdžiai darbą.“ (Saulėta diena)

„Padariusi ryte penkis jogos pratimus, atsipalaiduoju. Nusišypsau prieš išeidama į veidrodį. Pasakau sau, kad viskas šiandien bus gerai.“ (Jūra)

8 respondentės atsakė, kad darbo dieną pradeda su neigiamomis emocijomis. 3 tiriamosios darbo pradžioje jaučia nerimą: jos nerimauja, jeigu laukia skubūs, neatidėliotini darbai; 2 respondentės nurodė, kad nerimą joms kelia vadovo nuotaika, nes vadovas yra emocijoms pasiduodantis žmogus ir jos nežino, kokia vadovo nuotaika ir kokia atmosfera darbo kolektyve jų laukia. Viena respondentė atsakė, kad jai dažnai nuotaiką sugadina priekabi kolegė, kurios ji stengiasi vengti.

3 respondentės atsakė, kad jų nuotaika prieš darbą būna permaininga: dažnai savijautai turi įtakos praeita darbo diena arba apmąstymai apie tai, kokia darbo diena jų laukia:

„Nuotaika priklauso nuo to, ar spėju gerai atlikti tos dienos darbus, ir svarbiausia juos pabaigti iki galo. Kartais liks kažkas ką turi užbaigti ryte, tai einu ir apie tai galvoju.“ (Beržas)

„Daugiausia einu į darbą su rūpesčiu: kokios naujienos laukia, ar viską sugebėsiu sutalpinti penkminutės ataskaitoje.“ (Aiša)

„Galvoju, kurie klientai šiandien ateis paslaugų: ar geraširdžiai, ar amžini niurzgos.“ (Milda)

Dalis respondenčių (8) nurodė, kad kelią iš namų iki darbo skiria refleksijai – apmąsto būsimos darbo dienos veiklą, rūpinasi klientų gerove ir sveikata:

„Iki darbo trumpas kelias – pėsčiomis 3-5 minutės. O norisi eiti ir eiti, apmąstyti, ar tikrai viską padariau vakar, ir ką turiu padaryti šiandien (...)“ (Aiša)

„Dažniausiai galvoju apie savo klientus, ar nepablogėjusi jų sveikata.“ (Lelija)

Apibendrinant respondenčių atsakymus galima teigti, kad interviu dalyvavę socialinės darbuotojos gerai jaučiasi savo darbo vietose, nes darbo dieną paprastai pradeda su geromis emocijomis. Kai kurioms respondentėms savijautą darbe neigiamai veikia neprognozuojamas vadovo charakteris ar priekabūs kolegos. Paprastai kelią nuo namų iki darbo respondentės skiria refleksijai – planuoja, apgalvoja būsimos dienos veiklą, rūpinasi klientų sveikata.

Respondenčių buvo paklausta, *kas darbe joms dažniausiai sukelia stresą*. Visų pirma interviu dalyvavusioms socialinėms darbuotojoms stresą kelia bendravimas su klientais: dažnai tai netinkamas klientų elgesys:

„Man dažniausiai darbe sukelia stresą vienas gyventojas, kuris bet kokiais atvejais elgiasi priešingai: kalba, elgiasi.“ (Saulutė)

„Klientų (...) nepagarba, agresija (...) daiktų gadinimas mano ir kitų žmonių akivaizdoje.“ (Naminė)

Stresą kelia ir rūpinimasis kliento gerove:

„Dažniausiai stresą sukelia įtampa dėl kliento gerovės, atsiradusios rizikos: pavyzdžiui, lipimas laiptais, paslydimas ant slidaus paviršiaus, pablogėjus kliento fizinei ir psichinei būklei.“ (Saulėta diena)

Nemalonius išgyvenimus kelia ir šie faktoriai: nemotyvuoti klientai, jų nenoras klausytis socialinio darbuotojo, klientų artimųjų nepagrįsti reikalavimai socialinei darbuotojai.

Daug streso respondentėms sukelia pasirinktos profesijos pobūdis. Nemalonios emocijos kyla dėl didelio darbo krūvio:

„Kadangi paslaugas teikiančioje įmonėje dirbu viena: ir socialine darbuotoja, ir valytoja, ir skalbėja, tai didelis darbo krūvis. Paprasčiausiai pastovus skubėjimas.“ (Milda)

Vienai respondentei nemalonūs yra jos atliekamo darbo patikrinimai. 2 respondentėms sunku įveikti socialinio darbo prigimtyje glūdintį neapibrėžtumą:

„Kartais, ne, gana dažnai tiesiog nežinai kaip elgtis, nežinai, kas bus rytoj.“ (Margarita)

6 respondentėms įtampą darbe kelia bendravimas su kolegomis, ypač nesutarimai, konfliktai darbo kolektyve:

„Dažnas nesusikalbėjimas tarp pačių darbuotojų, dirbančių skirtingose pareigose.“ (Lelija)

„Dažniausiai stresas būna sukeliamas kolegų, kurie net ir paprastų paprasčiausias situacijas suštrina, sureikšmina ir padaro jas labai didele problema.“ (Rudoji)

Streso šaltinis respondentėms yra bendravimas su vadovu (tai nurodė 9 tyrime dalyvavusios socialinės darbuotojos. Respondentės blogai jaučiasi, kai vadovas jų neišklauso, yra neobjektyvus, nepagrįstai kaltina, kalba pakeltu tonu.

3 respondentės atsakė, kad joms stresą kelia aplinkos poveikis: t.y. per dideli aplinkinių (bendruomenės) lūkesčiai socialinio darbuotojo atžvilgiu, kitų tarnybų nutylima tiesa ar netgi paslaugas administruojančių įstaigų darbuotojų netolerancija, socialinių darbuotojų „nepaisymas“.

Apibendrinant tiriamųjų atsakymus galima rasti sąsajas su šio straipsnio 2-ame skyriuje išskirtais B.Pajarskienės, J.Stanislovaitienės, R.Jankausko ir J.Miliajevienės (2005) stresoriais, pasireiškiančiais darbo vietoje. Didžiausias faktorius veikiantis respondenčių savijautą darbe – tai bendravimas, nemalonias emocijas gali kelti bendravimas su klientais, netinkamas vadovo elgesys, konfliktai tarp kolegų.

Respondentėms buvo užduotas klausimas, *ką reikėtų pakeisti profesinėje srityje, kad sumažėtų streso lygis*. Tiriamosios nurodė įvairius faktorius, kurių pakeitimas pagerintų jų savijautą darbo vietoje:

- darbo sąlygų gerinimas – didinti bendradarbiavimą tarp specialistų ir tarp atskirų organizacijų, mažinti darbo krūvį, aprūpinti nauja įranga, darbo priemonėmis;
- aplinkos požiūrio keitimas – keisti valdžios ir visuomenės požiūrį į socialinius darbuotojus;
- gerinti mikroklimatą organizacijoje – keisti vadovų požiūrį į darbuotojus; būti tolerantiškesniems; gerinti bendravimo kultūrą kolektyve;
- keisti profesijos pobūdį – mažinti neapibrėžtumą socialiniame darbe; socialiniam darbuotojui suteikti daugiau įgaliojimų;

- dėti individualias pastangas – t.y. socialiniai darbuotojai turi patys stengtis, norėdami gerinti savo psichologinę gerovę darbe: daugiau rūpintis savimi; mokytis, siekti naujų žinių, daugiau bendrauti su aplinkiniais – kolegomis, draugais, šeimos nariais.

3 respondentės netiki, kad galima ką nors pakeisti, kad jų savijauta darbo vietoje pagerėtų:

„Nieko nepakeisi, nes su psichinę negalią turinčiais žmonėmis sunku dirbti, streso būna kiekvieną dieną.“ (Saulutė)

Apibendrinant respondenčių atsakymus, galima pasidžiaugti, kad didesnė dalis respondenčių pozityviai žiūri į galimybę gerinti jų psichologinį gerbūvį darbo vietoje: 16 tiriamųjų tiki, kad galima įvairiomis priemonėmis pagerinti jų savijautą organizacijoje.

IŠVADOS

1. Organizacijos socialinė atsakomybė – tai savanoriškas organizacijos sprendimas į savo veiklos politiką ir praktiką įtraukti socialinių ir aplinkosauginių klausimų sprendimą. Šio reiškinio samprata yra multidimensinė, tačiau kalbant apie socialinės atsakomybės diegimą socialinio darbo organizacijoje yra svarbūs jos etinis ir socialinis aspektai – t.y. rūpestis darbuotojų gerove darbo vietoje. Socialinė atsakomybė darbuotojų atžvilgiu – tai pagarba žmogaus teisėms, saugios darbo aplinkos užtikrinimas, mokymosi sąlygų sudarymas, darbuotojų įtraukimas į organizacijos valdymo procesus.
2. Socialinio darbo organizacijos vadovas turi rūpintis ne tik organizacijos įvaizdžiu, klientų poreikių patenkinimu, bendruomenės gerovės užtikrinimu, bet ir savo darbuotojų gerove darbo vietoje. Socialinio darbuotojo psichologinė gerovė darbo kolektyve priklauso nuo asmeninių vertybių dermės su organizacijos vertybėmis ir profesine etika, organizacijos vadovavimo stiliumi, darbe patiriamų stresorių, visuomenės požiūrio į socialinį darbą kaip profesiją. Socialinė atsakomybė šiame kontekste tampa atsvara šiems faktoriams ir įgalina vadovą efektyviai valdyti žmogiškuosius išteklius, užtikrinti darbuotojų psichologinę gerovę, didinti jų motyvaciją dirbti, kelti darbo produktyvumą.
3. Apibendrinant atlikto empirinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad:
  - a. paprastai respondentės savo darbo vietoje jaučiasi gerai, darbo dieną pradeda su geromis emocijomis. Kai kurioms respondentėms savijautą darbe neigiamai veikia neprognozuojamas vadovo charakteris ar priekabūs kolegos. Darbo dienos pradžią respondentės skiria refleksijai – apgalvoja būsimos dienos veiklą, rūpinasi klientų sveikata.
  - b. Didžiausias faktorius veikiantis respondenčių savijautą darbe – tai bendravimas, nemalonus emocijas kelia bendravimas su klientais, netinkamas vadovo elgesys, konfliktai tarp kolegų.
  - c. Respondentės pateikė atsakymus, kokiais būdais galima pagerinti jų psichologinę gerovę darbe: respondentės siūlo mažinti jų darbo krūvį; keisti valdžios ir visuomenės požiūrį į socialinį darbą kaip profesiją; skirti dėmesį mikroklimato darbo kolektyve gerinimui. Respondentės nurodė, kad didele dalimi jų savijauta ir gerovė darbe priklauso nuo pačių darbuotojų požiūrio į savo darbą.

LITERATŪRA

1. Bubnys, R., Stankutė, A. (2014). Socialinių darbuotojų adaptacijos profesinėje veikloje tendencijos. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*. 14, p. 78-83. Šiauliai: Šiaulių valstybinė kolegija.
2. Česynaitė, R., Diskienė, D., Česynaitė, E. (2011). Socialinė atsakomybė darbuotojų atžvilgiu: lyginamoji viešojo ir privataus sektorių analizė. *Žmogiškieji ištekliai: raidos tendencijos*. 1(29).
3. Giedraitis, A. (2011). Gamybinės įmonės darnus vystymasis per organizacinės kultūros ir darbuotojų vertybių suderinamumą. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2(26). Research papers.
4. Gvaldaitė, L., Švedaitė-Sakalauskė, B., Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2014). Vadovavimas socialiniam darbui: pasekmės darbuotojams ir profesinei veiklai. *Tiltai*, 2, p. 109-125.

5. Ivanauskienė, V., Varžinskienė, L. (2007). Socialinių darbuotojų profesinių vertybių raiška praktinėje veikloje. *Socialinis darbas*. 6(1), p. 76-82.
6. Įmonių socialinė atsakomybė: gerosios praktikos pavyzdžiai ir rekomendacijos. (2013). Paimta 2016 02 22 iš tinklalapio: <http://www.desur.eu/wp-content/uploads/2013/02/GuideGoodPracticesandRecommendations.pdf>
7. Jakulevičienė, L. (2013). Kas yra įmonių socialinė atsakomybė? *Atsakingas verslas*, 2013, Nr. 5. Paimta 2016 02 20 iš tinklalapio: http://csrba.lt/wp-content/uploads/2013/04/Atsakingas-verslas_Nr5.pdf
8. Jocas, A. (2014). Įmonių socialinė atsakomybė teoriniu aspektu. *Mokslas ir studijos 2014: teorija ir praktika*. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija. Paimta 2016 02 21 iš tinklalapio: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HnuUgHa6-ZYJ:www.slk.lt/studentu-konferencijos/2014/articles/DOC/vadyba_ekonomika/Straipsnis_Jocas_EKON_VAD.doc+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt
9. Jurkaitis, M., Mažeika, D., Semaškaitė, K. (2014). Socialiai atsakingas verslas Lietuvoje. Paimta 2016 02 21 iš tinklalapio: <http://analize.lt/praktine-analize/socialiai-atsakingas-verslas-lietuvoje/>
10. Juščius, V. (2007). Verslo socialinės atsakomybės teorijų raida. *Ekonomika*. Vilnius: VU.
11. Kas yra įmonių socialinė atsakomybė? (2014). Paimta 2016 02 22 iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapio: <http://www.socmin.lt/lt/darbo-rinka-uzimtumas/imoniu-socialine-atsakomybe-isa/apie-imoniu-socialine-atsakomybe.html>
12. Kiaunytė, A., Ruškus, J. (2010). Socialinių darbuotojų elgsenos modelių identifikavimas sprendžiant profesinius konfliktus. *Filosofija. Sociologija*. T.21. Nr. 2, p. 112-121.
13. Pajarskienė, B., Stanislavovienė, J., Jankauskas, R., Miliajevienė, J. (2005). Psichosocialinių darbo stresorių ir moterų depresinės būsenos ryšys. *Medicinos teorija ir praktika*. 1(41), p. 55-60.
14. Švedaitė-Sakalauskė, B., Gvaldaitė, L., Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2014). „*Nepaisomi profesionalai*“: socialiniai darbuotojai ir jų galia. Paimta 2016 02 23 iš Vilniaus universiteto tinklalapio: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:___67sWp0U3oJ:www.vu.lt/leidyba/dokumentai/zurnalai/STEPP/STEPP%25202014%25209/21-36.pdf+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt

PSYCHOLOGICAL WELFARE OF SOCIAL WORKERS AS AN ELEMENT OF AN ORGANIZATION'S CORPORATIVE RESPONSIBILITY

Vilma Staskevičienė
Marijampolė College

SUMMARY

The author of this article analyzes corporative responsibility in respect of social workers. The aim of the article is to actualize the idea that managers and leaders of social work organizations should pay attention not only to the interests of clients and / or society, but also would be interested in taking care of their employees' welfare. Corporative responsibility has to become a strategic value for every organization. Only in this case organization will create such culture that will encourage the (social) workers to work productively, raise their professional motivation, will guarantee their psychological well-being in a team. The article consists of three parts. The author discusses the conception of corporative responsibility as a phenomenon applicable to employees in the first part of the article. The second part highlights the importance of corporative responsibility development in the organization of social work. The third part describes the problems of social workers' psychological well-being of an empirical point of view.

KAIMO BENDRUOMENĖS TARYBOS NARIŲ ĮSIPAREIGOJIMAS BENDRUOMENĖS VYSTYMUI

VIDA LUKAMSKIENĖ

VšĮ Kolpingo kolegija

LINA KAMARAUSKIENĖ

Birštono vienkiemio bendruomenė

ANOTACIJA

Kaimo bendruomenės vystymas neįmanomas be aktyvių, iniciatyvių, socialiniai atsakingų žmonių bendros veiklos. Remiantis kokybinio tyrimo duomenimis, straipsnyje analizuojamas kaimo bendruomenės tarybos narių įsipareigojimas bendruomenės vystymui, parodant emocinio įsipareigojimo reikšmę.

ĮVADAS

Daugiau nei dešimt metų vyksta miestelių ir kaimo bendruomenių kūrimas. Kaimo teritorijose susikūrusios bendruomenės yra viena iš alternatyvų sprendžiant šiuo laikotarpiu kaimui būdingas problemas kaip bedarystė, alkoholizmas, skurdas, nesaugi kaimynystė, verslumo plėtra kaime, aplinkosauga ir kt. klausimai. Tokių problemų nagrinėjimui kuriamos bendruomenių iniciatyvinės grupės - tarybos, jų veiklumas suteikia galimybes kaimo žmonėms pažvelgti plačiau į žmoniškųjų ir ekonominių išteklių panaudojimą, galimybę gauti įvairios informacijos kaimo žmogui rūpimais klausimais.

Kaimo bendruomenės vystymasis apima aplinkos, ekonomikos, socialinę, demografinę, technologinę, politinę bei kitas sritis, įgalinančias bendruomenę dirbti savo pačios labui. Įsipareigojimo organizacijai aktualumą rodo vadybos, edukologijos, psichologijos mokslų tyrimų gausa, analizuojančių įsipareigojimo reiškinių įvairiomis perspektyvomis: įsipareigojimo veiksniai ir dimensijos (Kavaliauskienė, 2010, 2009; Petkevičiūtė, Kalinina, 2004), Veršinskienė, Večkienė (2007), įsipareigojimo ir asmenybės bruožų sąsajos (Genevičiūtė-Janonienė, Andriulaitienė, 2010). Kaimo bendruomenių vystymo teoriniai ir praktiniai aspektai plačiai analizuojami ir aptariami, siekiant atskleisti pagrindines problemas ir vystymo galimybes (Aleksandravičius, Žukovskis, 2011; Kuliešis, Vidickienė, 2007). Suprantama, kad kaimo bendruomenės vystymas neįmanomas be aktyvių, iniciatyvių, socialiniai atsakingų žmonių bendros veiklos, tad šio *straipsnio tikslas* - atskleisti kaimo bendruomenės tarybos narių, dirbančių savanoriškais pagrindais, įsipareigojimą kaimo bendruomenės vystymui. *Objektas* – kaimo bendruomenės tarybos narių įsipareigojimas.

Pirmoje straipsnio dalyje aptariama įsipareigojimo bendruomenėje samprata ir formos; antroje straipsnio dalyje pristatomi kokybinio tyrimo rezultatai, atskleidžiantys, kokią reikšmę kaimo bendruomenės tarybos nariai teikia įsipareigojimui bendruomenės vystymui.

Įsipareigojimo samprata ir reikšmė bendruomenėje

Bendruomenės kūrimas sudaro sąlygas nuolatinei socialinei raidai, mažina žmonių bejėgiškumo jausmą susidūrus su problemomis. Bendruomeninės organizacijos narius traukia galimybėmis patenkinti savirealizacijos poreikį, plėsti pažinčių tinklą, aktyviai veikti ar net atrasti galimybę sukurti sau darbo vietą. Tai gali būti ne verslo kūrimas, bet atstovavimas visuomenėje politiniuose vienetuose. Bendruomeninė organizacija yra puiki terpė atskleisti žmogui savo gebėjimus, įgyvendinti iniciatyvas, išreikšti savo nuomonę ar vesti atvirą diskusiją su kitais nariais. Dalyvaudami bendruomenės veikloje nariai retai gauna materialinę naudą, tai daugiau moralinis, psichologinis, saviraiškos poreikio patenkinimas šaltinis.

Kavaliauskienės (2011) teigimu, siekiant išsiaiškinti ryšius, susaistančius individą su tam tikromis pareigomis tam tikroje organizacijoje, pagrindinis dėmesys tyrimuose skiriamas įsipareigojimui. Įsipareigojimas organizacijai gali būti traktuojamas, kaip asmens tikslų tapatinimas su organizacijos tikslais ir siekiais. Sutampančios vertybės bendraminčių aplinkoje, stiprina norą dirbti toje organizacijoje ir siekti organizacijos gerovės. Narių įsipareigojimą organizacijai stiprina jiems skiriamos atsakingos užduotys, kurios duoda teigiamą rezultatą. Kai nariai jaučiasi reikalingi

ir yra atsižvelgiama į jų nuomonę, organizacinio įsipareigojimo jausmas stiprėja tuo pačiu stiprindamas organizacijos sąmoningumą, veiklą, stabilumą.

Genevičiūtė-Janonienė ir Andriulaitienė (2010, p. 51) teigia, kad įsipareigojimas organizacijai gali būti „suvokiamas kaip tam tikra darbuotojo nuostata dėl organizacijos, atskleidžianti, kiek individas tapatinasi su konkrečia organizacija, tiki jos vertybėmis bei tikslais, įsitraukia į ją kaip į socialinę sistemą ir nori likti dirbti“. Įsipareigojimas organizacijai sietinas su „trauka“ ir lojalumu organizacijai. Kai organizacija efektyviai išnaudoja savo turimus žmogiškuosius išteklius ir yra patikima, tuomet įsipareigojimo potencialas didėja. Literatūroje yra (Staniulienė, 2010 ir kt.) išskiriamos trys įsipareigojimo organizacijoje formos:

- *Tėstinis įsipareigojimas* nusako žmogaus noro stiprumą likti dirbti organizacijoje, dalyvauti jos veikloje, dėl to, kad išeiti per daug „kainuos“. Kuo aktyviau ir ilgiau žmogus dirba organizacijoje, kuo daugiau širdies įdeda į draugiškų santykių palaikymą tuo sunkiau darbuotojui palikti tai, į ką jis organizaciją.
- *Emocinis įsipareigojimas* – tai organizacijos narių noro dalyvauti veikloje, dirbti organizacijos labai stiprumas dėl to, kad jie sutinka su organizacijos vertybėmis ir tikslais. Organizacijos nariai, kurių stiprus emocinis įsipareigojimas, dirba organizacijoje todėl, kad to nori, o tie, kurių stiprus tėstinis įsipareigojimas, organizacijoje dirba todėl, kad jiems to reikia.
- *Normatyvinis įsipareigojimas* – tai organizacijos nario įsipareigojimas dirbti organizacijoje dėl kitų žmonių spaudimo.

Kavaliauskienė (2011) teigia, kad organizacinis įsipareigojimas lemia bendruomeniškesnius santykius, darbo atlikimo kokybę, didesnę ir efektyvesnę dalyvavimą veikloje.

Kaimo bendruomenė – kaimo vietovėje gyvenančių žmonių, susietų bendrais viešaisiais poreikiais ir interesais bei siekiančių juos įgyvendinti savivaldos principais koordinuotomis priemonėmis, grupė, įregistruota teisės aktų nustatyta tvarka (Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas, 2002). Kadangi kaimo bendruomenės dažniausiai yra ne pelno siekiančios organizacijos ir dirbančios savanoriškais tikslais, tai svarbu, kad bendruomenės branduolį sudarantys žmonės būtų motyvuoti dirbti, sugebėtų įsipareigoti bendruomenei, o kartu ir jos vystymuisi. Tik įsipareigoję organizacijai individai sugebės kokybiškai ir tikslingai siekti išsikeltų tikslų įgyvendinimo, todėl svarbu nustatyti, kokią reikšmę kaimo bendruomenės tarybos nariai teikia įsipareigojimui kaimo bendruomenės vystymui.

Kaimo bendruomenė kaip organizacija ypatinga tuo, kad jos pagrindą sudaro savanorystė, kurios aktyvi raiška atskleidžia gyventojų sutelktumą, atsakomybę, pastangas bendrų tikslų įgyvendinimui. Šiuo atveju įsipareigojimą galima traktuoti kaip svarbų savanoriškos veiklos veiksnį kaimo bendruomenės vystymui – dirbti be materialinio užmokesčio, telkti žmones dirbti neatlygintinai, pasiryžti įdėti kuo daugiau pastangų siekiant bendrų tikslų įgyvendinimo, siekis būti tam tikros kaimo bendruomenės nariu.

Kavaliauskienė (2009) pastebi, jog įsipareigojimas pagerina organizacijos darbuotojų, vadovų, ir kitų suinteresuotų pusių tarpusavio santykius. Tvirtas įsipareigojimas gali padidinti organizacinį vystymąsi, augimą ir galimybę išlikti.

Tyrimo metodologija

Kaimo bendruomenės narių tarybos narių įsipareigojimui tirti naudoti kokybinio tyrimo metodai, kurie leido analizuoti kiekvieno tyrimo dalyvio patirtį ir reikšmę, kurią jis suteikia dalyvavimui bendruomenės veikloje. Tyrimo dalyviais buvo pasirinkti vienos kaimo bendruomenės tarybos nariai, kurių yra aštuoni.

Duomenims rinkti naudotas pusiau struktūruotas interviu, kurio pagrindą sudarė dvi temos:

- *Įsipareigojimo bendruomenei reikšmė*. Kokią reikšmę kaimo bendruomenės tarybos nariai teikia įsipareigojimui bendruomenės vystymui?
- *Kaimo bendruomenės vystymo gairės*. Kokias vystymo gaires kaimo bendruomenės tarybos nariai mato ateityje?

Tyrimo duomenys rinkti nuo 2014 m. kovo 20 d. iki 2014 m. balandžio 4 d., naudojant garso įrašymo įrangą, vėliau duomenys transkribuoti. Interviu vyko individualiai susitinkant su kiekvienu

kaimo bendruomenės tarybos nariu. Prieš interviu su tyrimo dalyviais buvo aptarti etikos klausimai – pristatytas tyrimo tikslas, paaiškintas gautų duomenų panaudojimas, informuota apie interviu įrašymą, paaiškinta apie konfidencialumo garantavimą bei galimybę pasitraukti iš tyrimo.

Tyrimo metu susirinkti duomenys buvo analizuojami naudojant temų analizės metodą. Temų analizės metodas pasak Braun ir Clarke (2006), yra kokybinio tyrimo duomenų analizės metodas, kuriuo identifikuojamos, analizuojamos ir pateikiamos temos (modeliai). Atlikus duomenų transkribavimą bei pirminę analizę išskirtos tokios duomenų analizės temos: 1) įsipareigojimo kaimo bendruomenei reikšmė 2) kaimo bendruomenės vystymo iššūkiai ir pokyčių gairės.

Įsipareigojimo kaimo bendruomenei reikšmė

Tyrimo siekta sužinoti, kokią reikšmę kaimo bendruomenės tarybos nariai suteikia įsipareigojimui bendruomenės vystymui ir, kaip tai įtakoja jų apsisprendimą dirbti savanorystės pagrindais. Pasak Frankl (2010), žmogaus elgesį lemia ne aplinkybės, su kuriomis, jis susiduria, o jo paties sprendimas. Ar asmuo gali įsipareigoti organizacijai, prisiimti tos organizacijos nuostatas, aktyviai įsitraukti ir dalyvauti veikloje - tai gali nuspręsti ir pasirinkti tik pats asmuo.

Asmens dalyvavimas parodo, kiek jis yra įsipareigojęs organizacijai ir, dėl kokių priežasčių ėmėsi dalyvauti bendruomenės veikloje. Dalyvavimą bendruomenės veikloje galima vadinti socialiniu dalyvavimu. J. Ruškaus ir G. Mažeikio (2007) teigimu socialinis dalyvavimas apibrėžiamas kaip buvimas aktyviu nariu visuomenės ir bendruomenės gyvenime. Pagrindinės socialinio dalyvavimo sąlygos - tai bendruomenės atvirumas ir aktyvus, asmens dalyvavimas bendruomenės veikloje. Esant šioms sąlygoms atsiranda galimybė formuotis ir kitoms socialinio dalyvavimo sudėtinėms dalims – galimybei priimti sprendimus, didesniam savarankiškumui, dalyvavimui savo bendruomenės gyvenime.

Šiame tyrime pasirinkta kaimo bendruomenė veikia daugiau nei dešimt metų. Kaimo bendruomenės tarybos narių dalyvavimas kuriant bendruomenę yra skirtingas laiko atžvilgiu. Penki tyrimo dalyviai dalyvauja bendruomenės tarybos veikloje nuo pat jos įkūrimo, jie buvo iniciatyvinės grupės nariai. Kaip teigia 1 tyrimo dalyvis, kaimo bendruomenės pirmininkas “<...> aš buvau tiesiog tos bendruomenės įkūrėjas, susidarė iniciatyvinė grupė <...> mes prieš dešimt gerų metų nutarėm tą bendruomenę kurti. Ir ne tai, kad aš stojau, ne tai, kad mane kvietė, bet va tokiai grupei sukūrus – iniciatyvinei – kilo noras pabandyti įsikurti ir nuveikti mūsų gyvenvietei ką nors gero, gražaus ir prasmingo”. Aleksandravičius ir Žukovskis (2011) pastebi, jog kuriant bendruomenes kaip organizacijas, panaudojama nemažai žmogiškųjų išteklių, kurie yra svarbiausi suformuojant būsimos organizacijos tikslus ir uždavinius, apibrėžiant veiklos principą bei modelį, pritraukiant kitos bendruomenėje gyvenančius žmones, sprendžiant vietos plėtros problemas.

Kiti tyrimo dalyviai bendruomenės tarybos veikloje dalyvauja keletą metų, paskatinti bendruomenės lyderio ir vedini bendruomeniškumo jausmo. 2 tyrimo dalyvė teigia: “*tapau taip nevisai planuotai, tikrai to nesiekiau ir nežinojau, ar norėjau. Įstojau į bendruomenę paskatinta Petro (bendruomenės pirmininkas, vardas pakeistas – aut. pastaba)*”. Tuo tarpu kita tyrimo dalyvė pasakoja apie bendruomenės aktyvumą bei bendruomeniškumo puoselėjimą, sąlygojusį jos įsitraukimą į bendruomenės veiklą: “*tiesiog pastebėjau, kad šios bendruomenės veikla yra labai aktyvi, visuomet esame kviečiami kaip šeima į visus renginius, tiesiog tai mus ragino prisidėti prie šios bendruomenės veiklų*” [3 tyrimo dalyvė]. Aleksandravičius ir Žukovskis (2011) teigia, kad kasdienio gyvenimo kaimiškose bendruomenėse rutina kuria uždaro gyvenimo būdą, todėl kaimiškiosios bendruomenių organizacijos pirmiausia siekia išjudinti vietos gyventojus iš kasdienės rutinos, telkti juos bendrai veiklai, skatina patiems ieškoti kelių ir būdų spręsti savo ekonomines, socialines, aplinkosaugos, kultūrinio gyvenimo, švietimo problemas.

Bendruomenės kūrimas ir vystymas yra procesas, kurio tikslas yra bendruomenės narių poreikių tenkinimas. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog bendruomenės kūrimas pirmiausiai sietinas su infrastruktūros plėtra ir tobulinimu kaimo vietovėje. Kaip teigia kaimo bendruomenės tarybos pirmininkas: “*aš tiesiog kūriau tą bendruomenę, kilo mintis, todėl, kad keletui žmonių buvo ne tas pats kaip gyventi ir kur gyventi <...> gyvenvietė nuo tarybinių laikų sukurta be*

infrastruktūros ir buvo <...> neišvažiuojamos gatvės, reikėjo traktorais traukyti mašinas, rudenį palijus stipresniam lietuvi” [1 tyrimo dalyvis].

Ne mažiau svarbus aspektas bendruomenės vystyme yra bendruomeniškumo plėtotė ir socialinių poreikių tenkinimas, sukuriantis žmonių tarpusavio ryšius: *“kiekvieno žmogaus noras ir būtis, manau, yra būti tarp žmonių, taigi dalyvauti kažkokioje veikloje, tai yra ir gauti kitų žmonių pripažinimą, keistis su kitais žmonėmis informacija”* [5 tyrimo dalyvė]. Veršinskienė, Večkienė (2007) išskiria emocinį, moralinį ir sutelktumo įsipareigojimą, kuris pasireiškia per bendras vertybes, tikslus, santykius, priklausymą grupei ir socialinį saugumą. Taigi, įsipareigojimas kaimo bendruomenėje turi emocinį pagrindą.

Įsipareigojimas yra siejamas su atsakomybe bendruomenei, kurioje asmuo gyvena. Savanoriškas darbas kaimo bendruomenės taryboje asmeniui suteikia tam tikrą statusą ir išskirtinumą kitų bendruomenės narių atžvilgiu, kuris pasireiškia per atsakomybę ir pareigą kurti gerovę tos bendruomenės gyventojams: *“įstojus į bendruomenę atsirado motyvas prisidėti prie gerų darbų kitų žmonių labui <...> todėl priklausymas tokiai organizacijai man yra reikšmingas ir svarbus. Žinau, kad darbo yra daug ir atsakomybės daug <...> toks statusas įpareigoja, nes esi atsakingas prieš žmones dabar”* [4 tyrimo dalyvė]. *“aš įsipareigoju bendruomenei, man tai, pirmiausiai, atsakomybė prieš žmones, tada prieš savo artimuosius ir save pačią, o pasireiškia per suteiktą pasitikėjimą* [5 tyrimo dalyvė]. Vadinasi, viena iš dalyvavimo kaimo bendruomenės tarybos veikloje reikšmių yra atsakomybė už gyvenamosios vietos perspektyvas, gyventojų gerovę ir ateitį. Kaimo bendruomenės tarybos narius skatina ir palaiko gyventojų išreiškiamas pasitikėjimas.

Dalyvavimas aktyvioje bendruomenės veikloje yra siejamas su asmens saviraiška ir kūrybiškumu, kuomet veikla bendruomenės savivaldoje sudaro galimybes savarankiškai pasiūlyti sprendimus egzistuojančios problemoms spręsti bei aktyviai dalyvauti jų įgyvendinime, taip prisidedant prie bendruomenės vystymosi: *“kai dalyvauji bendruomeninėje veikloje, tai esi ir sau užduočių kūrėjas ir tų užduočių vykdytojas <...> tai kelia paties asmens savivertę, pasitenkinimą savimi”* [6 tyrimo dalyvė].

Dalyvavimas kaimo bendruomenės savivaldoje, kaip asmens saviraiškos būdas, susijęs su aktyvia veikla pensiniame amžiuje. Šiame laikotarpyje asmuo pasitraukia iš aktyvios ekonominės veiklos, darbo rinkos, ir atsiradęs laisvas laikas sudaro galimybes realizuoti asmens sumanymus, pomėgius, užsiimti kita naudinga veikla. Savanoriškas dalyvavimas bendruomeninėje veikloje yra asmens potencialo (patirties, žinių, energijos) panaudojimas: *“man bendruomenė viskas, esu užtarnautam poilsiu, tai užsiimu viskuo, kas širdžiai, miela, kur matau, kad mano veikla būtų naudinga žmogui, savam kraštui, kad pagerintų čia gyvenančių žmonių gyvenimo kokybę”* [2 tyrimo dalyvė]. Žmogus savo veiklos rezultatus dažniausiai sieja su savo poreikiais ir žmonės dirbdami ar dalyvaudami visuomeninėje veikloje stengiasi, kad šiuos poreikius patenkinti.

Nauda kitam, pagalba kitam – dar viena įsipareigojimo kaimo bendruomenei reikšmė. Būti naudingam kitam, reiškia panaudoti savo asmeninį ir grupinį potencialą, kad padėti spręsti bendruomenėje esančias problemas: *“mane paskatino motyvas būti naudingai <...> padėti žmonėms, gražėja aplinka, ir kultūrinis gyvenimas atgijęs”* [3 tyrimo dalyvė]. Pagalba kitam asmeniui ar asmenų grupei gali būti traktuojama kaip bendruomenę jungiantis interesas, kita vertus bendruomenės ir kuriasi tam, kad siektų gyventojų gerovės. Pagrindinis kaimo bendruomenių veiklos tikslas yra skatinti gyventojus, kad jie stengtųsi pagerinti savo gyvenimo sąlygas, sustiprinti solidarumą, savipagalbą (Aleksandravičius, Žukovskis, 2011).

Kaimo bendruomenės vystymosi iššūkiai ir pokyčių gairės

Kaip teigia Aleksandravičius ir Žukovskis (2011), kaimiškųjų bendruomenių organizacijų vykdoma veikla apima platų spektrą bendruomenės poreikių: kultūros ir sporto renginių organizavimas, aplinkos tvarkymas, vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumo organizavimas, kaimo infrastruktūros gerinimas, kaimo socialinių problemų sprendimas, gyventojų atstovimas valdžios institucijose. Dalyvavimas kaimo bendruomenės veiklose yra grindžiamas savanoryste, negaunant už tai materialinio atlygio. Įsipareigojimas bendruomenei ir savanorystė remiasi asmens savimone, atsakomybe, altruizmu, tačiau tyrimo rezultatų analizė atskleidė, jog kaimo bendruomenės tarybos

nariai ne visada atsakingai dalyvauja sprendžiant bendruomenės vystymui svarbius klausimus, o tai yra iššūkis bendruomenei. 1 tyrimo dalyvis teigia: „*jei sąžiningai tai, iš tiesų tikrai ne visi vienodai dirba. Sakykim, dabartinės mūsų tarybos gera pusė tai dirba. Kaip aš įsivaizduoju, savo aktyvumu savo darbais yra visas gerai. O kita pusė gyvena pasyvesni gyvenimą, juos reikia pačius aktyvinti, nors jie patys turėtų tai daryti ir traukti žmones, ir jungti ir daryti tam tikrus darbus, tai va ta prasme nėra labai gerai*“. 2 tyrimo dalyvė kalba panašiai, akcentuodama pareigos ir atsakomybės stoką bei tai, kad tarybos narys neviseiškai suvokia savo vaidmenį bendruomenės savivaldoje: „*<...> tai yra pareigos jausmo trūkumas, atsakomybės jausmo ir tiesiog, juk renkant į tarybą žmogus žino kur eina, žino, kad tai bus savanoriška ir nelengva veikla, kad tu negyvensi vien tik sau, kad turėsi kažkokią dalį atiduoti ir bendruomenės veiklai ir jis gali pasirinkti eiti į tą tarybą ar neiti*“.

Kitas kaimo bendruomenės vystymo iššūkis yra komunikacijos nepakankamumas tarp tarybos narių, skatinantis kai kurių narių atsitraukimą priimant bendrus sprendimus ir juos įgyvendinant. 8 tyrimo dalyvė teigia, kad „*negaliu pasakyti, kad visada gerai jaučiuosi, dažnai jaučiu atstumą, nesusikalbėjimą, ar nenorą girdėt, o aš toks žmogus, jei nenori, aš pasitraukiu, neinu į konfliktus*“. Nesusikalbėjimas tarpusavyje dažnai išreiškiamas neigiamomis emocijomis, pasyvumu. Nevyriausybinėse organizacijose dažniausiai vyrauja emocinis įsipareigojimas, kuriam būdinga emocinis ryšys su organizacija. Emocinis ryšys su organizacija atsiranda tada, kai darbuotojas vertina, mėgsta ir tiki tuo, ką dirba.

Tyrimo dalyviai išskyrė tokias bendruomenės vystymo kryptis: gyventojų skaičiaus didėjimas, jauno amžiaus gyventojų skaičiaus augimas, aktyvesnis gyventojų dalyvavimas bendruomenės veikloje. Kaip teigia tyrimo dalyvė: „*<...> ateityje bendruomenėje turėtų būti daugiau aktyvių narių. Nors bendruomenę sudaro apie šimtas dvidešimt narių, bet dauguma jų yra tik bendruomenės darbo stebėtojai ir vertintojai, o dažnai ir kritikuotojai. Norisi, kad visi bendruomenės nariai būtų kaip vientisa masė prisidedanti prie bendruomenės gyvenimo, infrastruktūros kūrimo, geresnio gyvenimo kūrimo*“.

Kaip rodo pastarųjų dešimtmečių demografinių procesų raida, Lietuvos visuomenė senėja – daugėja vyresnių nei 60 m. amžiaus asmenų skaičius bendroje gyventojų amžiaus struktūroje, o mažėja jauno amžiaus gyventojų skaičius. Jauno amžiaus asmenys yra traktuojami kaip varomoji jėga. Ypatingoje situacijoje yra kaimiški regionai, bendruomenės, kuriuose vyresnio amžiaus asmenų yra gerokai daugiau nei jauno amžiaus asmenų. Jaunimas, siekdamas kurti savo ateitį, įsitvirtinti darbo rinkoje, pasirenka gyventi miestuose ar netoli miestų, taip didindami savo galimybes realizuoti tikslus. Todėl siekis, jog analizuojamoje kaimo bendruomenėje gyventų daugiau jauno amžiaus asmenų yra aktualus: „*norėčiau jaunesnės, nes dabar dauguma vyresnio amžiaus, aktyvesnės, kad patys domėtusi kada kokie reiginiai, kokia veikla bendruomenė užsiima, kokius sprendimus priima, nes dabar to domėjimosi trūksta, bent jau mano akimis. Na nemanau, kad mūsų bendruomenė prasta, ji tikrai vieninga ir bendruomeniška, tai kaip sakoma, kad tik nepaprastėtų [3 tyrimo dalyvė]. „Tai kaip ir sakau jaunesnę, atjaunėjusią, galbūt didesnę skaičiumi, bet labiau norėtusi jaunesnių žmonių įsijungimo“ [1 tyrimo dalyvis]*

Bendruomenės vystymui svarbus yra aktyvus visų bendruomenės narių dalyvavimas bendruomenės veikloje, įtraukti jaunos žmones, kad bendruomenė išliktų, neišnyktų. To siekiama sudarant palankias sąlygas tenkinti jaunimo sociokultūrinius ir kitus poreikius. 1 tyrimo dalyvis pasakoja: „*manyčiau, kad reikėtų pačius bendruomenės narius aktyviau įtraukti į bendruomenės veiklą, sakykim taryba daro savo darbą, o bendruomenės nariai dalyvauja aktyviau, manau kad tai yra mūsų kaip tarybos darbo sritis darbo planas, kurį reikėtų šitoj vietoj galima būtų tobulinti ir aktyvinti, reikia dalyvauti tokiuose projektuose, kur įdomu būtų jaunimui, kur jis galėtų prisidėti, tada savaime įsitrauktų*“.

Kaip pastebima tyrimuose, Lietuvos gyventojai skeptiškai vertina savo galimybes veikti gyvenamosios vietovės ir vietos gyventojų problemų sprendimą. Taip yra ir su kaimo bendruomenės žmonėmis, kurie yra pasyvūs, nusiteikę skeptiškai prieš galimybę įtakoti vietos problemų sprendimą. Todėl kaimo bendruomenių veikloje dažnai susiduriama su žmonių įtraukimo ir aktyvinimo problema. Šią problemą pastebi ir bendruomenės pirmininkas, nurodydamas, kad

bendruomenės vystymasis vyktų efektyviau ir kokybiškiau, jeigu į bendruomenės veiklą būtų įtraukiama daugiau bendruomenės narių.

Bendruomenės efektyviam funkcionavimui reikšmingas bendruomenės tarybos nariai atsakingesnis darbas, įsitraukimas, gyventojų aktyvinimas savo pavyzdžiu: „*pirmaisiai pokyčiai turėtų vykti pačioje valdymo sistemoje, turėtų būti tik aktyviai dirbantys nariai, nes nuo tarybos narių skaičiaus nepriklauso bendruomenės veiklos kokybė, tik kyla daugiau diskusijų, iš kurių dažniausiai nebūna jokios naudos*“. Kaimo bendruomenės tarybos narių veiklos viešinimas (ataskaitų, apie atliktas veiklas parengimas) yra traktuojamas kaip būdas, skatinantis tarybos narių aktyvumą, atsakingumą bendruomenei.

IŠVADOS

- 1) Kaimo bendruomenės vystymas neįmanomas be aktyvių, iniciatyvių, socialiniai atsakingų žmonių bendros veiklos. Įsipareigojimas lemia bendruomeniškesnius santykius, darbo atlikimo kokybę, didesnę ir efektyvesnę dalyvavimą veikloje. Kaimo bendruomenė kaip organizacija ypatinga tuo, kad jos pagrindą sudaro savanorystė, tad įsipareigojimą galima traktuoti kaip svarbų savanoriškos veiklos veiksnį kaimo bendruomenės vystymui.
- 2) Kaimo bendruomenės tarybos narių įsipareigojimas bendruomenės vystymui turi emocinį pagrindą, kuris pasireškia per siekį būti bendruomenišku ir telkti žmones bendrai veiklai, skatinti tarpusavio ryšius ir komunikaciją. Iš dalies galima teigti, jog tęstinis įsipareigojimas taip pat reikšmingas kaimo bendruomenės vystymui, kadangi įvardinamas asmens siekis realizuoti savo potencialią, o aplinkos reiškiamas pasitikėjimas sudaro tam prielaidas.
- 3) Pagrindiniai kaimo bendruomenės vystymo iššūkiais įvardinami komunikacijos tarp tarybos narių stoka bei atsitraukimas bei ir nepakankamas dalyvavimas bendruomenės veikloje, atsakomybės neprisiėmimas, kuris gali būti siejamas su ekonominio įsipareigojimo nebuvimu.
- 4) Esminis siekis vystant kaimo bendruomenę yra gyventojų aktyvinimas bendrai veiklai, bendruomeniškumo skatinimas ir puoselėjimas.

LITERATŪRA

1. Braun V., ir Clarke V. (2006). Using Thematic in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 77-101.
2. Frankl, V. (2010). *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Vilnius: Katalikų Pasaulio leidiniai.
3. Genevičiūtė-Janonienė, G., ir Andriulaitienė, A. (2010). Darbuotojų asmenybės bruožų, subjektyviai Vertinamo transformacinio vadovavimo stiliaus, darbo motyvacijos ir įsipareigojimo organizacijai sąveikos modelis. *Psichologija*, 50-67.
4. Kavaliauskienė, Ž. (2009). Organizacinis įsipareigojimas kaip teorinis konstruktas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 82–93.
5. Kavaliauskienė, Ž. (2011). *Darbuotojų įsipareigojimo organizacijai dimensijų ir veiksmų sąveikos: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
6. Kuliešius G., ir Vidickienė D. (2007) Lietuvos kaimo gyventojų nuomonės tyrimai dėl kaimo infrastruktūros gerinimo. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
7. Aleksandarvičius, J., ir Žukovskis, J. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai, siekiant darnumo visuomenėje. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 2-9.
8. Lietuvos respublikos Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas, 2002.
9. Petkevičiūtė, N., Kalinina, I. (2004). Veiksniai, didinantys darbuotojų organizacinį įsipareigojimą. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 179-194.
10. Ruškus, J., & Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
11. Staniulienė S. (2010). *Organizacinė kultūra: mokomoji knyga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
12. Veršinskienė R., ir Večkienė N. (2007). Dėstytojų lojalumas organizacijai: teoriniai aspektai. *Profesinio rengimo tyrimai*, 250-261.

COMMITMENT OF RURAL COMMUNITY COUNCIL TO COMMUNITY DEVELOPMENT

Vida Lukamskienė

Kolping University of Applied Sciences

Lina Kamarauskienė

Birštonas Vienkiemis Community

SUMMARY

Rural community development is impossible without joint activities of social responsible and active people. The article discusses about commitment of rural community council members to community development. The results of qualitative research revealed the importance of emotional commitment to rural community development.

PROMOTION OF SELF-RESPONSIBILITY FOR AT-RISK YOUTH AND THEIR FAMILIES

ALGĖ ŠULIAKAITĖ

Kolping University of Applied Sciences

SUMMARY

Family therapists and other mental health professionals when working with at-risk adolescents often aim at helping youth to become responsible for their own actions because it is advocated that social responsibility begins with a person taking on the responsibility for their own behavior. In working with adolescents there is often great difficulty in enabling them to envision positive outcomes. The Reframing Technique that is commonly used among family therapists serves as a tool which might help adolescents and their families take a positive approach toward problem-solving and self-responsibility in achieving their desired goals.

Over the past several decades more and more attention has been given to social responsibility by professionals in different professional settings. Family therapists have not been an exception. In fact, the American Association of Marriage and Family Therapists in 1988 declared in the Code of Ethics that family therapists should “recognize a responsibility to participate in activities that contribute to a better community and society” (AAMFT, 1988, p. 6). Currently the discussion on issues of social responsibility addresses also the importance of therapists’ decision making during the therapeutic process (AAMFT, 2014). Some authors point out that professionals being socially responsible might pose dilemmas when helping families to unravel their problems. However, working with at-risk youths and their families might be considered as socially responsible activities since therapists and other mental health professionals help youths and their families to better their lives by becoming more responsible for their own actions. The aim of the article is to present the ways that mental health professionals can promote at-risk youths’ responsible behavior.

The term “at risk” is often used in the literature in order to express the concerns of counselors, therapists, and other social service providers “for a wide array of youth populations” (p. 11). These particular populations seem to have a likelihood of being exposed to a multitude of harmful factors. Those different factors might include, but are not limited to, sexual and physical violence, neglect, abuse, drug use, gang involvement, and so on.

Expressions of at-risk teenager behavior might range “from minor offenses (e.g. curfew violations, or trespassing) to serious crimes (e.g. drug abuse, theft, and violence)” (Sexton & Alexander, 2000, p. 2). Those teenagers might be getting into trouble with the law for different kind of problems, such as truancy, stealing, aggressive behavior, and substance abuse. At risk teenagers get involved in activities that can ruin their lives or even put an end to it. Sometimes youths might not even realize how serious their situation is until they face the judicial system.

Challenges with At-risk Adolescents and Their Families

The literatures point out that it might be extremely difficult to treat at-risk adolescents and their families (Chamberlain & Rosicky, 1995; Martin & Martin, 2000; Ozechowski & Turner, 2003; Robbins, Alexander, Newell, & Turner, 1996). The therapists might often face the challenge of engaging adolescents and families in the treatment process, because adolescents as a whole, and certainly at-risk youth, usually do not consider their harmful behavior to be problematic. This is evident by the fact that at-risk adolescents often are referred to treatment by a third party: parents, schools, agencies or the judicial system (Robbins et al., 2000).

Even though parents might be distressed by their children’s harmful behavior, they also might be reluctant to participate in the treatment process. Sexton and Alexander (2003) note those families typically enter the therapy “resistant, fearful, hopeless, disrespectful, and angry” (p. 325). Moreover, when at-risk adolescents’ delinquent behaviors are persistent for certain period of time,

families might opt for treatment after several failed attempts on their own to change the troubled youth's behavior. Some parents may not have much hope that the situation might be different, or that any change could occur in their children's behavior (Robbins et al., 2000). Parents of at-risk adolescents might also be reluctant to be involved in the treatment process.

Sexton (2016) as a founder of Functional Family Therapy (FFT), which is proved to be effective when working with at-risk youth, points out that one of the most effective techniques of working with at-risk adolescents and their families is the Reframing Technique. This technique might help to reduce the negativity, blaming and unwillingness to participate in the process of family therapy. Moreover, reframing techniques can help family members understand that adolescent's behavior serves certain function within the family system, and that all family members play a certain part in sustaining such unwanted behavior (Barton & Alexander, 1991).

Reframing Technique

The Reframing Technique is the most universal technique "across all family therapies" (Sexton, 2016, p. 259). This technique was made popular by communication theorists – Watzlawick, Weakland and Fisch (1974). This technique is based on the notion that we do not deal with a reality as such, rather we deal with the "images of reality, that is, with interpretations" (Watzlawick, 1978, p. 118). Watzlawick (1978) noted that there were a large number of interpretations of perceived reality, however, he argued that our world image usually allowed us to accept just one interpretation. That one interpretation usually permits us to see only one possible and reasonable solution to a given problem. Once we fail to solve the problem from a given standpoint, we attempt to try again and again, thinking that doing "more of the same" (p. 118) will eventually solve our problem. Thus family members with at-risk adolescents usually enter having certain understanding, explanation, or a certain "frame" of problematic youth's behavior. Therefore, giving a new meaning, a new frame of reference would mean to "change the conceptual and/or emotional setting or viewpoint in relation to which a situation is experienced" (Watzlawick, Weakland, & Fisch, 1974, p. 95) Watzlawick et al. (1974) noted that the mechanism of reframing might not be obvious since the presented situation, and the presented facts remained unchanged. However, they pointed out that what changed during a successful reframing was the meaning that family members' attributed to a given situation. Therefore, if "it is not the things themselves which trouble us, but the opinions that we have about these things" (p. 95) then the reframing technique by changing the meaning of the things would also elicit different consequences of reframed situation.

Once we allow ourselves to have different interpretations of an object, it is hard for us to go back to our initial interpretation or meaning of a given object. That is why the Reframing Technique is an efficient tool – once the meaning of a situation is changed, it is hard for us to go back "to the trap and the anguish of a former view of 'reality'" (Watzlawick et al., 1974, p. 99).

In order for reframing to be successful the therapist has to (Watzlawick et al., 1974):

- take into account family member's views, reasons, problems understanding and reasoning;
- learn the language of given family members;
- find the problem that the family presents which has a meaning of being impossible to alter. Once such a problem is found, the therapist has to put it into another "frame" which would have a possibility for change.

The Reframing Technique might serve several purposes in the process of family therapy (Ozechowski & Turner, 2003):

- Reframing helps to neutralize the existing negativity "by focusing on underlying aspects of problem behavior that might be well-intentioned, benevolent or even noble" (p. 383).
- Reframing might serve to enhance family members' engagement in the process of family therapy and their motivation by highlighting the strengths of the family system and potentials for future change.

- Reframing might be used to “promote a systemic or relational perspective on adolescent problem behavior” (p. 383). In such a way family members might come to recognize that problematic behavior of teenagers lies within the problematic family’s behavioral patterns that fulfill the relational family’s functions.

Neutralization of Presenting Negativity and Blaming

At-risk adolescents most often become “the repository for all the family’s blame” (Horigian, Robbins, & Szapocznik, 2004, p. 256), and those adolescents are usually labeled as an identified patient. It is very likely that adolescents will attract family’s anger and frustration. Moreover, such an identified patient might be a target for family’s negativity, that is, whenever something goes wrong, the youth is the one to blame (Horigian et al., 2004).

Some family members might be reluctant to enter family therapy, since they might believe that by doing so they admit their personal failure of being a good parent. Moreover, they might resist coming to treatment because of the fear of the exposure of their own problems such as substance abuse or neglect (Robbins et al., 1996). Most importantly the reluctance to get involved in treatment might be because the behavior of the at-risk adolescent serves certain a interpersonal function that is maintained to perpetuate family interaction patterns which sustain the adolescent’s role as being the source of family problems.

Therefore, it might be understandable that youths that are referred to a treatment program and carrying all the family’s blame on themselves, might express negativity towards the treatment process (Robbins et al., 1996). Some research point out that at-risk adolescents come into therapy having more negative attitude than any other family member (Alexander et al., 1989; Robbins et al., 2000). Therefore, reframing is important during the initial sessions of the at-risk adolescents and their families (Alexander et al., 1989; Ozechowski & Turner, 2003; Sexton & Alexander, 2003).

Reframing Process

The reframing process essentially begins when family members, usually in a blaming manner, present certain concern about the adolescents’ typically negative behavior. This concern often involves (Sexton & Alexander, 2003)

- a description of who did what and when;
- a presentation of emotional component such as anger, hurt, and/ or fear;
- a presentation of other associated “behavioral interchanges that have become common” (p. 334).

These concerns by themselves offer an opportunity for successful reframing. Therefore, for a reframing to be successful the therapist has to validate each family member’s position, view, feelings and the primary meaning that the family members give to a presenting problem. Sexton and Alexander (2003) note that the validation is extremely important in the initial family therapy sessions with troubled youth and their families. Validation responses usually give a client a feeling of support, understanding, and often lead towards clients’ engagement into the therapeutic process. Validation in the reframing process is followed by “a reattribution statement” (p. 327) which is the presentation of an alternative theme to a client’s presented problem. As Sexton and Alexander note the reattribution statement can have several directions: meaning change, the search of a new solution, and the development of a joint definition of the family problems.

Meaning Change

Meaning change helps reframe client’s presented behavioral, emotional “or the intent of another” (Sexton & Alexander, 2003, p. 328) state to a more benign and positive one. For example, the anger of an adolescent could be reframed as being the hurt that he/she feels in response to the trouble that the family is experiencing. Therefore, in such a case, the adolescent could be reframed as one who is “willing to be the emotional barometer for the sake of the whole family” (p. 336). Such statement offered by the therapist redefines anger as hurt or even sacrifice, which helps ameliorate the blame and negativity of other family members towards the particular adolescent.

Additionally, parents might label a child as being “defiant”, “disobedient”, while the therapist could give such a child a more benign behavioral meaning such as “independent”. However, the therapist must be careful while giving different meaning to certain family members’ behaviors (Hanna, 2007). For example, if the father expresses excessive anger towards the adolescent, it might be unreasonable to reframe him as a loving father. Depending on the context of the situation, it might be more acceptable for the family to see the father as experiencing frustration due to the inability to control his child’s behavior (Alexander & Parsons, 1982). Such a reframe might be more beneficial for the adolescent’s attitude since now he might see his father as frustrated rather than hateful. It is vitally important that reframing “fits” the context of every family, and reflects the family’s context.

Search for a New Solution

Another direction of reframing is challenging the family “to move toward a new solution attempt” (Sexton & Alexander, 2003, p. 336). To illustrate, parents may feel frustrated and angry with their child’s irresponsible behavior, so the therapist might reframe the parents’ anger and frustration as a need to manage and express their own emotions in order to be able to teach their child “new ways of negotiating alternative behaviors” (p. 336). In such a case, reframing moves the attention from the child’s purported irresponsible behavior towards the parents’ need to manage and express their own emotions and opportunity to teach their child alternative behaviors. Such reframing, according to Sexton and Alexander (2003) might be a plausible way to build individual responsibility which might lead to behavioral change.

The Development of Joint Definition of Family Problems

Reframing can also help family members to develop a common definition of the difficulties that family members experience. It is not uncommon for family members to come to therapy with “well-defined explanations” (Sexton & Alexander, 2003, p. 336) of different struggles that they have experienced. A “family-focused” problem definition is an explanation of the struggle where each family member has some responsibility for the problem they have experienced. It has to be noted that in such a joint problem definition no family members receive blame for their behavior; however, all of them gain responsibility for their own actions. In such a process of reframing, the family and the therapist actually construct a joint, reasonable, and acceptable explanation “for an emotional set of event or series of behaviors” (p. 337). It is important to note that such explanations might become thematic throughout the therapeutic process.

Alexander, Newell, and Turner (1996) conducted research with 35 two-parent families with delinquent adolescents. One of the aims of their research was to find out whether reframing within the Functional Family Therapy framework was beneficial during the initial family therapy session. The findings suggested that the reframing technique had an impact on overall decrease of family negativity. It has to be noted that after such reframing adolescents’ responses were coded as less negative (“attitude scores increased from the negative to the neutral range” (p. 31)) than after any other therapeutic technique used during the initial session. This research also pointed out that when adolescents enter family therapy referred by a third party, they tend to exhibit a negative attitude towards the whole therapeutic process. Therefore, the reframing technique is a powerful tool that could assist in minimizing overall adolescent negativity during the initial session.

Robbins, Alexander, and Turner (2000) conducted research with 37 two-parent families with a delinquent adolescent. One of the major aims of this research was to find out whether reframing techniques as described and used by FFT is helpful in disrupting defensive family interactions during the first session of the therapy. The results of this research showed that reframing was followed by “significantly lower proportions of defensive behaviors than were other therapist interventions” (p. 696). However, adolescents and their mothers responded to reframing more favorable than did their fathers. It is important to note that reframing was beneficial in reducing the defensive behaviors of other family members as well. According to the authors, reframing techniques can serve as a means of disrupting defensive family interactions which would lead to more successful outcomes with the families of delinquent adolescents.

The reframing technique is a tool which might help adolescents and their families take a positive approach toward problem-solving and self-responsibility in achieving their desired goals. Through the reframing process, the new meanings can be created around the problem cycle that would allow new avenues of understanding one's own role and importance in solving the problem. It also might allow the freedom to reach new heights of self-expression giving authenticity to the solutions created through positive interpretations.

REFERENCES

1. American Association for marriage and Family Therapy. (2014). Social Responsibility. *Family Therapy Magazine*, 13(4). Alexandria, VA: AAMFT .
2. American Association for Marriage and Family Therapy. (1988). *AAMFT code of ethical principles for marriage and family therapists*. Washington, DC: AAMFT.
3. Alexander, J. F., Barton, C., Waldron, H. B., & Mas, C. H. (1989). The minimizing of blaming attributions and behaviors in delinquent families. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 19-24.
4. Alexander, J. F., & Parsons, B. V. (1982). *Functional family therapy*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
5. Barton, C., & Alexander, J. F. (1991). Functional family therapy. In A. S. Gurman & D. P. Kniskern (Eds.), *Handbook of family therapy* (Vol. 1, pp. 403-443). New York: Brunner/Mazel.
6. Chamberlain, P., & Rosicky, J. G. (1995). The effectiveness of family therapy in the treatment of adolescents with conduct disorders and delinquency. *Journal of Marital and Family Therapy*, 21, 441-459.
7. Granello, P. F., & Hanna, F. J. (2003). Incarcerated and court-involved adolescents: Counseling at-risk population. *Journal of Counseling and Development*, 81, 11-22.
8. Guy, S. D., & Howard, A. L. (1999). Transforming negative parent-adolescent interactions: From impasse to dialogue. *Family Process*, 38, 5-11.
9. Hanna, M. S. (2007). *The practice of family therapy: Key elements across models* (4 ed.). Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole.
10. Horigian, V., Robbins, M., & Szapocznik, J. (2004). Brief Strategic Family Therapy. *Brief Strategic and Systemic Therapy European Review*, 1, 251-271.
11. Keiley, M. K. (2007). Multiple-family group intervention for incarcerated adolescents and their families: A pilot study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 33, 106-124.
12. Martin, D., & Martin, M. (2000). Understanding dysfunctional and functional family behaviors for at-risk adolescent. *Adolescence*, 35, 785-791.
13. Ozechowski, T. J., & Turner, C. W. (2003). The treatment of adolescent conduct disorders and drug abuse. In T. L. Sexton, G. R. Weeks & M. S. Robbins (Eds.), *Handbook of family therapy* (pp. 381-395). New York: Brunner-Routledge.
14. Robbins, M. S., Alexander, J. F., Newell, R. M., & Turner, C. W. (1996). The immediate effect of reframing on client attitude in family therapy. *Journal of Family Psychology*, 10, 28-34.
15. Robbins, M. S., Alexander, J. F., & Turner, C. W. (2000). Disrupting defensive family interactions in family therapy with delinquent adolescents. *Journal of Family Psychology*, 14, 688-701.
16. Sexton, T. L. (2016). Functional family therapy. In T. L. Sexton & J. Lobow (Eds.), *Handbook of family therapy* (pp. 250-272), New York: Taylor & Francis.
17. Sexton, T. L., & Alexander, J. F. (2000). Functional Family Therapy. *Juvenile Justice Bulletin*, 12, 2-9.
18. Sexton, T. L., & Alexander, J. F. (2003). Functional family therapy: A mature clinical model for working with at-risk adolescents and their families. In T. L. Sexton, G. R. Weeks & M. S. Robbins (Eds.), *Handbook of family therapy* (pp. 323-348). New York: Brunner-Routledge.
19. Watzlawick, P. (1978). *The language of change: Elements of therapeutic communication*. New York: Basic Books.

20. Watzlawick, P., Weakland, J. H., & Fisch, R. (1974). *Change: Principles of problem formation and problem resolution*. New York: W. W. Norton & Company.

ATSAKOMYBĖS SKATINIMAS DIRBANT SU RIZIKOS GRUPĖS PAAUGLIAIS IR JŲ ŠEIMOMIS

Algė Šuliakaitė
Kolpingo kolegija

SANTRAUKA

Šeimos terapeutai ir kiti psichikos sveikatos specialistai dirbdami su rizikos grupės paaugliais dažnai siekia padėti jiems tapti atsakingais už savo veiksmus. Dirbant su rizikos grupės paaugliais neretai yra sunku juos įgalinti įsivaizduoti teigiamas dalyvavimo terapijoje pasekmes. „Prasmės pakeitimo“ (angl. Reframing) technika dažnai yra naudojama šeimos terapeutų ir yra tas įrankis, kuris gali padėti rizikos grupės paaugliams ir jų šeimoms teigiamai žiūrėti į problemas sprendimą ir prisiiinti atsakomybę už savo veiksmus.

COMMITMENT TO EDUCATION AS A PART OF SOCIAL RESPONSIBILITY STRATEGIES IN COMPANIES

RAIMUND GRÜNDLER

International University of Cooperative Education

ANNOTATION

Activities in the field of education certainly tend to fall under the scope of social responsibility. The discussion shows that these must not necessarily take the form of additional and specific measures. Rather, activities within a company's sphere of operations may be designed in such a way that the company assumes social responsibility. Naturally, further approaches are feasible, and are demonstrably in place in many cases.

The subject of education further clearly indicates that measures benefiting the company also tend to yield utility for the wider public. This is particularly evident in the field of education. In this field, companies are playing a vital part in securing a future for many people. Considering the importance of a safe career for the standing of a person in society, the contribution of companies to education simply cannot be overestimated.

Companies, social responsibility and education - a good combination?

"What is the purpose of a business?" Even a cursory glance at the literature shows that a suitable response to this question is not as easy to formulate as one would initially assume. Countless studies, as well as numerous interviews with scientists and entrepreneurs, indicate that there is a wide range of different opinions on this subject.

Approaches such as: "The first priority is profitability" or "building the business value must be at the core of daily work" are both represented, as the idea that businesses primarily have the task of providing the products or services on offer to the best possible quality and at an attractive price. On the other hand, the idea that the actual task of a business is taking responsibility for its employees and society as a whole is also widely held. The term social responsibility is widely used in this context. Proponents of this argument also commonly cite the German constitution: Article 14, paragraph 2 of the Basic Law for the Federal Republic of Germany states: "Property entails obligations. Its use shall also serve the public good."

In the scope of the perspective that a company is to actually assume responsibility beyond the business operation, three questions arise:

1. Which topics and measures would be relevant in the context of social responsibility? What areas may be tasked or involved here?
2. Would this entail additional measures, or would this primarily concern present business activities, for instance by purchasing regulations to ensure that the company has a positive impact on the environment?
3. Are activities serving the business purpose also include meaningful action as part of a social responsibility strategy? Or, from another perspective: Are activities that appear sensible under the aspect of the social responsibility strategy, also useful to meet the actual business purpose?

These three questions show just how complex an issue social responsibility presents for companies. In light of the above questions, this work intends to assess the role of education and educational commitments in the context of a corporate social responsibility strategy.

Social responsibility

The original definition of social responsibility

There are numerous definitions and approaches to the interpretation of the term social responsibility. However, a uniform and generally accepted definition has not emerged. Lord Holme and Richard Watts are widely cited. The wording in their paper, which was published by the World Business Council for Sustainable Development, is as follows:

"Corporate social responsibility is the continuing commitment by business to behave ethically and contribute to economic development while improving the quality of life of the workforce and their families as well as of the local community and society at large."

(Holme & Watts, 2000, p.8)

This definition is taken up by Bob Tricker and Michael Hopkins on (Tricker, 2012, p. 225), (Hopkins, 2007, p. 26), among others.

The following formulation by the European Commission from 2001 is also widely used: "A concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interaction with their stakeholders on a voluntary basis" (Commission of the European Communities, 2001, p. 6).

This definition is used by scholars such as Kotler and Mefert (Kotler & el., 2007, p. 47) (Mefert & el., 2008, p. 872). This wording specifically addresses social and environmental matters. However, it appears questionable whether the areas of "social" and "environment" conclusively cover the scope for action of social responsibility. Economic concerns, for instance, are not addressed here.

Social responsibility from a business perspective

Bob Tricker demonstrates that social responsibility must not be limited solely to a social, ethical, political or philanthropic perspective. In terms of a strategy-driven perspective, he wrote:

"This perspective starts from the proposition that business social responsibility is an integral part of the wealth creation process. A company runs in a socially responsible way because its CSR strategies and policies are business-driven, in both the short and the long terms. Such companies make a solid business case for their CSR policies based on cost-effective criteria." (Tricker, 2012, p. 225).

By way of this expanded definition, he has laid the foundations for a holistic approach to social responsibility, which is not reduced to specific topics in terms of perceived impact. This is supplemented by the insight that the impact of a CSR strategy is not limited to the environment and the public; rather, it also leads to changes in the originating enterprise (Tricker, 2012 p. 225).

Specifically, as Bob Tricker stated in terms of the impact on the enterprise itself:

"The business case for taking a stakeholder approach to corporate governance is that it enhances competitiveness, increases customer satisfaction, improves employee relations, improves the cost of capital, and enhances shareholder value, while also investing in communities and increasing wealth creation in society."

(Tricker, 2012, p. 225).

With reference to studies, he refutes the criticism that the consideration of corporate social responsibility principles distracts from the company's remit of economically viable operations in this context. Rather, he demonstrates a positive, if minor impact on shareholder return (Tricker, 2012 p. 225). In this context, he thus clarifies that the alignment of the company with the principles of social responsibility may not be limited to interests of the state, but that it may also be advantageous to the company itself. He does not elucidate how the higher rate of return is generated.

The business benefits of CSR activities were also supported by Loew and Clausen in their 2010 meta study of the competitive advantages of CSR, which involved an analysis and comparison of a range of studies on this subject dating 1997 - 2009, including, among others, papers by the European Union and the Bertelsmann Foundation. They identify several competitive advantages that a company may acquire by implementing a CSR strategy. These include: Cost efficiency, reduced risk, improved risk management, and an improvement in investor relations, as well as the building and protection of corporate reputation. Small businesses commonly cited the aspect of retaining and attracting talent as another advantage (Loew & Clausen, 2010, p. 8 et seq.).

Contemporary discussion of social responsibility

In a 2011 document, the EU took up the broader approach to the definition of social responsibility by refraining from naming individual subject areas or spheres of activity. Rather, the responsibility of enterprises for their effect on society are outlined in general terms: "the

responsibility of enterprises for their impacts on society" (Commission of the European Communities, 2011, p. 6). In this communication the European Commission clarifies that Corporate social responsibility concerns also actions by companies over and above their legal obligations towards society and the environment.

This points to the fact that the definition does not refer to statutory duties. However, and this is also clarified by the statement, the government may establish an environment by specific regulatory measures to motivate companies to meet their corporate social responsibility voluntarily (Commission of the European Communities, 2011, p. 4). The statement is thus calling for a certain level of state intervention. Albaum and Dürr (2008) explicitly demonstrate what such government intervention may look like. They point out that even the US, which is generally regarded as a "laissez-faire" economy with limited state influence, have implemented a range of regulation, which was repeatedly also geared towards social objectives.

This finding is also interesting in the light of their basic characterisation of the American economy:

Traditional British and US views have held that the primary goal of business organizations was to maximize profits/returns to the stockholders. In much of continental Europe it was believed that business had broader obligations including specific responsibilities toward customers, employees, suppliers, and society as a whole.

(Albaum, Duerr, 2008, p. 93).

Public perceptions

In addition to governmental interests and economic impacts, public expectations to companies should certainly also be considered. Behaviour with consideration of the common good is now generally expected for companies when it comes to purchasing, production, working conditions of employees, or sales strategies. This expectation is addressed by Mehnert (Mehnert & el., 2008, p. 853) among others. Just how seriously businesses take such expectations can be seen from the reactions of textile and sporting goods manufacturers when they are subject to accusations of use of child labour or inadequate working conditions in developing countries. This is exemplified by a Spiegel online report on the cooperation of sporting goods manufacturers with Pakistani suppliers (Kazim, 2010, Spiegel online).

A historical perspective on social responsibility

The remarks of Albaum and Dürr (Albaum, Duerr, 2008, p. 93) may also be interpreted in detail under a different aspect. They provide an important indication of the time corporate social responsibility started playing a role. In the scientific literature, the term as such first appeared towards the end of the 20th century. In corporate practice, however, the measures that are today summarised under the umbrella term corporate social responsibility, have a long tradition. For instance it has been customary for successful entrepreneurs to foster the arts or support social activities from their profits for many centuries. Naturally, this also served their own reputation; but the public interest was served at the same time.

The alms and philanthropy system, for example, emerged in the Middle Ages, which extended the work of churches for the poor, infirm, and disabled. The provision of food to the poor and the establishment of hospitals were now also taken on by citizens.

"Over time, the laity as cared for people who were unable to make a living in medieval society. As part of this development, a diverse alms and philanthropy system has emerged. In this context, it should be noted that charities and foundations were tied to the hopes and expectations of their donors and sponsors in ensuring their own salvation from the outset. Moreover, a large number of donors were also concerned about with their positive self-presentation."

(Südekum, 2010, Archaeolett).

Education

Historical overview:

Nationwide, compulsory education has only been in place in Germany since the 18th century; prior to this, the school system was voluntary. The establishment of schools was heavily based on the needs of the relevant education provider. Accordingly, monasteries formed monastic schools that primarily trained priests and monks in the Middle Ages, which were then also opened to court circles. The establishment of the first municipal schools followed in the 12th and 13th century. In this context, the fact that trade was increasingly based on written documents played a decisive role. Merchants had to be capable of reading and writing, or at the very least required staff with such skills. The general growth of the cities was also certainly a factor. The cities and the churches remained the main education providers in the following centuries. However, the emphasis gradually shifted to the city schools. Private initiatives complemented the educational offering. (Die Zeit, 2005, p. 168).

The history of colleges and universities goes back to the Middle Ages; they originated from private schools of learning and monastic and cathedral schools. From the 13th century, these institutions were increasingly endowed with imperial or papal privileges, such as autonomous statutes and academic freedom. At the same time, they were supported by way of assets and financial means. The University of Bologna is generally considered the first university of Europe. It was founded as a law school in 1119, and was awarded with privileges in 1200. The first universities in Central and Eastern Europe were Prague in 1348, Vienna in 1365, Heidelberg in 1386, and Cologne in 1388. Generally, princes or cities were involved in the foundation of schools and universities. (Die Zeit, 2005, p. 445).

In the trades, training had been clearly regulated in Germany with learning and journeyman terms since the late Middle Ages. The apprenticeship in the trades remained the crucial prerequisite for working in the crafts up to the 20th century. The knowledge was passed from the master (and journeymen, if any) to the apprentice in the workshop; the training was supervised by the crafts associations. There was some regional variation in the structure of livery companies, guilds, trades, unions and the like. Rules on apprenticeships from the 14th century have been documented, and the establishment of apprenticeships has been mandatory since the mid-15th century. The travelling period has played an important role in the training of craftsmen, documented since the 14th century, and was binding for parts of the craft from the 16th century onwards. The final stage of training in the crafts, master exam, was regulated differently, and was not open to all journeymen (Reith, 1991, p. 11 et seq.).

First changes emerged in the 19th century, which were mainly triggered by the onset of industrialisation and the concomitant crisis of the trades and training in the crafts. In 1821, the first training workshop outside of the crafts was established, followed by the first professional training schools in 1830. The curriculum followed the occupations of the students (cf. Oschmiansky, 2010, Bundeszentrale für politische Bildung).

"The increasing demand for skilled workers was met by further education and vocational schools. At the suggestion of Wissenberg, Baden was the first German state to introduce compulsory school education for apprentices in 1834. In Württemberg, Ferdinand Steinbeis (1807-1893) founded the field of further education (first commercial further education school in 1854 in Stuttgart, first commercial school 1855 in Tübingen). He was able to build on the so-called "industrial schools" (for training in diligence and dexterity) and the Sunday school system;"

(Scholz, 1981, p. 63)

Another milestone was the Gewerbeverordnungsnovelle Act of 1897, which first enshrined the dual principle of vocational training, ie. practical training in the company, and theoretical education at the vocational school. From the mid-1920s, apprenticeships in industry followed (cf. Oschmiansky, 2010, Bundeszentrale für politische Bildung).

Education today - an overview

A highly differentiated education system has evolved in Germany over the centuries. For a good overview, please refer to the report by Benjamin Edelstein, which was published on the Internet by the Bundeszentrale für politische Bildung; find the main points summarised in the following.

It should be noted that there is actually no such thing as a German education system; educational policy is primarily issued at the federal state level. Due to the principle of cultural sovereignty, state governments may decide on the design of their education systems largely independently. This is especially true for general education, but there are also some differences between the federal states in the other sectors.

The education system consists of five major areas of education:

Elementary education:

Elementary education covers early childhood education, and includes all educational courses for children aged from a few months to school age, such as nursery, kindergarten, daycare, and admittance to elementary schools.

Primary education:

With the onset of compulsory education, children enter a primary education institution. Primary school includes the grades 1 to 4 (in some federal states grades 1 to 6), the only educational institution that is concurrently attended by just about all pupils.

Lower secondary and upper secondary education:

After primary school, the education system fans out to different types of schooling or rather courses of education, which are taught according to different curricula. In the Hauptschule, Realschule und Gymnasium, teaching is fundamentally geared towards a certain certificate. The Hauptschule concludes with the Hauptschulabschluss, the Realschule with the mittlerer Schulabschluss, and the Gymnasium with the Abitur (diploma from German secondary school qualifying for university admission or matriculation).

Vocational and further education schools allow students with Hauptschulabschluss or mittlerer Schulabschluss to qualify for an advanced degree later on.

School leavers then have the opportunity of partaking in vocational training. This usually takes place in the scope of dual vocational training. To this end, however, the school leavers have to be accepted for an apprenticeship in a business.

Students with Fachhochschulreife or Abitur may take up studies, thus switching to the tertiary level.

Tertiary education:

Tertiary education entails primarily universities, colleges and institutions offering vocational qualification programs. This includes vocational colleges that offer vocational training that is both science-related and practical at the same time in the form of dual courses. The attendance requires an apprenticeship or employment contract with a company. Furthermore, dual training institutions are part of the tertiary sector (cf. Edelstein 2013, Bundeszentrale für politische Bildung).

Educational institutions

The question of who is responsible for the educational offering in Germany in the 21st century is answered by the report "Bildung in Deutschland 2014", commissioned jointly by the federal and state governments:

"General and vocational schools, as well as higher education institutions are generally publicly funded; however the public offering is increasingly supplemented by or partially replaced with private institutions. The scope of education by private institutions varies between the educational sectors for legal and historical reasons."

(Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2014, p. 28).

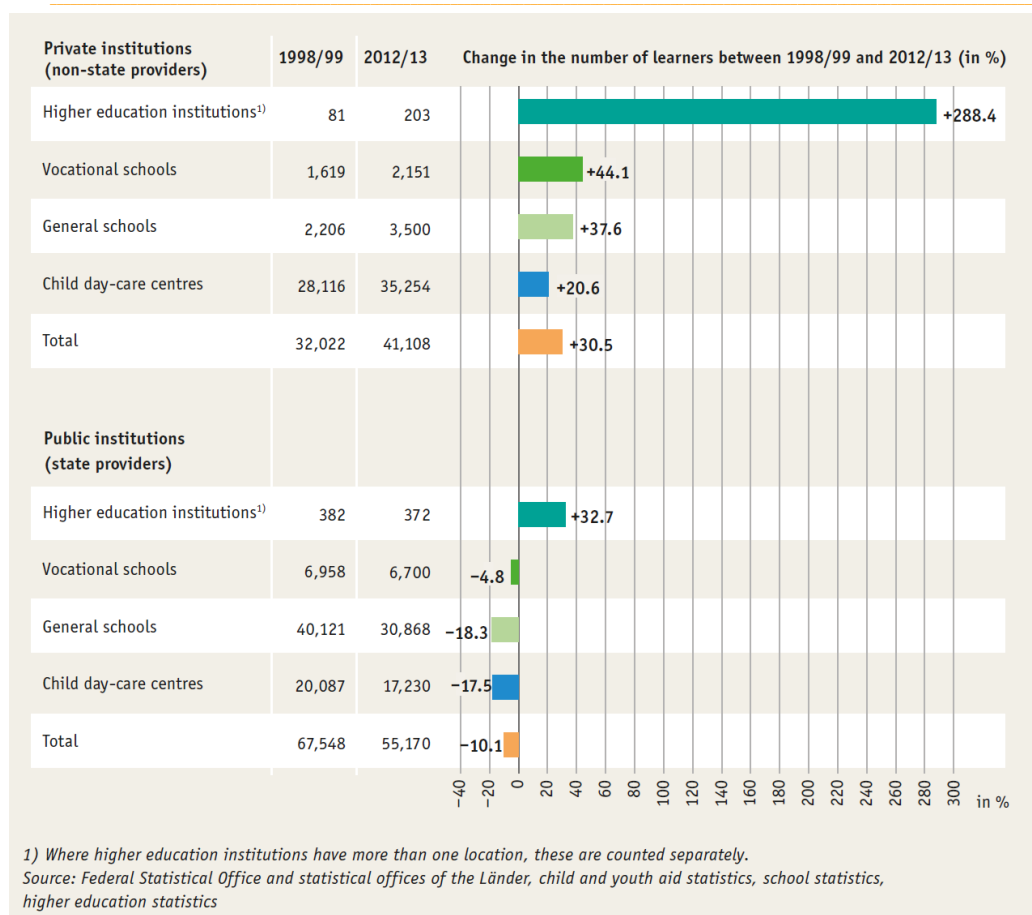

Figure 1: Changes in the number of education institutions and learners between 1998/1999 and 2012/2013 by education sector and type of provider (Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2014).

Further, the specific interest of employers in education is explicitly stated: "The foundation of higher education institutions frequently takes place to interlink the educational programs with the qualification requirements of (future) employers, for example by dual degree programs." (Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2014, p. 28 et seq.).

Vocational training

The preceding paragraphs show that companies have been and continue to be involved in education in Germany in different ways. The statutory areas are one element, where business primarily plays a role as a partner in company training as part of dual vocational training and dual studies. Both courses benefit from the combination of learning locations. In dual vocational training, the learning locations are company and vocational school; in dual studies, the learning locations are the company and the "Berufsakademie" (vocational academy – University of Cooperative Education).

A good overview of the importance and scale of vocational training in Germany is furnished by the education report published annually by the Federal Ministry of Education and Research. The report found that 522,232 new apprenticeship contracts were concluded in 2014. (Federal Ministry of Education and Research, 2015, p. 12). Only 3.9% of these apprenticeships took place in external training conditions, ie. training that is not performed within the dual system in cooperation with a company. Mostly, external training consists in school-based vocational training. 96.1% of apprenticeships are conducted as in-business training involving an enterprise (Federal Ministry of Education and Research, 2015, p. 20).

An essential part of the apprenticeships are conducted in companies of industry and commerce, which are organised in the Chambers of Commerce. In addition to industry (and thus

also the large corporations) and the trades, the entire training-intensive hotel and catering sector also forms part of these chambers. Out of the 522,232 apprenticeship contracts concluded in 2014, almost 60% were signed by companies that are organised in the Chambers of Commerce.

The second major pillar in the training system are the companies active in the trades, which are organised in the Chambers of Crafts. The freelance professions, civil service and agriculture form a somewhat less significant third pillar. (Federal Ministry of Education and Research, 2015, p. 18).

A survey by the German Industry and Trade Federation (DIHK), which the association of all Chambers of Commerce in Germany is a good basis for demonstrating just how broad the involvement of German companies in training actually is. The 309,395 apprenticeships that were initiated under the auspices of the German Chamber of Commerce in 2014 were distributed among 194,709 businesses (DIHK, 2016).

Overall, even more apprentices could have started in 2014, however, 37,101 places remained occupied (Federal Ministry of Education and Research, 2015, p. 12).

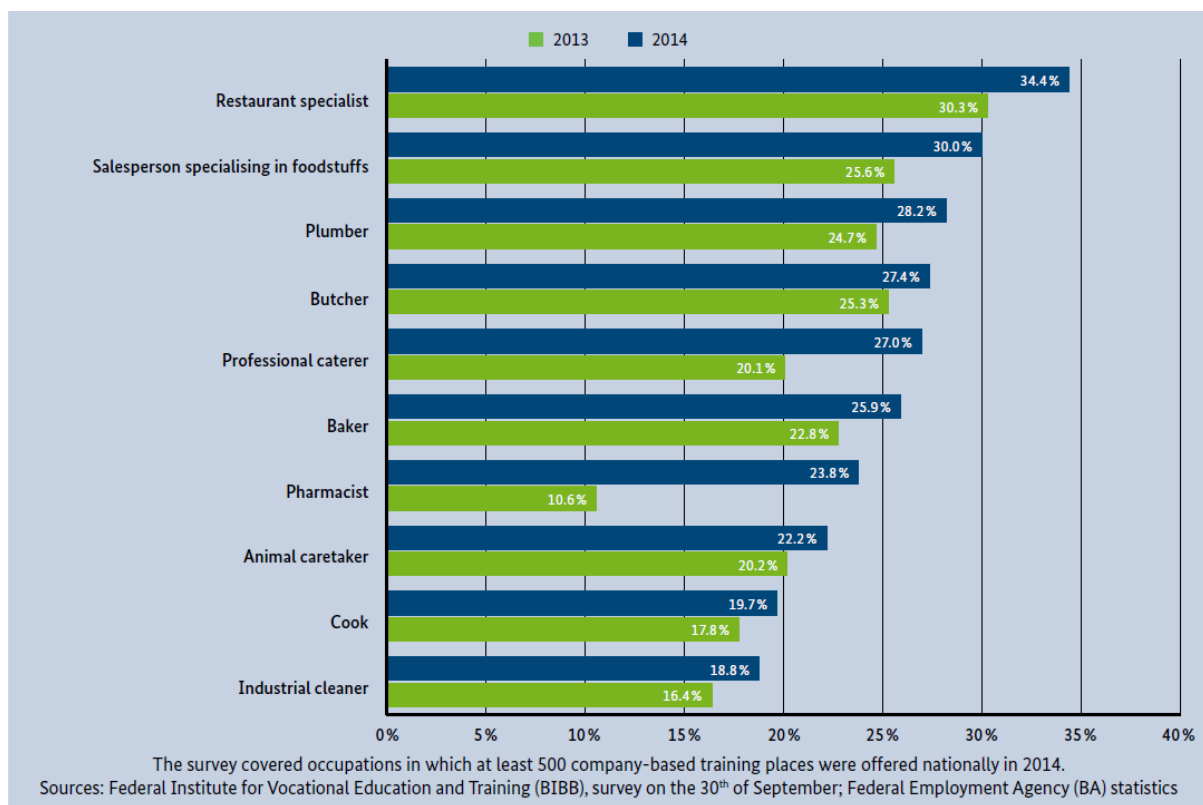

Figure 2: Occupations with a high proportion of unfilled training places of all in-company training places 2013 and 2014 (in %) (Federal Ministry of Education and Research, 2015, p. 49).

The extent of overall business involvement in dual training is also indicated by a different figure. The Chambers of Commerce and the Chambers of Crafts, which are responsible for organising examinations, dispose of 174,310 registered examiners. These are employees of companies that are prepared to make their working time available to take exams in the scope of dual training (DIHK, 2016).

There are some interesting figures for dual study programs from Baden-Württemberg: In their annual report 2014/2015, the Cooperative State University of Baden-Württemberg announced that a total of 33,203 students are enrolled in dual Bachelor courses. These students are distributed among approximately 9,000 companies (DHBW 2015, p. 20 and 23).

Company as facilitators of education

The voluntary sector, involving activities that companies initiate or support, and which often have no direct relation to the company, complements this area. Again, this is borne out of a long tradition.

The scope and type of involvement differed substantially over time. For instance, the entrepreneur Julius Spohn donated then huge sum of DM 280,000 in the Upper Swabian town of Ravensburg in 1912, which amounted to half of the construction costs of a modern school building for the establishment of Gymnasium (Eitel 2004, p.185). The school still bears his name, although his company has ceased to exist some time ago.

The entrepreneur Jacob Georg Bodemer (1807-1888) of Zschopau provides an example of the comprehensive promotion of education . He is mainly remembered as the founding donor of the Chemnitz Municipal Library. He regarded education as an essential element to permit individuals social mobility and eliminate extreme economic differences. He conducted numerous projects in the field of public education, as well as the establishment of his own factory school. Only after his death, the full extent of his involvement became known:

"He had donated more than half of his considerable income to charity and education for more than 20 years. Bodemer supported charities and trade associations, teachers' colleges, elementary schools and universities alike. At a time when education remained exclusively reserved for privileged citizens, he founded more than 200 public village libraries called Bodemerstiftungen."

(Liebing & Schumann, 2010 p. 42).

A recent example of broad commitment to education is provided by one of the largest global corporations, Daimler AG. The company has defined education as a key field in the context of social commitment. The presentation of educational projects on the company website starts with the following confession: "Improving the access to education is one of the most sustainable investment in the interests of society, as well as our own company." (Daimler AG, 2016).

The wide range of different projects with Daimler AG involvement are presented in the following. For example, the offering now includes literacy courses in South Africa. In Berlin, the company supports a program granting young people an opportunity to learn about visual media from photography to film under professional working conditions. In Turkey, girls from the age of 15 are supported in taking vocational training by way of a scholarship. This scholarship is not bound to training taking place at Daimler, and does not aim for employment with Daimler in due course. In addition, courses for the development of personal skills and capabilities are on offer (Daimler AG, 2016).

The collaboration with educational institutions presented by Oetker Group on its website is also wide-ranging. In this context, Oetker emphasises the importance of promoting education and training of young people. In cooperation with various regional schools and colleges, Dr. Oetker supports students in their career orientation and preparation. The pursuit of natural sciences is promoted at a Bielefeld Gymnasium. At a Realschule and a vocational college, joint school projects are realised to grant students insights into occupations of the milk and food industry. A cooperation with a Hauptschule led to the introduction of practical lessons with case studies of the company. Furthermore, the students receive job application training, and the opportunity to learn about business processes.

At the University of East Westphalia-Lippe, the company has awarded the Dr. Oetker Award annually since 1992, acknowledging young scientists for their outstanding academic achievements. (Dr. August Oetker Nahrungsmittel KG, 2016).

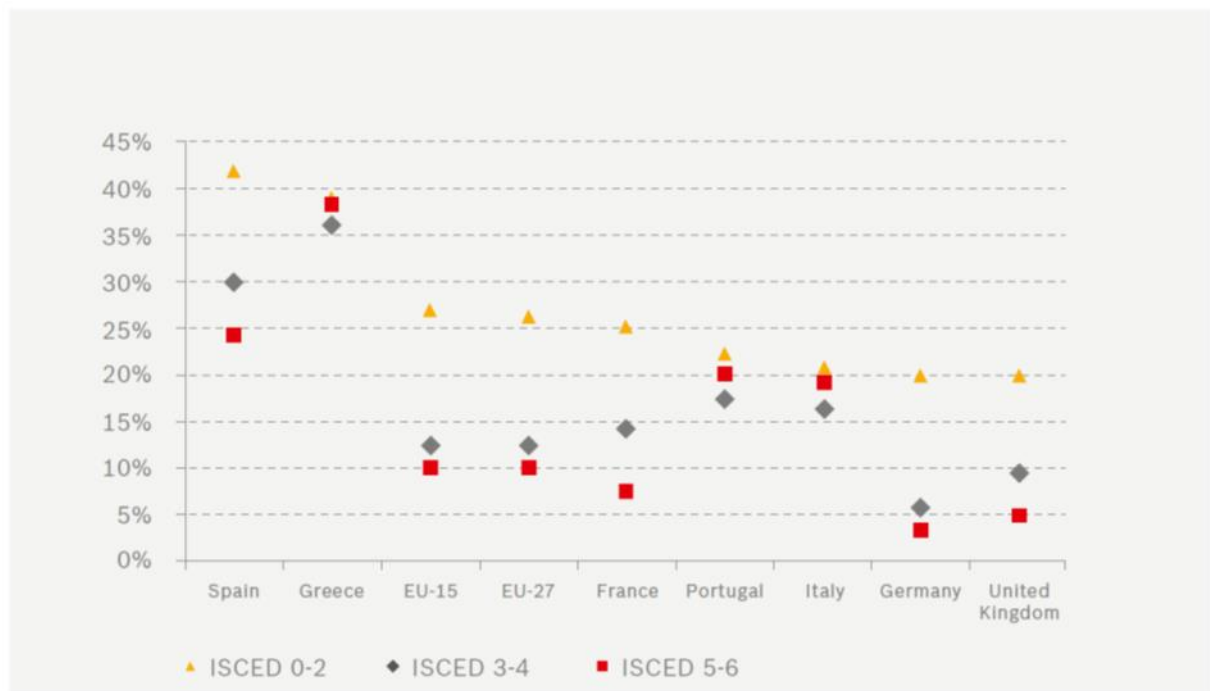
Daimler and Oetker are two major corporations. However, there are also numerous small and medium businesses involved in education in very different ways. Just by way of example, the bakery Wagner in Marburg/Hessen may be cited here. In cooperation with the initiative Weitblick [Foresight], they developed the Weitblick bread. For each loaf of bread sold, € 0.35 are donated to an educational project in India. Weitblick Marburg is a student initiative at the Philipps University

of Marburg seeking fair access to education by projects and actions in Marburg and around the world. Weitblick Marburg is part of a nationwide network with locations in various German university cities. Similar projects have thus been developed at other locations and in cooperation with other bakeries. (Weitblicher-Marburg, 2016, Weitblicher).

Importance of individual education

However, education is not just of importance to society, but also to the individual. A study that was published by the Institute for Employment Research clearly demonstrates the relationship between education and employment. In 2011, 2.4% of the potential working population with university degrees were unemployed in Germany. Out of the group of persons who had learned a profession (mostly apprenticeships), 5.1% were unemployed. And in the group without a vocational qualification, ie. the "unskilled", unemployment amounted to 19.6% (Weber & Weber, 2013, p. 2).

A study commissioned by the Robert Bosch Stiftung with the Centre for European Economic Research explores the relationship between (vocational) education and youth unemployment at length. A key finding of this study: "Educational achievement is an important determinant of the probability to be employed, and youth unemployment rates are higher for lower educated youths in all countries." (Berlingieri et al., 2014, p. 53)

Note: ISCED 0–2: up to lower secondary education, ISCED 3–4: upper secondary education or post-secondary non-tertiary education, ISCED 5–6: tertiary education. See Box 3-1 for a definition of secondary and tertiary education. Source: EUROSTAT online database, unemployment rates by sex, age and highest level of education attained (%).

Figure 3: Unemployment Rates by Educational Attainment of 25- to 29-Year-Olds in 2012, by Country (Berlingieri et al., 53).

The following arguments are presented in explaining the figure:

“The figure "presents the unemployment rates by level of education of 25- to 29-Year-Olds in the considered countries in 2012. In most considered countries and in the EU-27 on average, youths without an upper secondary education face unemployment rates of between 20 % and 40 % in all considered countries. This is at least twice more than the better educated youths." (Berlingieri et al., 2014, p. 53)

The following is said in illustrating the educational level and classification:

“ISCED (International Standard Classification of Education) is an international classification system which enables the comparison of educational systems across countries. Below we provide a definition of the ISCED educational levels that are relevant for the present study.

Lower secondary education (ISCED 2): second stage of basic education, typically ending at age 15 – 16.

Upper secondary education (ISCED 3): final stage of secondary education preparing for tertiary education and/or providing skills relevant to employment.

Tertiary education (ISCED 5–6): university education or other, more practice-oriented, types of higher education.”

(Berlingieri et al., 2014, p. 54)

However, the beneficial effects of good education are not limited to professional opportunities. The report "Bildung in Deutschland 2014" points to numerous other advantages. "In addition to labour markets effects, higher education also brought about positive outcomes in terms of lifestyle". (Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2014, p.209).

The report goes on to state:

"..... persons with complete higher education display differences when it comes to certain attitudes and behaviours compared to persons with low educational attainment, eg. regarding health, social participation, and active co-determination."

(Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2014, p.209)

3.1. The importance of education for companies

The importance of education to individual, actively involved companies is another question at hand. In Germany, a widely held complaint of many companies has been the increasing difficulty of attracting skilled workers for a number of years now. The relationship of education to long-term perspectives for employee recruitment are also demonstrated by the results of a survey by the German Industry and Trade Federation in 2014 with the participation of 12,962 companies. 96% of participating companies, which were widely distributed across all sectors, conducted their own apprenticeships. A wide range of enterprise sizes was also covered: Fifteen percent of the participating companies had fewer than ten employees, and seven percent had more than 1,000 employees. (DIHK, 2014, p. 2). In response to the question of why the company conducts in-house apprenticeships, the most common response by far was: "I want to ensure a supply of well-trained professionals for my business." 90% of all survey participants cited this argument. Another important argument (41%) was that training in their own business was thought to be more effective than hiring external staff. Another 18% cited economic reasons for their commitment as an apprenticing company (DIHT 2014, p.7).

By logical consequence, two-thirds of the companies also stated that they were looking to take on all apprentices (DIHT 2014, p.20). This proportion is also apparently also met, as various studies have shown, inter alia the 2004 study by Euwals and Winkelmann published in the *International Journal of Manpower*, which demonstrated that 70% of apprentices remain in the business following their apprenticeship.

In monetary terms, apprenticeships also appear to be a worthwhile investment for the apprenticing companies.

"All the non-personnel and personnel costs that a company incurs for apprenticeship training are categorised as gross costs. These are composed of the apprentice- and trainer-related personnel costs, premises and non-personnel costs, and other costs. Because apprentices are working productively in the company, they also generate returns during apprenticeship training. To determine the actual cost burden upon companies, these returns are deducted from the gross costs. The value so obtained equals the net costs of apprenticeship training."

(Jansen, Pfeifer, Schönfeld & Wenzelmann, 2015, p. 2)

The significance of companies for dual apprenticeships and dual studies is demonstrated by just how much energy they invest in attracting good candidates for the individual vacancies. This is exemplified by the Daimler AG homepage. The elaborately designed site contains an extensive

career portal. The options of dual apprenticeships and dual studies are presented in detail. Daimler apparently intends to present itself as an attractive partner in this context (Daimler AG, 2016).

The aforementioned study by the German Industry and Trade Federation, the companies also designate "soft targets" in support of their commitment as an apprenticing company. Accordingly, 56% of companies surveyed stated that they wish to contribute to society. 50% quite openly said that they intended to position themselves as an attractive enterprise. (DIHT, 2014, p.7).

4. Education as part of a social responsibility strategy?

The comprehensive importance of high-quality education for individuals was demonstrated in this study. An additional investigation of the importance of education for society as a whole was beyond the scope of this work. However, the impact of education on the individual and their life chances alone is indicative of the fact that involvement in education is beneficial to wider society. The basic positive impact on society can thus be fully affirmed. From this perspective, education would certainly be regarded as a good building block of a comprehensive social responsibility strategy.

If one accepts that social responsibility activities should also take a positive impact on the business itself, this is another argument for educational activities by companies. The positive impact of educational activities on businesses were covered in detail above. The apprenticeship activities were the primary topic here, which naturally tend to have a direct impact on the performance and competitiveness of the company. However, activities beyond the business operations should also not be underestimated. In the light of increasing consumer sensitivity, actions perceived to have a positive tend to be advantageous, since they build the company's image, which may commonly be a decisive selling point today.

Returning to the questions formulated at the outset, it can be stated that activities in the field of education certainly tend to fall under the scope of social responsibility. Further, the discussion shows that these must not necessarily take the form of additional and specific measures. Rather, activities within a company's sphere of operations may be designed in such a way that the company assumes social responsibility. Naturally, further approaches are feasible, and are demonstrably in place in many cases.

The subject of education further clearly indicates that measures benefiting the company also tend to yield utility for the wider public. This is particularly evident in the field of education. In this field, companies are playing a vital part in securing a future for many people. Considering the importance of a safe career for the standing of a person in society, the contribution of companies to education simply cannot be overestimated.

REFERENCES

1. Albaum, Gerald & Duerr, Erwin. (2008). *International Marketing and Export Management* (Sixth Edition). Harlow (UK): Pearson Education Limited.
2. Autorengruppe Bildungsberichterstattung. (2014). *Bildung in Deutschland 2014*. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag.
3. Berlingieri, Francesco & Bonin, Holger & Sprietsma, Maresa. (2014). *Youth Unemployment in Europe - Appraisal and Policy Options*. Stuttgart (D): Robert Bosch Stiftung.
4. Bundesministerium für Bildung und Forschung. (2015). *Berufsbildungsbericht 2015*. Bonn (D): Bundesministerium für Bildung und Forschung
5. Daimler AG. (2016). *Karriere bei Daimler*.
<https://www.daimler.com/karriere/schueler/ausbildung/ausbildung-allgemein/> (retrieved 22.02.2016).
6. Die Zeit. (2005). *Das Lexikon in 20 Bänden*. Hamburg: Zeitverlag Gerd Bucerius.
7. DIHK – Deutscher Industrie- und Handelskammertag. (2016): *Aus- und Weiterbildung in Zahlen 2014*. <http://www.dihk.de/themenfelder/aus-und-weiterbildung/ausbildung/ausbildungsstatistiken/zahlen-daten-fakten> (retrieved 22.02.2016).
8. DIHK – Deutscher Industrie- und Handelskammertag. (2014). *Ausbildung 2014 - Ergebnisse einer*

9. *DIHK-Online-Unternehmensbefragung*. Berlin (D): DIHK
10. Dr. August Oetker Nahrungsmittel KG (2016): *Kooperationen mit Bildungseinrichtungen*. <http://www.oetker.de/gesellschaftliches-engagement/kooperationen-mit-bildungseinrichtungen.html> (retrieved 21.02.2016).
11. Duale Hochschule Baden-Württemberg. (2015). *Jahresbericht der dualen Hochschule Baden-Württemberg 2014/2015*. Stuttgart (D): Duale Hochschule Baden-Württemberg.
12. Edelstein, Benjamin. (2013). *Das Bildungssystem in Deutschland*. Bundeszentrale für politische Bildung: <https://www.bpb.de/gesellschaft/163283/das-bildungssystem-in-deutschland> (retrieved 21.02.2016).
13. Eitel, Peter. (2005). *Ravensburg im 19. und 20. Jahrhundert* (2. Auflage). Ostfildern (D): Jan Thorbecke Verlag.
14. European Commission. (2001). *Green Paper - Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility* (COM (2001) 366 final). Brussels: Commission of the European Communities.
15. European Commission. (2011). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility* (COM (2011) 681 final). Brussels: Commission of the European Communities.
16. Euwals, Rob & Winkelmann, Rainer (2004). Training intensity and first labor market outcomes of apprenticeship graduates. In: *International Journal of Manpower*. 2004, 25 (5), 447-462.
17. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Gesetz vom 23. Dezember 2014 (BGBl. I S. 2438).
18. Holme, Richard & Watts, Phil. (2000). *Corporate Social Responsibility: Making Good Business Sense*. Geneva (CH): World Business Council of Sustainable Development.
19. Hopkins, Michael. (2007). *Corporate Social Responsibility and International Development: Is Business the Solution?* London (UK): Earthscan.
20. Jansen, Anika & Pfeifer, Harald & Schönfeld, Gudrun & Wenzelmann, Felix. (2015). Ausbildung in Deutschland weiterhin investitionsorientiert – Ergebnisse der BIBB-Kosten-Nutzen-Erhebung 2012/13. In: Bundesinstitut für Berufsbildung (Editor). *BIBB Report*, 9. Jahrgang, Heft 1. Bielefeld (D): W. Bertelsmann Verlag.
21. Kazim, Hasnain. (2010). *Globalisierung in Pakistan: Die Ballmacher von Sialkot*. Spiegel-online: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/globalisierung-in-pakistan-die-ballmacher-von-sialkot-a-682090-2.html> (retrieved 20.02.2016).
22. Kotler, Philip & Armstrong, Gary & Saunders, John & Wong, Veronika. (2007). *Grundlagen des Marketing* (4. Auflage). München (D): Pearson Studium.
23. Liebing, Uta & Schumann, Sabine. (2010). Ein Unternehmer stiftet Bildung. In: *BIS – Das Magazin der Bibliotheken Sachsens*. 3(1), 42-44.
24. Loew, Thomas & Clausen, Jens. (2010). *Wettbewerbsvorteile durch CSR -Eine Metastudie zu den Wettbewerbsvorteilen von CSR und Empfehlungen zur Kommunikation an Unternehmen*. Berlin (D), Hannover: Institute 4 Sustainability.
25. Oschmiansky, Frank. (2010). Die duale Ausbildung. Bundeszentrale für politische Bildung: <http://www.bpb.de/politik/innenpolitik/arbeitsmarktpolitik/55198/die-duale-ausbildung> (retrieved 20.02.2016).
26. Reith, Reinhold. (1991). *Lexikon des alten Handwerks – Vom Spätmittelalter bis ins 20. Jahrhundert*. (2. Auflage). München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
27. Scholz, Günter. (1981). *Das Schulwesen*. In: Bernhardt, Walter (Editor). *Acht Jahrhunderte Stadtgeschichte - Vergangenheit und Gegenwart im Spiegel der Kommunalarchive in Baden-Württemberg*. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag.
28. Südekum, Alexandra. (2009). *Fürsorge im Mittelalter*. Archaeolet: http://archaeolet.de/?page_id=302 (retrieved 20.02.2016).
29. Tricker, Bob. (2012). *Corporate Governance - Principles, Policies and Practices* (Second Edition). Oxford (UK): Oxford University Press.

30. Weber, Brigitte & Weber, Enzo. (2013). *IAB-Kurzbericht Qualifikation und Arbeitsmarkt*. Nürnberg: Institut für Arbeits- und Berufsforschung.
31. Weitblick Marburg. (2016). *Weitblick Brot*.
<http://weitblicker.org/Stadt/Marburg/Weitblick%20Brot> (retrieved 22.02.2016).

ĮSIPAREIGOJIMAS VYKDYTI ŠVIETIMO PROGRAMAS KAIP ĮMONIŲ SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS STRATEGIJŲ DALIS

Raimund Gründler

International University of Cooperative Education

ANOTACIJA

Įmonių veikla švietimo srityje paprastai patenka į jų socialinės atsakomybės sritį. Ši veikla nebūtinai turi būti papildomos ir konkrečios švietimo priemonės. Atvirkščiai, kai įmonė prisiima socialinę atsakomybę, mokymai vyksta įmonėje, jos vykdomų veiklų aplinkoje. Žinoma, yra įmanomi ir kiti variantai, kurie daugeliu atvejų taikomi vietoje.

Tokia veikla duoda naudos įmonei, taip pat duoda naudos ir platesnei visuomenei. Tai ypač akivaizdu švietimo srityje. Šioje srityje įmonės vaidina svarbų vaidmenį užtikrinant ateitį daugeliui žmonių. Atsižvelgiant į karjeros svarbą asmens padėčiai visuomenėje, įmonių indėlis į švietimą tiesiog negali būti pervertintas.

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY, MARK-UP PRICING AND ART GALLERIES: THEORETICAL APPROACH AND EMPIRICAL FINDINGS FROM KNOEDLER GALLERY (NEW YORK) IN THE 1950S

HERMANN KNÖDLER

Hochschule Fuer Wirtschaft, Technik Und Kultur

SUMMARY

Corporate social responsibility (CSR) is a matter that can be applied to all spheres of private business. In the current paper we consider fair pricing as an issues of sustainable company strategy and CSR in the art market. Pricing strategies of art galleries can be seen as a result of mark up pricing under monopolistic competition. In the empirical part of the paper we examine 200 transactions mostly from the 1950s for modern paintings by former Knoedler Gallery in New York. The analysis shows that the firm did not change its mark-up strategy although market prices for water color paintings were increasing strongly in the 1950s. We therefore conclude that there is no evidence for a conflict between mark-up pricing and CSR for Knoedler Gallery in New York between 1950 and 1960, i.e. mark-up pricing was in accordance with fair pricing towards customers and meets CSR-principles.

1. The issue

Five years ago the legendary Knoedler Gallery in New York closed under circumstances which obviously have not been according to standards of what we currently understand by effective corporate social responsibility (CSR). Knoedler Gallery was accused of having sold counterfeit pieces of art and finally the firm decided to go out of business after some 165 years of dealing precious arts.¹ When addressing CSR in art-dealing, the most discussed issue for art galleries and auction firms seems to be the question how to protect buyers and sellers from fake pieces of art. However, there are many more aspects of doing sustainable and reliable business in trading art. One of these aspects is the firms' way of calculating prices when offering collectibles to customers: What is a sustainable strategy for fair pricing?

The second chapter of the paper deals with CSR, monopolistic competition and the way how mark-up pricing might be conducted by art galleries. The third chapter of the paper introduces different empirical approaches in order to figure out whether mark-up pricing by galleries is managed in accordance of potential principles of CSR. The fourth chapter of the paper introduces a microeconomic data source and examines 200 transactions which were done by Knoedler Gallery in New York mostly in the 1950s. Based on this set of data we evaluate if there has been evidence of mark-up pricing against CSR-principles.

2. Corporate social responsibility, mark-up pricing and art galleries: Theoretical approach

2.1 Corporate social responsibility and mark-up pricing

In a broad sense CSR means building and managing a sustainable relationship between corporations and society. CSR is always linked to ethics and respectful behavior. Depending on the research context or due to practical requirements there are different definitions of CSR. If we focus on art galleries, some concretions are necessary. A glimpse on CSR strategies and reports of galleries and auction firms reveals the following typical fields of CSR-activity:²

- Respecting law and customs, e.g. not selling fake items or stolen goods.
- Charitable and philanthropic activity, e.g. support social initiatives or training programs.
- Caring about environmental issues, e.g. ban of dealing modern ivory items.
- Fair behavior towards employees, e.g. fair payment and no discrimination.

---

¹ Cf. Tarsis, I. (2014).

² Cf. Sotheby's (Ed.) (2014), pg.

- Lawful and fair business practices, e.g. no overreaching or asking unrealistic prices.

Fair business practices include pricing strategies that lead to fair prices instead of just short term profit maximizing. Mark-up pricing is a simple way of calculating selling prices by just adding a certain percentage or amount of money on top of the purchasing price. The first methodological and theoretical challenge within this paper is to figure out under which circumstances mark-up pricing is in accordance with CSR, or expressed in a different way: Is there a mark-up ratio that could be considered to be not in accordance with CSR because it is too big and therefore not justified?

The idea of CSR can be applied to mark-up pricing as follows: If a firm calculates with a high mark-up ratio, then customers might be offended when obtaining information about the range of mark-up pricing.³ In art market this might be the case if a customer or collector wants to sell a collectible to the art dealer from whom he or she bought it before. In such case it might turn out how much money the firm usually makes on buying and selling art. We could also think about auction sales where galleries buy paintings and afterwards offer them for ten times the price to collectors who gained all this information. Customers then could be unsatisfied, might even stop collecting or just buy at another place in the future.

Depending on the firms, on the kind of collectibles, on the location and on the network of suppliers and customers we expect a broad range of different mark-up ratios in business practice. Furthermore sometimes a firm just makes a good deal either selling a collectible at a high price or buying at a low price. So it is not realistic to expect one fixed mark-up ratio that is somehow fair and according to CSR in general.⁴ As we cannot expect to find one general mark-up ratio which is correct from the point of CSR for all circumstances and collectibles, we use another approach to define a mark-up strategy which is sustainable in a way that principles of CSR are met. If market prices for collectibles increase significantly between two points of time and a firm's mark-up ratio does not change *ceteris paribus* during the same period of time, then we define this mark-up ratio as fair and according to the principles of CSR regarding the mark-up strategy because the firm does not take advantage from increasing prices.

Of course there are some arguments against the above definition of a fair mark-up pricing that is compatible with CSI principles.

- First of all, in market economies and competitive fields of business it is up to the firm whether an item is sold at a high or low price because the final decision is up to the market.
- Second of all, even if a gallery buys something at a low price it is correct to ask a realistic price from the customer, no matter whether the mark-up ratio is big or small.
- Third of all, if collectors are willing to pay "unrealistic" prices and an art gallery can supply the desired item – why not selling at high prices and everybody should be fine?
- Fourth of all, if a firm over a longer period of time takes advantage of customers' missing experience and market information, then the unfair mark-up ratio will not change between the two points of time, i.e. it could be considered as fair according to the definition above.
- Fifth of all, a firm might increase its mark-up ratio because fixed costs went up, e.g. higher rent for business rooms. In this case the increase of mark-up ratios has nothing to do with a lack of CSR.

As a conclusion we state that the above given definition of fair mark-up pricing can be accepted for our study although there will be some methodological problems with regard to the data and related business information.

---

³ If firms buy collectibles at low prices and sell them to collectors for maximum market prices, then customers will not feel comfortable when finding out the mark-up ratio. Customers usually expect firms to share the advantages of low purchase prices with buyers.

⁴ Economists might think about figuring out the natural interest rate. All discussions about how much it would be led to different results.

2.2 Monopolistic competition and mark-up pricing

When talking about the art market and art galleries we consider neither monopoly nor perfect competition, but rather monopolistic competition.⁵ As the market for pieces of art and collectibles is quite heterogeneous, the following approach refers to a firm that deals in collectibles which are not unique as a group of items, but special enough to choose a price within a certain range. An example could be modern paintings as field of demand and supply, or antique Roman jewelry. Monopolistic competition means that firms will not lose all their sales when offering items at a higher price than competitors would do for a similar item. The reason for that – compared to perfect competition – is the heterogeneous character of goods. On the other side of the market there are customers or collectors that have an idea about how much would be a “good” or “acceptable” price for a collectible and how much would be a still “reasonable” maximum price to pay. As a result there are lower and upper price levels that are accepted as fair by the customers. Figure 1 shows the profit maximization under monopolistic competition with demand curve D , marginal costs MC and marginal revenues MR . The optimal price for a profit seeking firm in monopolistic competition is p_M . In the example given in figure 1 the two different levels of price are lower price level $p = 40$ and upper price level $p = 80$.

Assume that there is monopolistic competition, then maximum profit will be realized if marginal costs equal marginal revenues such as shown in the following figure 1 which includes an example for specified marginal costs $MC = 20$ and a specific demand curve $p(x)$ with three different sections. The average costs AC illustrate that there should be one AC -curve where the profit of the firm could be just zero if we define average costs as including surplus profits.

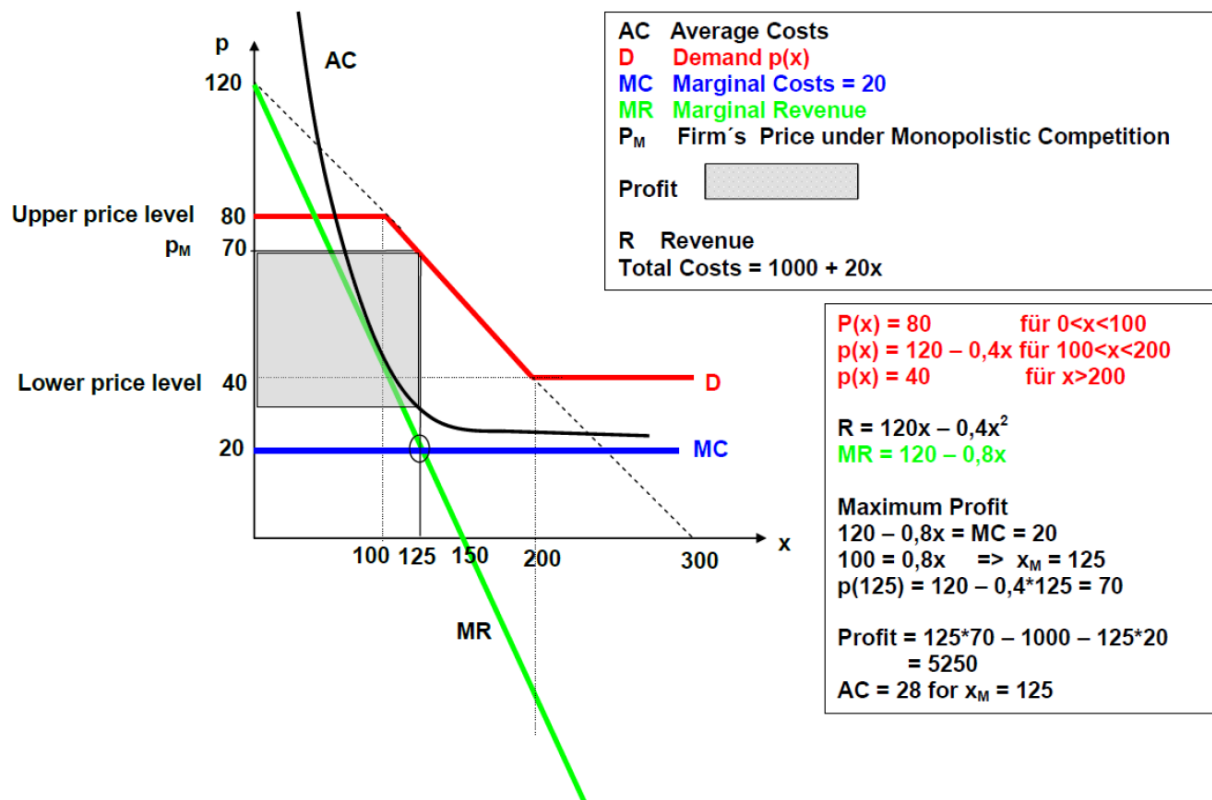

Figure 1 Monopolistic competition

The implications for mark-up pricing would be that buying a collectible at marginal costs MC leads to a mark-up ratio which equals p_M / MC . In the example given above the mark-up ratio is $70/20 = 3.5$, i.e. the firm's selling price for a collectible is 3.5 times the cost for buying it. Looking at real art galleries there might be different groups of collectibles with different typical mark-up ratios. In order not to compare apples and oranges we can expect different mark-up ratios for each

⁵ We do not refer on market situations where unique pieces of art are sold; for such conditions monopoly does apply.

group of collectible, e.g. precious paintings versus simple prints, or expensive paintings versus low priced paintings.

3. Methodology: Mark-up pricing in accordance with corporate social responsibility

In order to examine the above mentioned approach of fair mark-up pricing there is a need of data about mark-up ratios. Usually such information is not available for public in statistics.

- (1) One way to get data about mark-up ratios is the analysis of auction sales in order to get information about prices, i.e. if a painting is sold in an auction sale and bought by a gallery and later will be offered by the same gallery for a higher price, then there is evidence about the mark-up ratio. Unfortunately it is not possible to keep trace of a big number of collectibles and to figure out the mark-ups exactly. Also it is difficult to find out about who is buying and selling at what prices between an auction sale of an item and its later offer price by a gallery.
- (2) Another way is asking galleries directly within field research by questionnaires and interviews, but most firms will not be happy to supply detailed information about a bigger number of single transactions.
- (3) Finally there is a chance to get business documents from firms that go out of market. An analysis of sales books or stock books (further: sales books) could deliver information about single transactions. Based on these figures the mark-up ratios can be calculated.

Of course there are some methodological problems with sales books too. Maybe there is no complete information about the transactions given in the books, e.g. a low selling price might be the result of doing a second deal at the same time or in future, i.e. the mark-up ratio would be blurred as it is only part of a bigger deal. It might as well be that for internal or tax reasons the figures given in sales books are not actual. In this way it is possible to hide real profits from business partners or tax authorities. Taking into consideration the chances to obtain information about single art market transactions, the “sales-book-approach” is the best alternative which seems to be available.

4. Empirical findings for 200 transactions of Knoedler Gallery between 1944 and 1964

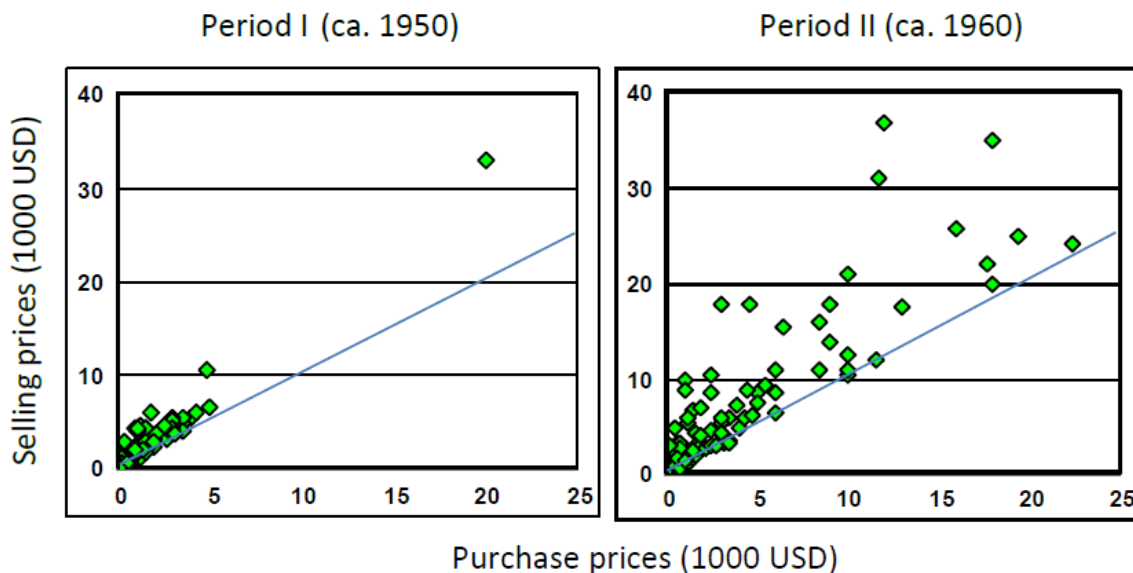
The data for our empirical analysis originates from business documents of former Knoedler Gallery which have recently been published by the Getty Research Institute.⁶ Information about transactions was taken from two sales books.⁷ We examined 100 transactions from the period 1944 until 1951 (further: Period I) and 100 transactions from the period 1959 until 1964 (further: Period II)⁸. The deals taken into consideration consist out of modern paintings by famous artists such as Picasso, Degas, Klee and many others which are not so well known. Customers were private collectors and museums as well. In the period between the late 1940s and the early 1960s prices for modern paintings increased significantly. According to the Times-Sothebys-Index between the early 1950s and the mid-1960s prices climbed several hundred percent.⁹ The average mark-up ratio for the 200 transactions was 2.462 for period I and 2.459 for period II. The median was 1.846 in period I and 1.838 in period II. The mark-up ratios and data plots for both periods can be seen in figure 2.

⁶ Cf. Getty Research Institute (Ed.) (2016); Preis, Jessica (2016); Vogel, Carol (2012).

⁷ We used data from Knoedler Gallery (Ed.) (1951) and from Knoedler Gallery (Ed.) (1964); both are stock books for watercolor paintings, including information about purchase and selling information.

⁸ Dates refer to the time of purchases.

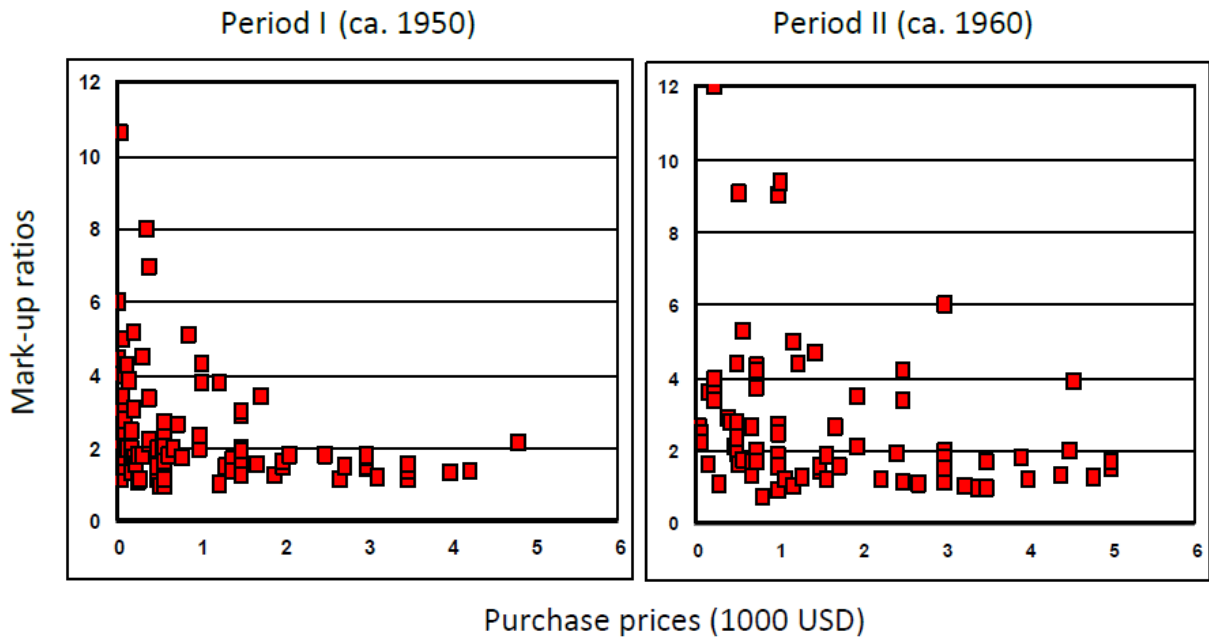
⁹ Cf. Bongard, W. (1968).

Data taken from Knoedler Gallery (Ed.) (1951) and from Knoedler Gallery (Ed.) (1964); cf. appendix of this paper.
Figure 2 Purchase prices, selling prices and mark-up ratios for Knoedler Gallery

The mark-up ratios can be identified by comparing transactions with the diagonal (25x25) through the two boxes. The different structure of prices between the two periods reflects the increase of market prices from period I to period II. The variation of prices in period II (3.5676) is much bigger than in period I (2.5050), i.e. if there is more market dynamics in prices, the differences between single deals get bigger. According to our definition of fair mark-up pricing and CSR it turns out, that Knoedler Gallery in the 1950s conducted a pricing strategy that is consistent with fair pricing and effective CSR-policy.

As mentioned before there might be differences in mark-up ratios for different kinds of collectibles, e.g. expensive items versus regular price items. That means that the findings from above might not contain reliable information due to structural differences in data. Therefore we checked the mark-up ratios for two different groups of paintings, i.e. paintings with purchase prices up to 5000 USD and paintings with purchase prices above 5000 USD. The results for paintings with purchase prices up to 5000 USD are shown in figure 3. It can be seen that more expensive paintings are characterized by smaller mark-up ratios. The explanation for this finding might be basic transaction costs that occur with each buying and selling transaction. In order to cover these costs, mark-up ratio for smaller deals must be higher than for bigger deals. Also it might be more difficult to operate with big mark-up ratios for expensive collectibles because of the small number of potential customers in the field of high end paintings. As a conclusion it seems to make sense to check changes of mark-up ratios between period I and period II for different groups of transactions.

Data taken from Knoedler Gallery (Ed.) (1951) and from Knoedler Gallery (Ed.) (1964); cf. appendix of this paper.
Figure 3 Mark-up ratios and purchase prices for Knoedler Gallery (purchase prices up to 5000 USD)

The next step in our analysis addressed the question whether and how the mark-up ratio changed from period I to period II for two different samples of paintings. Therefore we divided each of our total samples of 100 transactions from period I and period II into the 50 lower priced paintings and the 50 higher priced paintings.¹⁰ For the lower-price-sample the average mark-up ratio in period I was 2.962, in period II it was 3.096. For the higher-price-sample the mark-up ratio was 1,964 in period I and 1.822 in period II. The purpose of our investigation was to check the mark-up ratios of Knoedler Gallery in the 1950s. Taking into consideration that the sample has been rather small and that we did not check the circumstances of the 200 transactions, there is no evidence that the firm changed pricing in a way that could be considered as unfair, i.e. the principles of CSR have been met and mark-up pricing has been fair according to the definition given above.

5. Conclusions

CSR is linked to pricing strategies on the art market under monopolistic competition. Regarding art galleries, fair mark-up pricing can be seen as part of CSR. The analysis of 200 transactions mostly from the 1950s for modern paintings by Knoedler Gallery shows that the firm did not change its mark-up strategy although market prices were increasing strongly. There is no evidence that there is a conflict between mark-up pricing and CSR for Knoedler Gallery in New York between 1950 and 1960. Our research finally does not explain why the mark-up policy of Knoedler Gallery did not change in a significant way. Reasons could be either a sustainable strategy in the meaning of CSR, or maybe just indicate that higher selling prices at that time could not be realized on the market for modern paintings.

References

1. Bongard, W. (1968). "Sind Bilder die besten Aktien? Vom Dow-Jones- zum Times-Sothebys-Index". In: Die ZEIT, retrieved from <http://www.zeit.de/1968/03/sind-bilder-die-besten-aktien> [Version: February 22, 2016]
2. Getty Research Institute (Ed.) (2016). "Knoedler Gallery Archive". Retrieved from: http://www.getty.edu/research/special_collections/notable/knoedler.html [Version: February 10, 2016]

¹⁰ Division refers to purchase prices.

3. Knoedler Gallery (Ed.) (1951). Stock book 16, 1928 - 1951 [Watercolor stock book including purchases between 1928 and 1951]. Published by Getty Research Institute: Series I, Stock books, file gri2012m54b16; retrieved from http://rosettaapp.getty.edu:1801/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE786034 [Version: February 12, 2016].
4. Knoedler Gallery (Ed.) (1964). Stock book 17, 1951- 1964. [Watercolor stock book including purchases between 1951 and 1964]. Published by Getty Research Institute: Series I, Stock books, file gri2012m54b17; retrieved from http://rosettaapp.getty.edu:1801/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE734471 [Version: February 12, 2016].
5. Preis, J. (2016). “Is it a Crime? The Empty Defendant’s Chair at the Knoedler Civil Trial”. Retrieved from: <http://itsartlaw.com/2016/02/24/is-it-a-crime-the-empty-defendants-chair-at-the-knoedler-civil-trial/> [Version: February 10, 2016]
6. Sotheby’s (Ed.) (2014). Code of Business Conduct.
7. Tarsis, I. (2014). “Knoedler Obituary (1857 – 2011): Select Legal History of the Oldest American Art Gallery”. Retrieved from: <http://itsartlaw.com/2014/08/10/knoedler-obituary-1857-2011-select-legal-history-of-the-oldest-american-art-gallery/> [Version: February 10, 2016]. Original version published in Entertainment, Arts and Sports Law Journal, Fall/Winter 2013, Vol. 24, No. 3, published by the NYS Bar Association, One Elk Street, Albany, NY 12207.
8. Vogel, C. (2012). “Getty Institute Buys Knoedler Gallery Archive”. Retrieved from: <http://www.nytimes.com/2012/10/19/arts/design/getty-institute-buys-knoedler-gallery-archive.html> [Version: February 10, 2016]

ĮMONIŲ SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ, KAINOS IR MENO GALERIJOS: TEORINIS POŽIŪRIS IR EMPIRINIA DUOMENYS IŠ KNOEDLER GALERIJOS 1950 METAIS

HERMANN KNOEDLER

VOKIETIJOS EKONOMIKOS, TECHNOLOGIJŲ IR KULTŪROS TAIKOMŲJŲ MOKSLŲ UNIVERSITETAS

Įmonių socialinė atsakomybė (ĮSA) yra tai, kas gali būti taikoma visose privataus verslo srityse. Šiame straipsnyje analizuojama sąžininga kainodara kaip tvarios įmonės strategija ir ĮSA meno rinkoje. Kainodaros strategijos meno galerijose galima vertinti kaip kainodarą pagal monopolinės konkurencijos rezultata. Empirinėje dalyje buvo analizuoti 200 sandoriai, daugiausia modernių paveikslų, kurie buvo sudaryti Knoedler galerijoje Niujorke 1950 metais. Analizė rodo, kad įmonė nepakeitė savo antkainių strategijos, nors rinkos kainos vandens spalvų paveikslams smarkiai išaugo 1950 metais. Todėl galime daryti išvadą, kad nėra įrodymų, kad būtų buvęs konfliktas tarp kainodaros ir ĮSA Knoedler galerijoje Niujorke tarp 1950 ir 1960.

Appendix

The 200 transactions that were examined can be found in the stock books 16 and 17 on the below given pages and under the following transaction numbers:¹¹

---

¹¹ In a few cases the purchase prices refer to two paintings; in these cases the selling prices were summed up and the deal was considered as one transaction; cf. Knoedler Gallery (Ed.) (1951), Knoedler Gallery (Ed.) (1964).

Book 16									
pg.	number								
95	851	107	961	137	1250	78	2291	86	2386
95	854	107	962	137	1251	79	2292	87	2399
95	855	110	1008	137	1253	79	2293	87	2412
95	856	110	1009	137	1254	79	2294	87	2433
96	859	110	1010	138	1259	79	2295	88	2435, 2436
96	860	110	1011	138	1260	79	2296	88	2442
96	861	111	1017	138	1261	79	2297	89	2460, 2461
96	862	111	1022	138	1263	79	2298	89	2463
96	863	112	1026	138	1266	79	2299	89	2465
96	865	112	1027	138	1267	80	2307	89	2467
97	866	113	1043	140	1276	80	2310	89	2468
97	868	115	1049	140	1277	80	2311	89	2469
97	869	115	1050			80	2314	89	2472
97	872	115	1051			81	2316	90	2479
97	873	115	1052			81	2328	90	2490
99	887	115	1053			81	2329	90	2491
99	888	117	1070, 1071			81	2330, 2331	90	2493
99	890	117	1073, 1074			81	2332	91	2494
99	891,892	117	1075			81	2334	91	2499
100	893	119	1091			82	2336	91	2500
103	933	119	1102			82	2340	91	2504
103	934,935	119	1103			82	2341, 2342	92	2505
104	936	120	1107			82	2343	92	2506
104	938	120	1108			82	2344	92	2507
104	939	120	1109			83	2353	92	2508
104	940	121	1111			83	2354		
104	941	121	1112			83	2355		
104	942	122	1119			83	2356		
104	943	123	1121			83	2357		
104	944	123	1127			83	2358		
104	945	124	1134			84	2361		
104	946	125	1136			84	2362		
104	947	125	1139			84	2363		
104	948	129	1175			84	2364		
104	949	131	1199			85	2372		
105	950	131	1202			85	2373		
105	951	132	1208			85	2374		
105	952	132	1209			85	2375		
105	953	133	1217			85	2376		
105	954	134	1222			85	2377		
105	955	135	1228			85	2378		
105	956	135	1229			85	2379		
105	957	136	1243			86	2380		
105	958	137	1245			86	2381		
105	959	137	1247			86	2383		
105	960	137	1249			86	2383		

SOCIALINĖS ATSAKOMYBĖS PASKATOS PELNO IR NE PELNO ORGANIZACIJOSE

ŽIVILĖ TAMOŠAUSKAITĖ

Klaipėdos valstybinė kolegija

ANOTACIJA

Šis straipsnis yra skirtas atkreipti dėmesį į pelno siekiančias įmones ir rasti būdus paskatinti jas būti labiau socialiai atsakingas. Taip pat šiame straipsnyje aptariama ne pelno organizacijų socialinė veikla. Solidžius pelnus generuojančios didžiulės korporacijos prie visuomenės gerovės prisideda filantropinė veikla, tiesioginėmis investicijomis bei gerindamos savo darbuotojų darbo ir gyvenimo sąlygas. Skatinanti priemonė labiau prisidėti prie visos visuomenės reikalų yra mokesčių lengvatos bei filantropų paviškinimas (jeigu jie to nori). Tuo pat metu ne pelno organizacijoms pavyksta sutelkti daugiau lėšų socialiniams projektams vykdyti - kuriami labdaros - paramos fondai. Į NPO veiklą gali įsitraukti savanoriai, o pelno neskirstymo principas padeda pritraukti daugiau rėmėjų, žinant, kad parama bus panaudota tiksliai pagal paskirtį.

IVADAS

Kiekvienam betarpiškai tenka susidurti su socialine veikla: savanoriauti didelių renginių metu, dalyvauti pavasario aplinkos tvarkymo talkose, lankyti vyresnius žmones reabilitacijos ir socialiniuose centruose. Taigi, vis labiau įsitraukiame į socialinę veiklą. O koks galėtų būti juridinių asmenų įsitraukimas į socialinę veiklą ir kaip tai paskatinti?

Šio straipsnio tikslas yra išryškinti paskatinimo priemones, kad pelno siekiančios įmonės ir ne pelno įstaigos būtų labiau socialiai atsakingos.

Uždaviniai: 1-remiantis teorine literatūra aptarti vidinius korporacijų pokyčius, kurie sąlygotų socialinę atsakomybę; 2- pagrįsti pelno ir ne pelno organizacijų ryšių socialinėje veikloje būtinumą.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, Statistikos departamento pateiktų rodiklių analizė.

Socialinė atsakomybė ir pokyčiai korporacijų viduje

Sąvoka „įmonių socialinė atsakomybė“ dar neturi pakankamo teisinio apibrėžimo ir nėra visiškai tinkama, nes tik iš dalies atspindi modernaus verslo idėjos esmę, kurią tiksliau galėtų išreikšti, pavyzdžiui, „korporatyvinė socialinė atsakomybė“, nes anglų kalba šiam reiškiniui įvardyti vartojama *corporate social responsibility* sąvoka. Kai kurie autoriai šio reiškinio pavadinimą sieja su anglišku „corporation“, reiškiančiu didelę įmonę, didelės apimties organizaciją, nes esą literatūroje ši sąvoka atsirado 1970 metais, diskutuojant apie didžiųjų korporacijų atsakomybę. Siekiant atskleisti sąvokos turinį, reikia pažymėti, kad dalis Europos šalių, ypač Skandinavijos regionas, taip pat Vokietija, Prancūzija bei kai kurios Azijos šalys, kaip Japonija, Taivanas, turi galias verslo kultūros tradicijas, kurių pagrindas yra subalansuotos ekonominės plėtros vertybės. O pradžia davė siekis išsaugoti miškus. (Laurinavičius, Reklaitis, 2011)

Bet kuri veiksmingai dirbanti korporacija veiks taip, kad patenkintų (be pačios korporacijos) tam tikras interesų grupes: darbuotojus, klientus, investuotojus ir kaimynus. (Coleman, 2005)

Pirmiausia, norint išsiaiškinti, kas yra socialinė atsakomybė, reikia suprasti, kas yra korporacijos „vidus“ arba korporacinio veikėjo interesai. Pagal klasikinį požiūrį korporaciją sudaro savininkų- organizatorių grupė.

Dvi korporacijos struktūros savybės lėmė dviejų koncepcijų, kurios skiriasi nuo klasikinio požiūrio, atsiradimą. Viena šių savybių yra kapitalo perleidžiamumas; kita- darbo neperleidžiamumas. Kapitalo perleidžiamumas reiškia, kad jis paprasčiausiai tampa dar vienu gamybinių faktorių sąnaudomis. Šiuolaikinė akcinė bendrovė suskaldė privačios nuosavybės atomą į dvi teisių grupes: 1) investuotojų teises turėti naudoti iš naudojimosi nuosavybe; 2) gaunančių algų vadovų teises kontroliuoti tos nuosavybės panaudojimą. Žinoma, investuotojai turi teisę balsuoti renkant direktorius, tačiau retai pavyksta suburti juos drauge ir jie dažnai yra nesuinteresuoti

naudotis tomis teisėmis, nes su mažais nuostoliais gali perkelti savo kapitalą į iš vienos korporacijos į kitą. Investuotojams dažniausiai rūpi ekonominė nauda, kurią galima gauti iš korporacijos veiklos- per dividendus ir išaugusias akcijų kainas. Pagal tokią koncepciją korporacijos „vidaus“ nebesudaro savininkai.

Taigi, nors ir esama tam tikro pagrindo laikyti akcininkus korporacijos „vidumi“, jis nėra tos stiprus koks buvo anksčiau, ir silpnesnis kalbant apie žinomas ir pripažintas korporacijas, palyginti su firmomis, žengiančiomis pirmuosius žingsnius.

Vadovaujančių darbuotojų, kaip fizinių asmenų, interesai nėra korporacijos interesų dalis, nes vadovaujantieji darbuotojai yra korporacijų patikėtiniai. Korporacijos aukščiausią vadovybę sudaro ne asmenys, bet postai, kuriuos jie laikinai užima.

Antroji korporacinės struktūros savybė- darbo neperleidžiamumas reiškia, kad nors kapitalo vaidmuo yra sumažėjęs taip, jog yra ne kas kita, kaip vienas iš gamybos faktorių, o tuo tarpu darbo jėgos vaidmuo visuose korporacijos lygmenyse yra padidėjęs tiek, kad ji yra kažkas daugiau nei gamybos faktoriaus sąnauda. Darbo jėgos neperleidžiamumas reiškia, kad esami firmos darbuotojai yra mažiau pajėgūs savo paslaugas perkelti į kitą korporaciją negu investuotojai- savo kapitalą. Pagal tokią koncepciją korporacijos „viduje“ vėl matome fizinius asmenis, bet tai nėra savininkai. Būtent ši koncepcija paskatino darbuotojų dalyvavimo priimant sprendimus įstatymo priėmimą Vokietijoje.

Atstovavimas darbuotojams

Atstovavimas darbuotojams yra dalis sąjūdžio, siekiančio praplėsti interesus, kurių direktorių valdyba ir jos valdoma korporacija privalo paisyti. 1976 m. Vokietijoje šis sąjūdis peraugo į darbuotojų dalyvavimo priimant sprendimus įstatymą. Šis įstatymas įtraukia darbuotojų atstovus į direktorių valdybą, o jų skaičius yra lygus akcininkų atstovų skaičiui.

Pavyzdžiui, 8-ajame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje *Opel*, dalis tarptautinės *General Motors* firmos, nusprendė pastatyti naują automatizuotą gamyklą Ispanijoje. Sprendimas statyti naują gamyklą Ispanijoje, o ne Vokietijoje buvo priimtas prieš darbuotojų dalyvavimo priimant sprendimus įstatymo įsigaliojimą. Jei sprendimas būtų priimtas po įstatymo įsigaliojimo, neaišku, ar būtų pavykę gamyklą pastatyti Ispanijoje (ar kitoje šalyje, kur pigesnė ar sukalbamesnė darbo jėga), o ne Vokietijoje. (Coleman, 2005)

Darbuotojų dalyvavimo priimant sprendimus įstatymas demokratizuoja Vokietijos korporacijas, t.y. verčia korporacijas būti atsakingesnes ir jautresnes savo darbuotojų interesams.

Tuo pačiu metu korporacija gali imti mažiau paisyti ir akcininkų interesų- padidinti firmos ekonominę grąžą, ir klientų interesų- mažų kainų. Firma gali tapti nekonkurencinga ir žlugti. Vis dėlto, jei darbuotojų atstovai veiks racionaliai savo įgaliotojų interesų labui, pagrindinė pasekmė bus ta, kad jie akcininkų sąskaita padidins tą korporacijos pajamų dalį, kuri atitenka darbuotojams.

Apeinant ekonominio gyvybingumo klausimą, norisi paklausti, ar vidaus demokratizacija reiškia, kad korporacija tampa atsakingesnė kitų šalių, jos produktų vartotojų ar jos geografinių kaimynų atžvilgiu? Iš tiesų demokratizacija gali net sumažinti tikimybę, kad šalių, esančių už korporacijos ribų, interesų bus paisoma. Mažai tikėtina, kad korporacijos remtų simfoninį orkestrą, kuris visai nedomina darbuotojų daugumos. Jei, kaip rašo Galaskiewicz (1985), aukščiausiųjų administratorių kooptacijos procesas yra paremtas jų interesu būti vietos socialinio elito dalimi, tai susilpninus šių administratorių galias, sumažėtų ir korporacijos kultūrinės veiklos filantropija (Coleman, 2005)

Taip pat neatrodo tikėtina, kad platesnis korporacijos kontrolės paskirstymas sąlygos platesnę socialiniu požiūriu atsakingą elgseną, kaip antai filantropinių fondų steigimą ir finansavimą. Fordo fondas buvo įkurtas holdingų, kurie sukonzentruoti Fordo giminėje. *Ford motor* kompanijos darbuotojų pensijų fondų holdingai (kurie taip pat labai dideli) neįkūrė jokio panašaus į Fordo fondą fondo. *General Motors* korporacija, didesnė už *Ford*, taip pat neįkūrė panašaus fondo, nes šios korporacijos savininkai labiau išsisklaidę nei Fordo korporacijos savininkai. Faktiškai visi filantropiniai fondai buvo įkurti tokiomis aplinkybėmis, kai turtas ir galia buvo sutelkti vieno asmens ar giminės rankose, o ne sukurti korporacinio veikėjo, kuris yra pavaldus vidinės

demokratizacijos procesuose daromiems sprendimams. Didesnė turto koncentracija ar didesnė pajamų nelygybė sąlygos aukštesnę filantropijos lygį.

Atstovavimas išoriniams interesams

Vienas atstovavimo išoriniams interesams būdų- garantuoti, kad korporacija tvirtai laikytųsi įstatymų. Esama tokių pavyzdžių, kai pažeidžiami vartotojų interesai. Pasitaikantys atvejai yra sąmokslas tarp konkurentų palaikyti ar padidinti kainas. Esama atvejų, kai pažeidžiami kaimynų interesai. JAV kai kurios kompanijos, priklausiusios organizuoto nusikalstamumo grupėms, toksines atliekas naikino supildamos chemikalus į alyvą, skirtą namų šildymui. Galiausiai esama pavyzdžių, kai pažeidžiami darbuotojų interesai. J.S. Coleman siūlo siekti, kad korporacijos veiksmai būtų kuo viešesni, ir taip užkirsti kelią taisyklių, reguliuojančių įvairias rinkas, kuriose dalyvauja ir korporacija, pažeidimus. Čia siūlomas labiau tinkantis būdas, analogiškas periodiškam nepriklausomam auditui, atliekamam valstybinėse bendrovėse, tačiau jis turėtų tirti daugiau potencialių nusikaltimų, o ne apsiriboti apskaitos taisyklių pažeidimais.

Kitas atstovavimo išoriniams interesams būdų- siekimas, kad korporacija taptų atsakingesnė socialiniu požiūriu. Pavyzdžiui, JAV socialiniu požiūriu atsakinga elgsena yra kartais suprantama kaip moters ar juodaodžio paskyrimas į direktorių valdybą. Toks paskyrimas, gali būti, atkreipia tarybos dėmesį į tokias problemas, kurių sprendimu yra suinteresuotos moterys arba juodaodžiai. Pavyzdžiui, juodaodžio L. Sullivano paskyrimas į *General Motors* direktorių valdybą sąlygojo rasės požiūriu nešališką *General Motors* priėmimo į darbo politiką Pietų Afrikoje; Sullivano principą ėmė kurį laiką taikyti ir kitos Amerikos firmos, turinčios savo skyrius Pietų Afrikoje.

Dar vienas būdas ugdyti socialinę atsakomybę korporacijoje- socialiai atsakingos investicijos. Bendras principas yra toks, jog investuodama į tam tikrą veiklos rūšį, korporacija šiai veiklos rūšiai pasitarnauja dviem būdais: pirma, suteikdama išteklius, kurie padeda remtai tą veiklos rūšį, ir, antra, tai darydama ir norėdama apsaugoti savo investiciją, gerina tos veiklos rūšies funkcionavimą. Pavyzdžiui, bankas, siekdamas apsaugoti kapitalą, kurį paskolino, gali teikti tam tikras susijusias su valdymu paslaugas, kad įmonė, kuriai davė paskolą greičiau pasiektų rezultatus. Toks socialiniu požiūriu atsakingos investicijos pavyzdys JAV *The Mutual Real Estate Investment Trust*, kuris buvo suburtas suinteresuotų rasine integracija asmenų teikti paskolas integruotam būstui įsigyti.

Socialiai atsakingos investicijos kaip būdas formuojantis ir skatinantis socialinę korporacijų atsakomybę turi keletą trūkumų. Pirmiausia, veikla, kuri keičia investicijų kryptį, turi būti priimtina tiems veikėjams, kuriems korporacinis veikėjas yra teisiškai atskaitingas. Antras trūkumas yra toks, kad jis yra priklausomas nuo viešosios nuomonės (o ji gali būti ypač nepastovi) tam tikrais klausimais ir negali daryti pastovaus spaudimo siekiant visuotinio socialiai atsakingo investicijų portfelio. Trečiasis trūkumas- šis būdas dažniausiai taikomas mažinant investicijas, o ne pozityviomis investicijomis.

Išsiskolinimo problemos ir korporacijos atsakomybė

Jei įmonė yra viena iš daugelio esančių mieste, jos dalyvavimas miesto reikaluose turės mažą poveikį miesto gyvenimo kokybei. Jos pačios darbuotojai patirs mažą poveikį, taigi ir jos veikla taip pat turės mažą poveikį savo aplinkai. Be to, įmonė ir tie kurie ją kontroliuoja jos veiklą, gaus tik menką socialinį atlygį. Kitaip yra su įmone, kuri yra gana didelė, palyginti su miestu, kuriame ji yra. Jos veikla miestui yra reikšminga. Filantropinė veikla, kuri peržengia teisinių įsipareigojimų ribą, duoda įmonei šiek tiek naudos. Todėl, kaip nurodo Coleman (2005), Ročesteryje, Niujorko valstijoje (kur dominuoja *Eastman Kodak*) ir Wilmingtone, Delaware'o valstijoje (kur dominuoja *Du Pont*)- daugiau užsiimama filantropine veikla nei tokiuose miestuose kaip Baltimorė, kur vyrauja smulkios įmonės. Skirtumo taip pat esama tarp situacijos Europoje ar JAV ir situacijos Japonijoje, kur daugelis įmonių turi gyvenamuosius rajonus savo darbuotojams apgyvendinti. Šiuose rajonuose esantys patogumai yra firmos darbuotojų privilegija, o ne paties miesto. Tokį japonų korporacijų paternalistinį požiūrį sąlygoja skirtingos paskatos, kurios įmanomos esant tokiai ekologiškai struktūrai.

Lietuvos bendrovės eina panašiu keliu: dalyvauja labdaros projektuose ir miestų reikaluose bei pelno apdovanojimus „Atsakingo verslo konkurse“, kurį rengia Lietuvos pramonininkų

konfederacija. AB "Klaipėdos baldai" remia Klaipėdos vaikų globos namus, dalyvauja miesto sporto ir kultūros veiklos projektuose. Klaipėdos jūrų krovinių kompanijai „Bega“ 2010 m. suteiktas "Metų darbovietės" titulas, nes vidutinis darbo užmokestis šioje bendrovėje gerokai viršija bendrą šalies vidurkį. 2011 m. "Begos" bendrovė "Atsakingo verslo" konkurse laimėjo nominacijoje "Už mūsų Klaipėdą".(2)

Akcininkai taip pat išsisukinėja. Smulkus akcininkas, būdamas įmonės savininkas, neturi nė menkiausias paskatos remti socialiniu požiūriu visuomenei naudingas veiklos rūšis, nes jo niekas neįvertins, jei jo įmonė užsiims tokia veikla. Tačiau stambus akcininkas, įmonės savininkas, susilauks pagarbos už visuomenei ir miestui naudingą filantropinę veiklą. Kol nebus paskatos, kuriai esant, dalyvavimas tam tikroje veikloje tampa dalyvio interesu, negalima paskatinti korporacijų vykdyti socialiai atsakingą veiklą. Tai vyriausybės nustatytos mokesčių lengvatos, mokesčio profsajungai atskaitymai iš darbo užmokesčio, licencinės nuolaidos televiziniams stotims už visuomeninių laidų transliavimą ir mokesčiai už benziną kelių priežiūrai, - galėtų būti priemonės skatinančios dalyvavimą socialiniu požiūriu visuomenei naudingoje veikloje.

Ne pelno organizacijų steigimo paskatos

Žmonės, užsiimantys filantropine veikla ir kuriantys ne pelno organizacijas, nesiekia patenkinti savo materialių tikslų, tačiau patenkina kitus: kultūrinius, dvasinius, religinius ir įvairiausių kitus, kurie laikomi „nematerialiais“. Privataus verslo organizacijos padeda įgyvendinti pelno siekimą, o privačios ne pelno organizacijos leidžia efektyviau, geriau pasiekti kitus tikslus. Ne pelno organizacija- tai visuomenės naudai veikiantis, savarankiškas, pelno nesiekiantis savanoriškumo pagrindu įsteigtas viešasis juridinis asmuo.

Galima pridurti, kad pačios NPO ir filantropinė veikla natūraliai kyla iš to, jog žmonės nevienodai vertina tuos pačius dalykus ir ypač yra linkę padėti siekti kai kurių specifinių tikslų. Pavyzdžiui, Lietuvos gyventojai įvardija tokius pagrindinius motyvus, skatinančius dalyvauti visuomeninių organizacijų ir judėjimų veikloje: noras bendrauti, galimybė įgyti įgūdžių ir patirties, atlikti ką nors naudingo, pasiekti asmeninį pasitenkinimą. Tik tada ateina užuojauta, moralinė pareiga, galimybė apginti vertybes, galimybė grąžinti visuomenei, ką iš jos esi gavęs. Galiausiai net ketvirtadalis respondentų atsakė, kad nenorėjo dalyvauti NPO veikloje, bet negalėjo atsisakyti. (Šimašius, 2007)

Pagrindinis ne pelno organizacijų bruožas yra tai, jog jos jokiais formomis negali skirstyti savo pelno. Pelno neskirstymas reiškia, kad ne pelno organizacijos nariai, savininkai, rėmėjai, kiti asmenys jokia atveju negali gauti kapitalo grąžos iš į šią veiklą įdėtų lėšų. Šio principo įgyvendinimas pasireiškia tuo, kad negalima skirstyti pelno kaip tam tikro laikotarpio teigiamo rezultato ir tuo, kad likviduojant ne pelno organizaciją, neleidžiama paskirstyti per jos egzistavimo laikotarpį sukaupto turto. Siekiama, kad būtų užtikrinti interesai ne pelno organizacijų narių bei rėmėjų, kurie nori būti tikri, jog jų parama, nario mokestis ar savanoriška veikla bus panaudota tam, kam buvo skirta. Kita vertus, ne pelno organizacijai naudojantis palankesniu mokestiniu režimu, šis režimas gali būti panaudotas netinkamai.

Visose Europos Sąjungos šalyse ne pelno organizacijoms leidžiama bent tam tikra komercinės veiklos rūšis ar apimtis, neprarandant mokestinių lengvatų.

Ne pelno organizacijoms taikomos lengvatos: mokesčių ir savanoriško darbo. Pasaulyje susiklostė praktika, jog ne pelno organizacijos yra atleidžiamos nuo didelės dalies mokesčių- pačios organizacijos dažnai atleidžiamos nuo pajamų (pelno), turto, pridėtinės vertės, dovanojimo ar paveldėjimo mokesčių. Jų darbuotojai paprastai nėra atleidžiami nuo fizinių asmenų pajamų mokesčio.

Nepaisant to, kad ne pelno organizacijose dažnai dirba labai kvalifikuoti (ir brangiai apmokami darbuotojai), vienas svarbiausių šių įmonių privalumų yra tai, kad paprastai jos gali lengviau panaudoti neapmokamą arba kitaip vadinamą savanorišką darbą. Šiuo atveju asmuo, skiriantis savo laiką ne pelno organizacijai, dažniau traktuoja tai ne kaip darbą, iš kurio pelnosi pragyvenimui, bet kaip laisvalaikį, kuris skiriamas nemokamai padėti NPO veikloje. Motyvai gali būti įvairūs: sąžinės balsas, malonumas, noras išspręsti kažkokią problemą, ateities karjeros galimybės, reikiamų kontaktų užmezgimas, tiesiog pomėgis. Europos Sąjungos valstybėse atlikto

tyrimo duomenimis 81 procentas ne pelno organizacijų teigė, jog jos įdarbino savanorius.(6) JAV praktiškai kiekvienas žmogus yra nemažą savo laiko dalį skyręs savanoriškam darbui. (Šimašius, 2007)

1 lentelė

Ne pelno organizacijų struktūra Lietuvoje, procentais (Statistikos departamentas, 2016)

Organizacijos pagal teisinį statusą	Skaičius	Struktūra, %
-viešosios įstaigos	4 369	40,8
- asociacijos	6 112	57,0
-labdaros ir paramos fondai	240	2,2
Iš viso	10 271	100,0

Ne pelno organizacijos savo teisine forma nėra vienodos. Ne pelno statusas gali būti išlaikomas įvairiausioje organizacinėje struktūroje ir pasaulyje esama daug didesnės ne pelno subjektų įvairovės, nei yra įmonių. Yra daugybė įvairiose valstybėse esamų organizacijų formų: fondai, asociacijos, savitarpio pagalbos grupės, įvairios korporacijos, lėšų kaupimo komitetai ir kitos organizacinės formos. Pagal R. Šimašių, turtu pagrįstos NPO vadinamos fondais, o naryste pagrįstos NPO- asociacijomis, kartais- savanoriškomis organizacijomis.

Fondams būdinga tai, kad jie neturi narių, bet turi steigėjus, savininkus, dalininkus, kurie yra kažkuo prisidėję prie organizacijos steigimo ar tolesnio jos gyvavimo. Bendrosios teisės tradicijos šalyse šį fondų institutą atstoja patikėjimo santykiai, kai asmuo patiki kam nors turtą, kuris turi būti naudojamas iš anksto nustatytais tikslais. Patikėtiniai įpareigoti turtą naudoti pagal savininko numatytas taisykles.

Lietuvoje gerą vardą turėjo Almos Adamkienės labdaros ir paramos fondas, veikęs nuo 1999 m. iki 2014 m. Fondas teikė pagalbą Lietuvos kaimo mokykloms, vaikų ligoninėms ir vaikų globos namams. Per 15 veiklos metų buvo gauta ir paskirstyta daugiau nei 14 mln. Lt vertės parama. Ponia Alma Adamkienė įsitinusi, kad labiausiai dėl sėkmingos fondo veiklos reikia dėkoti rėmėjams.(7)

Asociacijose visuomet yra nariai, kurie gali įstoti į asociaciją ar iš jos išstoti. Asociacijos nariai gali turėti labai plačius įsipareigojimus asociacijai, tačiau dažniausiai jie apsiriboja tik pareiga mokėti nario mokesį ir laikytis įstatų. Asociacijos yra dažniausia NPO forma Lietuvoje. (Žiliukaitė, Ramonaitė, Nevinskaitė, Beresnevičiūtė, Vinogradnaitė, 2006)

Viešosios įstaigos- tai ne pelno organizacijos, steigiamos formuojant dalininkų kapitalą, kurio savininkai yra viešosios įstaigos dalyviai, jais gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Ne pelno organizacijos laikomos nevyriausybinėmis organizacijomis, tačiau, įdomu pažymėti, jog šiuo metu galiojančioje 2004 metų Viešųjų įstaigų įstatymo redakcijoje nustatyta, jog valstybinės ir savivaldybės institucijos gali būti viešosios įstaigos steigėjos, taigi ir dalininkės.

Išvados

Didelių korporacijų viduje tik darbuotojai, įtraukti į korporacijos valdymą, spręs savo pačių socialinius klausimus.

Filantropine veikla, didesnė tikimybė, užsiims tos korporacijos, kurių kapitalas sutelktas vienos šeimos rankose.

Korporacijas socialiai atsakingai elgsenai paskatina lengvatos mokesčiams bei korporacijų investuotojų moralinės nuostatos.

Ne pelno organizacijos steigiamos iš esmės kaip priešingybės pelno siekiančioms įmonėms, nes jos veikia visuomenės naudai. Verslo įmonės- tai donoriai, remiantys ne pelno organizacijas iš savo pelno. Verslui aktualu pasirinkti tinkamą socialinės organizacijos formą savo rėmimo tikslui įgyvendinti. Labiausiai paplitusios iš ne pelno organizacijų- viešosios įstaigos, labdaros ir paramos fondai, asociacijos. Pagrindiniai ne pelno organizacijų bruožai: pelno neskirstymas, savanoriškas (neapmokamas) darbas.

LITERATŪRA

1. Coleman, J.S. (2005). *Socialinės teorijos pagrindai*. Vilnius: Margi raštai.
2. *Klaipėda. Kraštiečiai*. (2012) Klaipėda, JJJ leidykla.
3. Laurinavičius, A. Reklaitis, J. (2011). *Darnaus verslo socialinė atsakomybė*. Vilnius: MRU.
4. Šimašius, R. (2007). *Ne pelno organizacijos: jų reglamentavimas*. Vilnius: Eugrimas.
5. Žiliukaitė, R. Ramonaitė, A. Nevinskaitė, L. Beresnevičiūtė, V. Vinogradnaitė, I. (2006) *Neatrasta galia. Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Versus aureus.
6. Communication from the Commission on Promoting the Role of Voluntary Organizations of Foundations in Europe, Annex I, I.12.
7. www.adamkiene-fondas.lt/
8. www.osp.stat.gov.lt

SOCIAL RESPONSIBILITY INCENTIVES FOR PROFIT AND NON-PROFIT ORGANIZATIONS

Živilė Tamošauskaitė
Klaipėda State College

SUMMARY

The purpose of this article is to provide means that encourages for-profit companies to be more social responsible. Also one of the goals of the work is to present non profit (NPO) entities: legal environment for NPOs in Lithuania, principles of NPO regulations. Main feature of NPOs is non distribution of profits. Attention is also paid to the place of NPOs in society and motivation to create NPOs and to participate in NPOs activities.

EKOTURIZMO SPECIALISTŲ POREIKIS: VIEŠASIS SEKTORIUS, VERSLAS

VITALIJA VANAGIENĖ¹, IVETA VARNAGIRYTĖ-KABAŠINSKIENĖ¹, AUDRONĖ ALIJOŠIUTĖ², RAIMONDAS KRIŠTAPONIS³, IEVA LIPKEVIČIENĖ⁴, MINDAUGAS ŽIEDELIS⁵

Kolpingo kolegija¹, Kauno kolegija², UAB Babilonas LT³, Lipkevičių Šeimos vila⁴, Kauno TIC⁵

ANOTACIJA

Socialiai atsakinga, darni veikla apima daugelį sričių, iš kurių viena jų – kurti socialiai atsakingą, darnią organizaciją, kurio personalas būtų visapusiškai susipažinęs su šios organizacijos darnia filosofija ir jos siektu, skleistų gerą patirtį visuomenei ir ją ugdyti. Vienas iš šių pavyzdžių – atsakingas turizmas, kuris kuria geresnes vietas žmonėms lankytis ir jose gyventi. Šio turizmo kontekste pagreitį įgauna Ekoturizmas, kuris populiarėja visame pasaulyje. Plėtojasi ES politika dėl ekoturizmo veiklos plėtros. Lietuvoje taip pat pastebimas ekoturizmo proveržis. Vis daugiau siūloma tokių gamtinių – pažintinių paslaugų kaip: Agroekoturizmas, Trekingas (pėsčiųjų turizmas), Kelionė dviračiu, Kelionė raitomis, Žygiai slidėmis, šunų kinkiniais, Turai vidaus vandens telkiniais, Speleologinis turizmas ir kt. Tad šie aktualūs aspektai suponuoja ekoturizmo specialistų poreikį.

Straipsnio problema – koks ekoturizmo specialistų poreikis viešojo, verslo sektoriaus kontekste. Problemai tirti ir tikslui pasiekti remtasi mokslinės literatūros analize ir jos sinteze, ekspertų patirtimi, grafiniu modeliavimu.

Įvadas

Darnus vystymasis yra šiandieninė neatsiejama modernios valstybės plėtros prielaida. Lietuvoje darnumo principai yra įteisinti Lietuvos Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje, jais grindžiama Nacionalinė pažangos strategija, o 2014 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtintoje Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programoje nustatyti valstybės turizmo plėtros tikslai, uždaviniai ir plėtros prioritetai taipogi remiasi darniojo turizmo principais „Lietuva 2030“.

Ekoturizmas – taip pat žinomas kaip ekologinis turizmas yra vienas iš darnaus turizmo pogrupių, kur pagrindinis dėmesys skiriamas ekologijai, atsakingai turizmo dalyvių elgsenai ir vietinių bendruomenių darnos palaikymui (Vanagienė, Krikščiukienė, 2013; Blamey, 1999; Dorobantu, Nistoreanu, 2012). Ekoturizmas nėra tapatus darniam turizmui. Tai atskiras turizmo produktas, kuris apima turizmą gamtinėse vietovėse, panaudojant gamtos išteklius ir kultūros paveldą, pozityviai remiant aplinkosaugą ir vietos bendruomenes, dažniausiai organizuojamas mažoms vartotojų ir lankytojų grupėms (pavyzdžiui, paukščių stebėjimas) (Darnaus turizmo vystymo gairės, 2010). Darni verslo veikla yra neatsiejama nuo verslo atsakomybės sąvokos. Turizmo sektorius yra ypatingai priklausomas nuo aplinkos kokybės, socialinės gerovės, todėl atsakomybė yra pagrindinė šiuolaikio turizmo verslo plėtros prielaida (Corporate social responsibility and tourism, 2011).

Lietuvoje yra palankios sąlygos plėtoti ekoturizmą (Žilinskas, Maksimenko, 2007), kuris reikalauja ne tik praktikos, bet ir atitinkamų gebėjimų ir kompetencijų. Tad, vis garsiau kalbama apie ekologinio turizmo gidų ar kitų specialistų trūkumą, t. y. visuomenei trūksta žmonių, gebančių subtiliai atskleisti gamtos paslaptis, paskatinti turistus domėtis gamtos pasauliu ir prisidėti prie jos turtų išsaugojimo (Visa Lietuva, 2016).

Problema. *Koks ekoturizmo specialistų poreikis verslo, viešojo sektoriaus kontekste?*

Problemos ištyrimo lygis. Apie ekoturizmo specialistų poreikio mokslinę diskusiją nebuvo rasta išsamių pagrindžiančių tyrimų.

Tyrimo objektas – ekoturizmo specialistų poreikis privačiame, verslo sektoriuje.

Tyrimo tikslas – pagrįsti ekoturizmo specialistų poreikį privačiame, verslo sektoriuje.

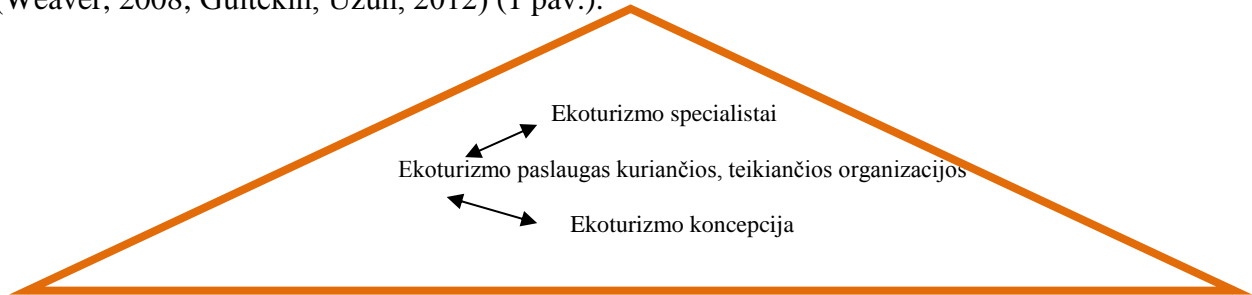
Tyrimo tikslui pasiekti numatomi tokie **uždaviniai**:

- 1) identifikuoti ekoturizmo specialistų poreikį privačiame sektoriuje;
- 2) nustatyti ekoturizmo specialistų poreikį verslo įmonių požiūriu.

Tyrimo metodika. Remtasi mokslinės ir kitos informacijos šaltiniais, atlikta jų analizė ir sintezė, taip pat remtasi ekspertų patirtimi, atliktas grafinis modeliavimas.

Ekoturizmo veiklos ir studijų programos poreikio pagrindimas: strateginės išvalgos

Šiuolaikinių globalių grėsmių akivaizdoje turizmo verslui ir viešojo sektoriaus organizacijoms reikalingi specialistai, išmanantys ne tik apie gamtines ir kultūrinės vertybes, vadybą, bet ir turintys žinių apie ekoturizmo produktus, aplinkos išteklių ir ekonominių veiksnių tarpusavio priklausomybę, gebantys taikyti darnaus turizmo vystymo principus praktikoje (Weaver, 2008; Gültekin, Uzun, 2012) (1 pav.).

1 pav. Ekoturizmo veiklos ir specialistų sąryšis

Ekoturizmas - sparčiausiai pasaulyje auganti darnaus turizmo sritis, kurios plėtrą lemia tiek politiniai aspektai, tiek nuolat kintanti rinka (Barkauskienė, Snieška, 2013). Lietuvoje daugiau negu prieš dešimtmetį rengtoje Turizmo plėtros iki 2015 metų strategijoje (Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija, 2002), ekologinio ir kaimo turizmo plėtra buvo priskirta prioritetinėms turizmo plėtros rūšims, o integruojantis Europos Sąjungoje bei įgyvendinant numatytus Lietuvos turizmo plėtros strateginius tikslus ir uždavinius, ši sritis tampa vis konkurencingesne. Remiantis 2008 m. studija „Ekoturizmo metodinės rekomendacijos“ (Stoškus, Birgelytė, Dijokienė, 2008) bei Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programoje (Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programa, 2014) pateikiamomis gairėmis, ekoturizmas išlieka viena prioritetinių sričių turizmo sektoriuje. Ekoturizmo paslaugų įvairovė, reikalauja specifinių gebėjimų, visų pirma – vystyti turizmo paslaugas, remiantis darnaus vystymosi koncepcija (Krikščiukienė, 2013). Pastaruoju metu didėjant ekoturizmo poreikiui ir tokių paslaugų paklausai, šiame sektoriuje reikia specialistų, gebančių turistus sudominti gamtos pasauliu ir prisidėti prie jos turtų išsaugojimo bei aktyviai ir motyvuotai skatinti įprasto turizmo paslaugas keisti į ekologinį turizmą (Visa Lietuva, 2016). Vyrauja nuostata, kad daugelio turizmo sektoriuje dirbančiųjų kvalifikacija nėra pakankama, o naujai parengtiems specialistams trūksta praktinių įgūdžių (Žičkutė, 2014). Tai įgalina ruošti darbo rinkai reikalingus specialistus, išmanančius ekoturizmo infrastruktūros ir paslaugų valdymą, veiksmingų ekologinės rinkodaros ir komunikacijos priemonių diegimą, didinant Lietuvos ekoturizmo konkurencingumą ir žinomumą Lietuvoje ir tarptautinėse rinkose. Ekoturizmo verslas tarptautinėse rinkose neišvengiamai susiduria su įvairiakultūriškumu, todėl svarbu išmanyti, kaip valdyti kultūriškai skirtingas verslo aplinkas, vartotojų elgseną, atsižvelgiant į konkurentus, kitų šalių patirtį.

Pažymėtina, jog ES ekonomikos augimo strategijoje Europa 2020 (Europos komisija, 2015) verslumo svarba pabrėžiama, siekiant tvaraus, pažangaus ir integracinio šalies augimo. Europos Komisijos komunikate „Turistų lankomiausias žemynas – Europa. Nauja turizmo politika“ (Commission communication, 2010) nurodoma, kad turizmas yra ekonominė veikla, skatinanti ES ekonomikos ir užimtumo augimą bei prisidedanti prie atokesnių vietovių ar regionų vystymosi, ekonominės ir socialinės integracijos. Tikėtina, jog būsiami ekoturizmo specialistai prisidės prie „Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ įgyvendinimo, kur sumani ekonomika apibrėžiama kaip „lanksti ir gebanti konkuruoti pasaulyje, aukštą pridėtinę vertę kurianti ekonomika, grindžiama žiniomis, inovacijomis, verslumu ir socialiniu atsakingumu bei „žaliuoju“ augimu“ (Lietuvos

pažangos strategija „Lietuva 2030“, 2012). Minėto dokumento 6.9.2 poskyryje „Socialinė verslo atsakomybė, darnus išteklių panaudojimas“ teigiama, kad turi būti siekiama ugdyti verslo socialinę atsakomybę ir bendruomeniškumą, skatinti verslą investuoti į „žaliąsias“ paslaugas, diegti pažangias, išteklius tausojančias ir aplinkos taršą bei klimato kaitą mažinančias technologijas ir gaminius transporto sektoriuje bei užtikrinti ekosistemų stabilumą, taip pat saugoti biologinę įvairovę.

Kūrybiškumo poreikis ir nauda asmenybei, o kartu ir visuomenei yra akivaizdi (Rakauskaitė, 2014). Įmonių ar organizacijų veiklos efektyvumas labai priklauso nuo darbuotojų potencialo, nes būtent jie tampa svarbiausia ir aktyviaja organizacijos veiklos sistemos dalimi (Chlivickas, Papšienė, Papšys, 2009). 2014-2020 metų Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programoje (2014-2020 metų Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programa, 2014) nepakankamas švietimas ir informavimas apie Lietuvos kultūros ir gamtos paveldo savitumą ir reikšmę nurodomas kaip veiksnys, trukdantis visuomenei aktyviai prisidėti prie Lietuvos kultūros ir gamtos objektų puoselėjimo. Tad, specialistams, bendradarbiaujant su turizmo plėtrą koordinuojančiomis valstybinėmis institucijomis, labai svarbu suprasti informacijos naudotojų grupių motyvaciją ir interesus, gebėti skleisti gamtą tausojančio ekoturizmo idėjas. Pastaraisiais metais ekoturizmo paslaugos/produkto atitikimas darnaus vystymosi principams rinkodaroje tampa vis svarbesniu. Šiuo požiūriu, komunikavimas, gebant naudotis naujausiomis technologijomis informacijai kaupti, apdoroti šaltinių ir empirinius duomenis, taip pat informacijos sklaida, gebant integruoti įvairias idėjas ir jas pritaikyti praktinėje veikloje, ekoturizmo sektoriui yra neabejotinas iššūkis. Internetas ir žiniasklaida, kaip pagrindinės turizmo informacijos sklaidos priemonės, ir toliau neabejotinai liks prioritetinėmis siekiant atkreipti dėmesį į pateikiamą turizmo informaciją. Ekoturizmo rinkodara gana stipriai paremta emociniu aspektu – didelę reikšmę priimant kelionių sprendimus ar renkantis specifines paslaugas/produktus turės šią paslaugą pirkusių ar vietovę aplankusių žmonių patirtis ir atsiliepimai.

Tad, ekoturizmo plėtros perspektyvos yra/gali būti naudingos ekonominiu, ekologiniu ir socialiniu aspektais (Neth, 2008), nes šis verslo sektorius apima tiek ekonominę naudą, aplinkosauginį švietimą/informavimą ir ugdymą, unikalių gamtos ir kultūrinių objektų bei biologinės įvairovės išsaugojimą, saugomų teritorijų vertinimą tarp vietos bendruomenių, tiek sukuria galimybes naujoms darbo vietoms ar kultūriniam mainams. Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programoje vienas iš tikslų yra didinti Lietuvos, kaip turistinės valstybės, žinomumą ir gerinti jos įvaizdį, vykdant kompleksinę rinkodarą prioritetinėse atvykstamojo turizmo rinkose. Šiuo požiūriu Lietuvos ekoturizmo darbo rinkai reikės daugiau kvalifikuotų bei užsienio kalbomis pristatyti ar kurti paslaugas/produktus gebančių specialistų.

Rekreacija ir ekoturizmas, kuomet žmonės renkasi praleisti laisvalaikį konkrečiose vietose, kurių kraštovaizdis iš dalies pasižymi natūraliomis ar kultūrinėmis savybėmis, yra priskirtas prie kultūrinių ekosistemų funkcijų. Ekologinio turizmo sektorius žmonėms teikia nematerialiąją naudą per pažintinį ugdymą, rekreaciją ir estetinius potyrius (Ecosystems and Human Well-being, 2005). 2014–2020 metų Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programoje (2014 m.) nurodoma, kad ekonominio aktyvumo augimas didina spaudimą gamtos ištekliams (2014-2020 metų Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programa, 2014), o rekreacinis ir kitoks vietovėje esančių išteklių naudojimas kelia riziką įvairioms ekosistemų funkcijoms, pavyzdžiui, paviršinio vandens ir dirvožemio kokybei, biologinei įvairovei ir pan. (Atsakomybės už aplinkos apsaugą direktyva, 2013). Pagal ES struktūrinių fondų investicijų veiksmų programos šeštąjį teminį tikslą, aplinkosauginio sąmoningumo skatinimas, lankytojų srautų sureguliuojimas ir tinkamos infrastruktūros sukūrimas saugomose teritorijose leistų sumažinti rekreacinės veiklos neigiamą poveikį saugomoms teritorijoms ir jose saugomoms rūšims. Investuojant į pasirinktų kultūros paveldo objektų išsaugojimą ir pritaikymą siekiama skatinti aktyvų jo panaudojimą tiek ekonominei (pavyzdžiui, turizmas ir verslumas), tiek socialinei (švietimo ir mokymosi edukacinė bazė) ir kultūrinei veikloms. Ekoturizmo verslo plėtra padeda siekti aplinkosaugos tikslų, sumažinant įprasto turizmo neigiamą poveikį aplinkai; dalį lėšų skirti vertingų ar saugomų teritorijų tvarkymui ir apsaugai (Krikščiukienė, 2013). Racionali ekoturizmo plėtra geba jungti

vietos bendruomenių ir aplinkos apsaugos specialistų interesus ar tapti alternatyva aplinką trikdančioms / išbalansuojančioms ūkio veikloms. Ekoturizmo poreikis ir sėkminga plėtra Pasaulyje įrodo, kad turizmas gali būti ne tik masinis ar neigiamai veikiantis aplinką. Kaip pagrindinės ekoturizmo kryptys nurodomos didėjantis individualių kelionių poreikis bei didesnė turizmo paslaugų įvairovė. Ne mažiau svarbus yra gebėjimas organizuoti/planuoti ir teikti rinkai autentiškas ekoturizmo paslaugas, apimančias visos gamtinės-kultūrinės terpės pažinimą, kontaktą su vietinėmis bendruomenėmis, pavyzdžiui, ruošiant maistą iš vietinių produktų, dalyvaujant šiukšlių tvarkymo talkose (Baležentis, Paulauskienė, 2012).

Atliktos profesinės veiklos analizė, remiantis Lietuvos ir užsienio šalių tyrimais ir teisiniais dokumentais, pagrindžia numatomų Ekoturizmo studijų rezultatų aktualumą.

Politinių-teisinių, ekonominių-socialinių ir gamtinių veiksnių kontekste specialistų poreikį grindžia:

- Parengti teisiniai strateginiai dokumentai, orientuoti į darnaus turizmo plėtrą: Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programa; Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija 2015, ES ekonomikos augimo strategijos Europa 2020, Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, 2014-2020 metų Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programa, planas „Verslumas 2020“ ir kt.
- Vykdomi projektai: Ekoturizmo vystymas Lietuvos-Lenkijos pasienio regione (2012 m.), sprendimas Dėl pritarimo Čepkelių–Dzūkijos parko darnaus turizmo plėtros strategijai (2012 m.).
- Pradėta formuoti pažintinio turizmo infrastruktūros sistema nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose. Numatytos didžiausio turistinio potencialo teritorijos, kuriose prioritetas teikiamas žaliojo (ekologinio) turizmo plėtrai, numatytos 5 regionuose: Pajūrio, Dzūkijos, Rytų Aukštaitijos, Žemaitijos aukštumų ir Nemuno žemupio.
- Rytų Aukštaitijos regionas yra išskirtinai turtingas rekreaciniais ištekliais, kurie gali būti sėkmingai panaudoti ekologiniam turizmui vystyti, ypač panaudojant turimas ir vystomas valstybinių parkų valdymo bei plėtros struktūras (Kryptingas investavimas į turizmo plėtrą..., 2013).
- Neringoje (Lietuva) planuojamos teritorijos ekoturizmo kempingui bei vaikų stovyklai.
- Nustatyti prioritetai ekoturizmo produktai pagal vietas:
  - Dviračių turizmas: Vilnius–Trakai, Druskininkai–Merkinė, Pajūrio dviračių trasa, Panemunės dviračių trasa (Kaunas–Zapyškis–Kulautuva–Raudondvaris–Kaunas).
  - Vandens turizmas: Baltijos jūra, Kuršių ir Kauno marios, Platelių ir Galvės ežerai, nacionalinės vandens turizmo trasos: Neris, Nemunas, Aukštaitijos ežerynas, Šventosios turistinė trasa (su Antalieptės mariomis ir Sartų ežeru), Merkys.
  - Gamtos turizmas: Dzūkijos nacionalinis parkas (traukos vietovė Marcinkonys), Kuršių nerijos nacionalinis parkas (traukos vietovė Neringa), Nemuno deltos regioninis parkas (traukos vietovės Ventė ir Rusnė), Žemaitijos nacionalinis parkas (traukos vietovė Plateliai).
  - Žiemos aktyvus poilsis (Anykščiai ir Ignalina).
  - Sveikatos turizmas (Vilnius, Trakai, Druskininkai, Neringa, Palanga, Šventoji, Kaunas, Birštonas, Ignalina, Anykščiai) (Europos Sąjungos paramos poveikio Lietuvos turizmo..., 2013).
- 2015 m. vykę ES projektų paraiškoms kvietimai: „Nacionalinių turizmo maršrutų, trasų ir produktų rinkodara bei turizmo ženklavimo infrastruktūros plėtra“; „Prioritetinių turizmo plėtros regionų e-rinkodara“ (LR ūkio ministerija, 2014).
- Turizmas Lietuvoje per paskutinį dešimtmetį išaugo daugiau nei 2 kartus, pasikeitė turizmo plėtros prioritetai. Vis daugiau keliautojų siekia aplankyti ne tik sostinę, plečiasi kurortų, gamtinio turizmo paklausa bei interesus aplankyti mažiau žinomas vietas Lietuvoje.
- Lietuva laikoma patrauklia ekologiniam turizmui šalimi, tačiau ekologinio turizmo programa, ekologinių kelionių maršrutų trūkumas ir informacijos stoka riboja ekologinio turizmo progresą, vartotojų skaičių (Žičkutė, 2014).

Specialistų poreikis viešajame organizacijų sektoriuje. Žymiai išaugo savivaldybių aktyvumas turizmo srityje, dauguma savivaldybių savo plėtros planuose turizmą įžvelgia kaip vieną ir pagrindinių prioritetų, garantuojančių verslo plėtrą regione bei gerinančių bendruomenės gyvenimo lygį. Nacionalinių ir regioninių parkų direkcijos plečia savo veiklą turizmo srityje, todėl specialistų poreikis šiam sektoriui taip pat auga. Ekoturizmo studentai, baigę studijas gali pretenduoti dirbti šiose saugomų objektų organizacijose: nacionaliniuose parkuose (Lietuvoje yra 5), Regioniniuose parkuose (30), gamtiniuose rezervatuose (3), Žuvinto biosferos rezervate (1), Kultūriniuose rezervatuose (2). Taip pat - Valstybinėje saugomų teritorijų tarnyboje (Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, 2016), Turizmo departamente ir kt.

Ekoturizmo specialistų poreikis jaučiamas ir Turizmo informaciniuose centruose, kurie pasiskirstę visoje Lietuvoje (daugiau nei 46).

Specialistų poreikis privačių organizacijų sektoriuje grindžiamas šiais faktais:

- Lietuvoje veikia daugiau nei 30 gamtą tausojančių sodybų (Atostogos kaime, 2016);
- Plečiasi Ekoturizmo verslo kūrimas ir jo finansavimo galimybės. Ekoturizmo kūrimo sritis siejasi su Verslumo dvasios atkūrimu Europoje“ Nr. KOM(2012) 795 (toliau – planu „Verslumas 2020“), taip pat Strategija „Europa 2020“, kurioje pripažįstama, kad verslumas labai svarbus, siekiant pažangaus, tvaraus ir integracinio šalies augimo (Socialiai atsakingiems verslininkams, 2016). Ekoturizmo kūrimui studentai ir absolventai gali pasinaudoti palankiomis INVEGOS ir kitomis finansinėmis paramos priemonėmis jaunam verslininkui.
- Turizmo agentūrų veikla, orientuota į ekoturizmo kelionių organizavimą Lietuvoje ir užsienyje. Statistikos departamento duomenimis, turizmo įmonių skaičius 2014 m. Lietuvoje buvo 271 įmonė.
- **Žaliojo rakto programos sertifikatais Lietuvoje apdovanoti 6 viešbučiai:** Radisson Blu Hotel Lietuva; Park Inn by Radisson Vilnius; Park Inn by Radisson Klaipėda; Radisson Blu Royal Astorija Hotel, Vilnius; Radisson Blu Hotel Klaipėda; Park Inn by Radisson Kaunas (Žaliojo rakto programa, 2016). Žaliojo raktas – tarptautinė Aplinkosauginio švietimo fondo programa skirta viešbučiams, svečių namams, konferencijų ir poilsio centrams, kempingams, vasarnamiams, kurie laikosi nustatytų aplinkosauginių reikalavimų (Varsackytė, 2015).
- ES parama. Paryžiuje susirinkę valstybių ir vyriausybės vadovai iš 150 šalių, pradėjo didžiausią kada nors surengtą viršūnių susitikimą dėl klimato kaitos problemų. Tuo tarpu kiti ekologiškas idėjas stengiasi skleisti eitynėmis, akcijomis ar tiesiog per savo kuriamą verslą. Kauniečiai jau galėjo įsitikinti, jog skatinti visus gyventi sąmoningesnį gyvenimą galima ir per tokią verslo sritį kaip viešbutis. Geras pavyzdys yra Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis įgyvendintas projektas „Aktyvaus ekoturizmo centro „Babilonas“ plėtra“. Investavus apie 568 tūkst. Eur ES struktūrinių fondų lėšų, pačiame Kauno centre esančiame viešbutyje „Babilonas“ įrengtas modernus ekoturizmo kompleksas. „Babilono“ viešbutis skirtas aktyvų poilsį ir ekologišką aplinką vertinantiems turistams. Viešbutis skatina dviračių turizmą. Už ES investicijas jis įsigijo 50 naujų, kokybiškų dviračių, kuriuos nuomoja pasivažinėjimui po Kauną ar ilgesniam žygiui. Viešbučiui „Babilonas“ nedaug trūksta, kad pasiektų „Žaliojo rakto“ statusą. Viešbutyje tiekiami ekologiški pusryčiai, taupomas vanduo, elektrą, viešbutyje panaudotos ekologiškos medžiagos ir dekoras, nekenkiantis svečiams (Varsackytė, 2015). Taigi, veikia Ekoturizmo centras (UAB Babilonas LT), kurio veikla suponuoja ekoturizmo srities specialistų poreikį dviračių maršrutų organizavimo ir kitoje ekoveikloje.
- Auga ekoturizmo edukacinių paslaugų poreikis įmonėse (pvz., nuotykių turizmas, įmonių personalo seminarai gamtoje ir pan.).

IŠVADOS

1. Verslo kontekste ekoturizmo srities specialistų poreikis didės, visų pirma paminėtini tokie sektoriai kaip darnias turizmo paslaugas siūlančios kaimo sodybos, turizmo agentūros, orientuotos į naują ekoturizmo verslo kūrimo aspektą, Žaliojo raktą sertifikatus turintys viešbučiai, ekoturizmo centrai ir ekoturizmo edukacinių paslaugų įmonės.

2. Nustatyta, jog ekologinio turizmo sektorius yra prioritetinga Europos Sąjungos ir Lietuvos turizmo sritis, diegiama kaip darnaus vystymosi instrumentas, nešantis ilgalaikę ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę naudą. Atsakingo turizmo, kaip ir ekoturizmo, termino vartojimas, diegiant ekoturizmo sertifikavimo ir kontrolės sistemą bei apibrėžiant sąlygas ekoturizmo veikloms saugomose ir kitose jautriose teritorijose bei ieškant finansinių mechanizmų ekoturizmo produktų kūrimui, sudaro palankesnę terpę šio sektoriaus plėtrai ir viešojo sektoriaus specialistų poreikiui.

LITERATŪRA

1. Atsakomybės už aplinkos apsaugą direktyva (2013). Europos Komisijos Aplinkos generalinis direktoratas. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio:
<http://ec.europa.eu/environment/legal/liability/index.htm>
2. Barkauskienė K., Snieška V. (2013). Ecotourism as an integral part of sustainable tourism development. *Economics&Management* 18(3), p. 449-456.
3. Baležentis A., Paulauskienė L. (2012). Ekologinio turizmo vystymas – nuo skatinimo iki darnumo. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development* 2 (31), p. 15-25. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: mts.asu.lt/mtsrbid/article/download/27/44
4. Blamey R. K. (1999). Principles of ecotourism. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio:
http://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=HhfHmSojJ8QC&oi=fnd&pg=PA5&dq=1999+Tourism+Management.+Ecotourism:+towards+congruence+between+theory+and+practice.&ots=AjTWoKkgMS&sig=AK1-fZufO3jG_gLzJQTwtXGavqI#PPA5,M1
5. Chlivickas E., Papšienė P., Papšys A. (2009). Žmogiškieji ištekliai: strateginio valdymo aspektai. Tarptautinės ekonominės integracijos problemos. Verslas, vadyba ir studijos, p. 51-65.
6. Commission communication 2010: Europe, the world's No 1 tourist destination - a new political framework for tourism in Europe - COM(2010) 352/final. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/DOC/?uri=CELEX:52010DC0352&from=EN>
7. Darnaus ir atsakingo turizmo gairės (2010). Viešoji įstaiga „Baltijos turizmo institutas“.
8. Dorobantu M. R., Nistoreanu P. (2012). Rural Tourism and Ecotourism – the Main Priorities in Sustainable Development Orientations of Rural Local Communities in Romania. Paimta 2015 01 23 iš tinklapio: http://mpa.ub.uni-muenchen.de/31480/1/MPRA_paper_31480.pdf
9. Ekoturizmas ir gamtą tausojančios sodybos (2016). Paimta 2016 01 15 iš tinklapio:
<http://www.atostogoskaimė.lt/lt/sodybos/poilsis/ekoturizmas>
10. Ecosystems and Human Well-being. A Report of the Millennium Ecosystem Assessment (2005). Paimta 2016 01 14 iš tinklapio:
<http://millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>
11. ES parama (2016).
http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Ataskaitos_2012MVP/ES_paramos_poveikio_Lietuvos_turizmo_sektoriui_ir_pletos_galimybiu_vertinimas_Santrauka.pdf
12. Europos komisija (2015). Paimta 2016 01 15 iš tinklapio:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=lt&catId=952>
13. Gültekin P., Uzun O. (2012). Determination of Eco-tourism potential of Düzce Ugursuyu and Aksu Basins and Landscape Management//*African Journal of Business Management* 6 (9), p. 3428-3437. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio:

- <http://www.academicjournals.org/ajbm/pdf/pdf2012/7Mar/G%C3%BCItekin%20and%20Uzun.pdf>
14. International competencies. Paimta 2016 01 19 iš tinklapio: <http://www.intercultural.nl/international-competencies.aspx>
  15. Krikščiukienė B. „Ekologinis turizmas (Ekoturizmas)“. Paimta 2016 01 17 iš tinklapio: <http://www.inppregion.lt/get.php?f.479>
  16. Kultūros ir turizmo projektai. (2016). Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: <http://www.kultur.lt/?id=1306>
  17. Kryptingas investavimas į turizmo plėtrą rytų aukštaitijos regione (utenos apskrities teritorijoje) iki 2020 metų. (2013). VšĮ „PVC“. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: <http://www.lietuvosregionai.lt/wp-content/uploads/2013/05/URTPGS-20130916.pdf>
  18. Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programa. Paimta 2016 01 11 iš tinklapio: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=467460&p_tr2=2
  19. LR ūkio ministerija (2015). ES struktūriniai fondai. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/es_strukturiniai_fondai/2014-2020/Kvietimu_planas_2015_metams_20150812.pdf
  20. Neth B. (2008). Ecotourism as a tool for sustainable rural community development and natural resources management in the tonle sap biosphere reserve. Knyga. <https://books.google.lt/books?id=6-OQG08L-dUC&pg=PA15&lpg=PA15&dq=RURAL+ecoTOURISM&source=bl&ots=QX9LfFHYB9&sig=33KD0XGXTToUlpDjddN2cvkWxtiE&hl=lt&sa=X&ei=CgkCVZf9MMfjU-TfgrgI&ved=0CB8Q6AEwADgK#v=onepage&q=RURAL%20ecoTOURISM&f=false>
  21. Rakauskaitė E.D. (2014). Kūrybingumo ugdymas – investicija į kūrybinę visuomenę. Socialinės technologijos, p. 334-335.
  22. Socialiai atsakingiems verslininkams (2016). Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=lt&catId=952>
  23. Stoškus A., Birgelytė A., Dijokienė M. (2008). Ekoturizmo metodinės rekomendacijos. Taikomasis mokslo tiriamasis darbas. Valstybinis turizmo departamentas prie LR Ūkio ministerijos. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: www.tourism.lt/uploads/.../Ekoturizmo_metodines_rekomendacijos.doc
  24. Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija (2002). Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: www.lrti.lt/veikla/turizmo_strat.doc
  25. 2014–2020 metų Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų veiksmų programa (2014 m.). Paimta 2016 01 18 iš tinklapio: <http://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/2014-2020-metu-europos-sajungos-fondu-investiciju-veiksmu-programa>
  26. Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012). Paimta 2016 01 12 iš tinklapio: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=425517&p_query=&p_tr2=2
  27. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba (2016). Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/188>; <http://www.vstt.lt/VI/index.php#r/10>
  28. Vanagienė V., Krikščiukienė B. (2013). The formation of the perception of ecological tourism//Iššūkiai ir socialinė atsakomybė versle. Tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos pranešimų medžiaga, p. 182-187. ISSN 2029-7130.
  29. Varsackytė S. ES investicijos į turizmo inovaciją - ekoturizmas Kaune. Paimta 2016 01 21 iš tinklapio: <http://sc.bns.lt/view/item.php?id=194836>
  30. Weaver D. (2008). Ekoturizmas. John Willey&Sons, Australia, Ltd. 305 p.
  31. Visa Lietuva (2016). Ekologinio turizmo perspektyvos ir plėtros galimybės. Paimta 2016 01 19 iš tinklapio: <http://www.visalietuva.lt/straipsniai/ekologinio-turizmo-perspektyvos-ir-pletros-galimybes>
  32. VšĮ „DVI Darnaus vystymo iniciatyvos“ (2010). Darnaus turizmo vystymo gairės.
  33. Žaliojo rakto programa (2016). Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: <http://www.zalieji.lt/lt/aplinkosauginissvietimas/zaliojoraktoprograma>

34. Žičkutė K. (2014). Ekologinio turizmo plėtra Lietuvoje. Jaunujų mokslininkų darbai 1(41), p. 59-64. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/2014_1_41/zickute.pdf
35. Žilinskas V.J, Maksimenko M. Kaimo turizmo darnios plėtros perspektyvos. Paimta 2016 01 15 iš tinklapio: <http://vadyba.asu.lt/214.pdf>

ECO TOURISM EXPERTS' DEMAND: PUBLIC SECTOR, BUSINESSES

Vitalija Vanagienė, Iveta Varnagirytė-Kabašinskienė¹, Audronė Alijošaitė², Raimondas Krištaponis³, Ieva Lipkevičienė⁴, Mindaugas Žiedelis⁵

Kolping University of Applied Sciences¹, Kaunas Colleges University of Applied Sciences², JSC Babilonas³, Lipkevičių Šeimos vila⁴, Kauno TIC⁵

SUMMARY

Sustainability and responsibility is an important prerequisite for contemporary business. Human resources play an essential role in the process of imbedding sustainability into organizational development and practice. Only properly educated and trained staff can guarantee the successful implementation of sustainable business strategies and therefore have a positive effect on society awareness rising. Tourism is an important part of business and responsible tourism is contributing to creation of favorable conditions for living and visiting the destinations. Ecotourism accounts for a substantial portion of the modern global tourism industry as well as in EU and in Lithuania. In response to increasing appreciation of new ethical experiences, a new tourism forms such as agricultural, hiking, biking, horse riding, cross-country skiing, dog sledding, canoeing in inland water bodies, and others are emerging in Lithuanian tourism market. Respectively these new form of tourism requires new skills of personnel. Article problem - what is the need of the ecotourism specialists in the public, the business sector. Authors aimed at investigation the demand for such personnel. The research is based on objective analysis of scientific literature and synthesis expertise, graphic modeling.

ARBITRATION AGREEMENT EXTENTION TO NON-SIGNATORIES: RIGHTS AND OBLIGATIONS OF PARTIES THAT HAVE NOT SUBMITTED ANY DISPUTE TO AN ARBITRATION

VIRGINIJUS CESLEVIČIUS

Pravieniskės Correction House-Open Prison Colony

ROKAS JANKAUSKAS, GIEDRĖ POČIŪTĖ

Kolping University of Applied Sciences

ANNOTATION

Comparative research and scientific analysis, confirmed an idea that arbitration process is influenced by globalization, economic, transnational relationships and harmonization of Contract law principles. Contract law principles play a fundamental role in arbitration agreement. The main problem is whether arbitration agreement is extended under general doctrines of contract law or under specific legal doctrines and does arbitration award may be enforced under New York convention.

The aim of this paper is to determine when and if ever non-signatory is bound to participate in arbitration procedure without expressing their consent by signing an arbitration agreement.

INTRODUCTION

Arbitration is the most common vehicle for dispute resolution in international commercial transactions. It may be institutionalized through the use of standard rules provided by organizations¹², or it can be done ad hoc basis. It is private, time and cost efficient and more straight-forward than state courts proceedings. Furthermore, arbitral awards are enforceable worldwide¹³. Needless to say, that arbitration is the matter of contract law and if you are not a party which has signed or agreed upon arbitration clause you cannot be required to submit any dispute¹⁴ to arbitration. Arbitration arises from the parties' decision, that the dispute should be solved on the basis of agreed jurisdiction and law.¹⁵

However, due to increasing number of disputes, a trend has been noticed to make arbitration agreement binding even on parties who had never signed an arbitration agreement or in other words who had never "put a pen to a paper". In making the critical determination of who agreed to arbitrate, judges normally look for guidance to standard set by their own jurisdiction (*lex loc arbitri*), whether in conflict of law principles or substantive standards for determining contract validity.

It is well known that in the contract law the validity of contract is defined by consent and one of consent's form is signing. In regard to this, a question whether arbitration agreement expressed by parties consent without physically signing it is valid; regardless the fact that under New York convention the form of arbitration agreement is clearly defined.¹⁶ Due to this another problem arises that if arbitration agreement is extended under general doctrine of contract law or under specific legal doctrines, will arbitration award be enforced under New York convention¹⁷ and what duties and rights are shared by parties who have never consented to an arbitration by signing.

---

¹² LCIA (London Court of International Arbitration); SCC ([Stockholm Chamber of Commerce](#)), ICC (the International Chamber of Commerce; AAA (the American arbitration Assosiation) etc..

¹³ The Convention on Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral awards, 1959.

¹⁴ Id Article II (2).

¹⁵ Decision is usually expressed in arbitration agreement (clause) that is an autonomous part of entire contract.

¹⁶ „The term “agreement in writing” shall include an arbitral clause in a contract or an arbitration agreement, signed by parties or contained in an exchange of letters or telegrams”; Article II (2), New York convention, 1959.

¹⁷ The Convention on Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral awards was adapted in New York, on 10 June 1958, and entered into force ob 7 June 1959. The first countries to sign New York Convention were Belgium, Costa

To answer the main question “*when and if ever non-signatory is bound to participate in arbitration procedure without expressing their consent by signing an arbitration agreement*” of this paper, the following **objectives** have been formulated:

- *to present the concept of arbitration agreement;*
- *to present arbitration agreement form under International Arbitration Rules and New York Convention on Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral awards;*
- *to discuss what criteria defines arbitration agreement validity;*
- *to overview the doctrines under which arbitration agreement is extended to the parties that have not signed an arbitration agreement;*
- *to set what are the rights and duties of non-signatories that have not submitted any dispute to an arbitration.*

To achieve the aim of the paper, the thesis employed the following **methods**: comparative research approach is applied to examine relations between signatories and non-signatories in the scope of arbitration agreement. Also analysis of general contract law doctrines and special legal doctrines that defines arbitration agreement validity to parties is presented.

Concept of arbitration agreement

Law theoreticians have distinguished two main concepts of arbitration: common law concept of arbitration and civil law concept of arbitration.¹⁸ Over the years these two concepts have come closer to each other, but some distinguishing features still exist. English arbitration legislation¹⁹ has established the pattern for the common law concept and dispersed throughout the world. The same can be said about civil law concept of arbitration. French arbitration legislation²⁰ influenced the arbitration legislation in African countries, Spain, Netherlands and other civil law countries.

It is worth to notice that nowadays these conceptual approaches are closely tied, due to globalization process. Business no longer has any borders, corporations consists of multinational entities and national contract laws are far from being the only rules to be applied in the field of contract law, etc. The sign of such conceptual approaches closeness is International Arbitration Law harmonization. The first attempt to harmonize national Law is dated in 1985, when UNICITRAL published a Model Law on the arbitration of international commercial disputes.²¹

Forms of arbitration agreement

During the years of arbitration procedures institutionalization, it was agreed upon that arbitration agreement shall be in writing. Arbitration agreement and its very form were highly discussed while creating International Arbitration system. Under New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Article II, member states will recognize “agreements in writings”.²²

It is worth to notice that slightly different practice is being formed under International arbitration rules. For example, under UNICITRAL rules²³ Article 1(1) states “*where parties have*

Rica, El Salvador, etc.. Since the adoption, the membership has grown steadily to 146 countries in 2011 (Lithuanian entered convention in 14 March 1995), information available at <http://www.uncitral.org>.

¹⁸ Pieter Sanders, *Quo Vadis Arbitration? - Sixty years of arbitration practice, a comparative study* (Netherlands: Kluwer Law International, 1999), p. 28-37.

¹⁹ The basic for arbitration patters of common concept were three English arbitration acts: 1950; 1979 and 1996. id. pg. 28-33.

²⁰ The fundamental law sources of civil concept of arbitration: Uniform law of Strasbourg 1966; The New York convention, 1959.

²¹ Available at: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html.

²² It included in the definition of “writing” arbitral clauses or arbitration agreements “contained in an exchange of letter and telegrams. In this way, even if there was no unique document signed by the lawful representatives of both parties, the agreement would be valid.

²³ The newly-revised (2010) UNCITRAL Rules provide a comprehensive set of procedural rules upon which parties may agree for the conduct of arbitral proceedings arising out of their commercial relationship and are widely used in ad hoc arbitrations as well as administered arbitrations. The Rules cover all aspects of the arbitral process, providing a

agreed that disputes between them in respect of a defined legal relationship, whether contractual or not, shall be referred to arbitration under the UNCITRAL Arbitration ...>. In other words, that under UNICITRAL rules subjects to an arbitration agreement are not strictly bound by the form of arbitration clause, i.e. it may be in written or not, though to arbitration subjected parties must be tied by legal relationship.

Swiss Arbitration Rules²⁴ is also friendlier to the extension of arbitration, while not defining arbitration agreement in writing²⁵. Another International ICC arbitration rules²⁶ (revised version become effective in January 2012) also keeps position that *parties are encourage to include an appropriate dispute resolution clause in their agreement*, though at the same time this rule prompts the idea, that arbitration clause on some extend is not an obligatory. Article 4 (1) opening phrase “*a party wishing to have recourse*” – leave an open question, whether any party is a subject to these International arbitration rules or not.

Under UNIDROIT principles article 1(2) declares that no form is required, i.e. article states the principle that the conclusion of a contract is not subject to any requirement as to form. The same principle also applies to the subsequent modification or termination of a contract by agreement of the parties.²⁷

In regard to already discussed form of arbitration agreement under the New York Convention, NYC, it is clearly defined, i.e. written form, though in widely used International Arbitration rules a gap was left for defining whether parties are subjects to an arbitration agreement or not. What is more, arbitration agreement is a matter of contract law, though general principles of contract law is applied while answering the question, whether parties are subjected to an arbitration or not. It is worth to notice that under UNIDROIT principles form of agreements vanishes, i.e. no requirement is held under this International commerce contract law.

Arbitration agreement validity

Initially, arbitration arises from parties' agreement, which is usually a part of commercial contract. Under international principles of the commercial contract law²⁸ - *parties are free to enter a contract and to determine its content*. This fundamental principal of freedom of contracting is

model arbitration clause, setting out procedural rules regarding the appointment of arbitrators and the conduct of arbitral proceedings, and establishing rules in relation to the form, effect and interpretation of the award.

²⁴ Arbitration in Switzerland is offered by many institutions in Switzerland and abroad. In particular, the Chambers of Commerce in Basel, Berne, Geneva, Lausanne, Lugano and Zurich offers international arbitration under the [Swiss Rules](#). Other international arbitration institutions also conduct arbitrations in Switzerland. For the proceedings under the Arbitration Rules of the International Chamber of Commerce (ICC) locations in Switzerland are among the most frequently selected places. Further international arbitration proceedings are held under the UNCITRAL Rules or under the Rules of the United Nations Economic Commission for Europe.

²⁵ Any dispute, controversy or claim arising out of or in relation to this contract, including the validity, invalidity, breach or termination thereof, shall be resolved by arbitration in accordance with the Swiss Rules of International Arbitration of the Swiss Chambers of Commerce in force on the date when the Notice of Arbitration is submitted in accordance with these Rules. (Swiss rules, model of arbitration clause, available at <http://www.arbitration-ch.org>).

²⁶ Arbitration under the ICC Rules of Arbitration is a formal procedure leading to a binding decision from a neutral arbitral tribunal, susceptible to enforcement pursuant to both domestic arbitration laws and international treaties such as the New York Convention. These Rules respond to today's business needs. The 2012 Rules of Arbitration remain faithful to the ethos, and retain the essential features, of ICC arbitration, while adding new provisions to address such matters as disputes involving multiple contracts and parties; updated case management procedures; the appointment of an emergency arbitrator to order urgent measures; and changes to facilitate the handling of disputes arising under investment treaties and free trade agreements.

²⁷ This principle which is to be found in many, although not in all, legal systems, seems particularly appropriate in the context of international trade relationships where, thanks to modern means of communication, many transactions are concluded at great speed and by a mixture of conversations, telefaxes, apper contracts, e-mail and web communication. (<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>).

²⁸ Article 1.1 (Freedom of the contract); The right of business people to decide freely to whom they will offer goods or services and by whom they wish to be supplies, as well as the possibility for them freely to agree on the terms of individual transactions are the cornerstones of an open, market-oriented and competitive international economic order. UNIDROIT principles of international commercial contracts, Id.

established in every modern law country. Due to this, the same principle is applied for arbitration agreement because arbitration agreement is a matter of contract law.

By entering into contract parties express their will to participate in relation of contracting parties, due to this they are parties who are bound by the agreement they concluded. In regard to this, validity of arbitration agreement is expressed by parties to consent to be bound under arbitration agreement.

Under UNICITRAL rules, arbitration agreement is valid, when parties expressed their conduct to arbitration. Also, it is recommended to implement arbitration clauses in contracts, which particularly includes the following information: the appointing authority (name of institution or person); number of arbitrators (one to three); the place of arbitration (town, country) and the language to be used in arbitral proceedings. Under New York convention such arbitration clause is obligatory and it should be expressed in writing.

Obviously, to define parties of the contract is not so complicated, as it is not complicated to define parties of arbitration agreement. It is said, that parties cannot require submitting to arbitration any dispute he has not agreed to submit²⁹. Despite this basic rule, in the practice courts have relied upon to extend the obligation to arbitrate to parties regardless of whether they have physically signed an arbitration agreement.

In regard to already mentioned, it may be said that arbitration agreement during the arbitration transformation period to some extent has been transformed to some kind of “legal relation”. If the party is not the arbitration agreement signing party it does not mean by itself that party may not be subjected to an arbitration agreement. All in all during the time of arbitration agreement transformation from 5th century B.C.³⁰ till nowadays it have brought some new concepts of arbitration as itself. Regardless of its rising popularity, now more and more scholars are talking about arbitration ability to expand. These ideas bring us to new dimensions of understanding how we as practitioners should form an arbitration clause and when arbitration agreement is valid without signing it.

Arbitration agreement extension to non-signatories under specific legal doctrines and by applying general contract law doctrine

It was already mentioned, that arbitration agreement is a matter of contract law, i.e. parties' decision to submit dispute to arbitration may be expressed or implied by the consent of the party.

At international level in the mid 1990s, the Institute for the Unification of Private law presented its principles of International Commercial Contracts, known as UNIDROIT Principles. The UNIDROIT principles may be incorporated into contract containing arbitration agreement, so these principles may be entirely or exclusively applied to an arbitration agreement.

Theories that are presented in this section are typically used to overcome a lack of expressed consent, for example where a third party is not a signatory to an arbitration agreement or where there is opposition to such party's involvement in an arbitration proceedings. In this section the arbitration agreement extension on contract law and on specific legal doctrines will be presented.

²⁹ In Lithuanian commercial arbitration law the form of arbitration agreement is strictly defined, it is worth to mention that such formulation of the clause has been directed implemented from NY convention, LR Commercial arbitration law, 1995, Article Nr. 9;

³⁰ In the 5th century B.C Greeks had implemented very significant innovations in international relations. The first one, in the international agreements Greeks had started to determine declaration of war order and humanitarian rules of war imposition. The second, dispute solving was concentrated in arbitration. During five centuries arbitration was used for 110 times. During this time of innovation period there was also established and an international commercial arbitration court. Classical Greek period had left a vestige for all coming centuries. It may be said, that his source of knowledge, that was given to us by Greeks was and is – fundamental (Vilenas Vadapalas, *Tarptautine teise*, (Vilniaus: Eugrimas, 2006“) pg. 76.

William W. Park, distinguishes 4 doctrines³¹ arising out of common principles of contract and special legal doctrines that may bind non-signatories to arbitration agreements:

1. Implied consent;³²
2. Estoppel;³³
3. Piercing the corporative veil;³⁴
4. Group of companies' doctrine;³⁵

James M. Hosking another American scholar distinguishes 10 doctrines³⁶ that may bind non-signatories to arbitration as the following:

- (1) Incorporation by reference;³⁷
- (2) Assumption of obligation;³⁸
- (3) Agency;³⁹
- (4) Veil piercing/alter ego/group of companies/consortium/joint venture⁴⁰;
- (5) Estoppel⁴¹;
- (6) Assignment⁴²
- (7) Novation⁴³;
- (8) Succession by operation of the law⁴⁴;
- (9) Subrogation⁴⁵;

---

³¹ William W. Park, *Non-signatories and International contracts: an arbitrator's dilemma* (available at http://www.arbitration-icca.org/media/0/12571271340940/park_joining_non-signatories.pdf)

³² Id. Prg. 1.11

³³ Id. Prg.1.48.

³⁴ Id. Prg 1.56

³⁵ Id. Prg 1.70-1.80.

³⁶ Hosking, James M. (2004) „The Third Party Non-Signatory's Ability to Compel International Commercial Arbitration: Doing Justice without Destroying Consent“, *Perperdine Dispute Resolution Law Journal*:Vol.4:Iss.3, Article 6. Available at: <http://digitalcommons.peperdine.edu>

³⁷ a non-signatory may compel arbitration against a party to an arbitration agreement when that party has entered into a separate contractual relationship with the non-signatory which incorporates the existing arbitration clause. id., pg, 482.

³⁸ in the absence of a signature, a party may be bound by an arbitration clause if its subsequent conduct indicates that it is assuming the obligation to arbitrate.", id., pg, 482.

³⁹ id., pg, 482.

⁴⁰ In some circumstances, the corporate relationship between the parent and its subsidiary are sufficiently close as to justify piercing the corporate veil and holding one corporation legally accountable for the actions of the other. As a general matter, however, a corporate relationship alone is not sufficient to bind a non-signatory to an arbitration agreement." Similarly, the so-called "group of companies doctrine" provides a precedent for treating a group of companies as a single economic unit for the purposes of being bound by an arbitration agreement to which not all individual companies within the group are signatories. The arbitral tribunal will "[consider closely the structure and organization within a Group of Companies. The fact that such a group ... may form a so-called unit Meconomique would be a significant element and as such may justify a conclusion that not only a particular subsidiary "C" must be considered bound by the arbitration clause, but also its sister "B" or its parent "A" etc. A similar argument is made in cases of "consortium," partnerships and joint ventures. id., pg, 482.

⁴¹ "This Court has also bound non-signatories to arbitration agreements under an estoppel theory ...by knowingly exploiting the agreement, the [plaintiff] was estopped from avoiding arbitration despite having never signed the agreement." The Court also referred to "an alternative estoppel theory" where "[a] signatory was bound to arbitrate with a non-signatory and the non-signatory's insistence because of the 'close relationship' between the entities involved, as well as the relationship of the alleged wrongs to the non-signatory's obligations and duties in the contract . . . and [the fact that] the claims were 'intimately founded in and intertwined with the underlying contract obligations. id., pg, 483

⁴² "This situation frequently arises in practice. The claimant or the defendant party is the assignee of the rights and benefits of a contract, including its arbitration provision." id., pg, 483

⁴³ "In this situation the claimant or defendant in the arbitration is a person who has replaced the original party to the arbitration agreement; the original person has ceased to have any rights or liabilities under the contract." id., pg, 484

⁴⁴ "This situation occurs in bankruptcy. The receiver adopts the contract and seeks as claimant in an arbitration to enforce it in the place of a bankrupt party, named in the contract. Or the receiver is attacked as defendant., and has to answer in the arbitration since he has succeeded in the place of the bankrupt party." This may also arise in certain testamentary and similar disputes. id., pg, 485

(10) Third party beneficiary⁴⁶

When reviewing these lists presented by different scholars it is obvious that some theories overlap with each other. These theories maybe categorized into two groups: arbitration agreement extension to non-signatories by applying general contract law doctrines and arbitration agreement extension to non-signatories under specific legal doctrines. These theories have been grouped and are presented in the Table, No. 1.

Table No. 1 Arbitration agreement extension

Arbitration agreement extension to non-signatories by applying general contract law doctrines	Arbitration agreement extension to non-signatories under specific legal doctrines.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Implied consent 2. Assignment or sucesion 3. Third party beneficiary 4. Estoppel. 5. Agency 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Piercing the corporative veil/ Alter ego 2. Group of companies' doctrine

Duties and rights of non-signatories to an arbitration agreement

Ordinary only parties to the contract have duties and rights. In regard to this, if you have not signed a contract you are not subjected with any right or duty under the contract. Under general contract principles and specific legal doctrine, parties are being subjected to arbitration without signing it. Due to this under International arbitration rules parties from not-signatories “are being transformed” to respondents and to third parties.

Firstly, right and duties of non-signatory transformation to respondent will be presented. Under contract law doctrines and specific legal doctrines were presented non signatory is subjected to apply for arbitration under most International Arbitration rules. Of course firstly non-signatory has to file a submission to Jurisdiction to arbitration. Arbitral Tribunal has competence to decide whether non-signatory is bound by arbitration is subjected to an arbitral tribunal (or arbitrator). Arbitral tribunal after hearing the parties’ statements decides, whether parties *implied consent* for arbitration exists or not.

The newly-revised UNCITRAL Rules⁴⁷ allow one or more third parties to be joined to the arbitration provided they are a party to the arbitration agreement, unless such joinder would result in prejudice to any of the parties. Though, non-signatories may be allowed to join arbitration, unless they have not been invited by arbitration agreement signed parties. According to this UNICITRAL rules, Article 1(1) defines parties who is subjected to an arbitration agreement as a party. In Article 1(1) it is stated “*where parties have agreed that disputes between them in respect of a defined legal relationship, whether contractual or not, shall be referred to arbitration under the UNCITRAL Arbitration ...*”. It is worth to notice, that under UNICITRAL rules subjects to an arbitration agreement are not strictly bound by the form of arbitration clause, i.e. it may be in written or volition expressed by true intentions, or manifested an intend to be bound by arbitration agreement⁴⁸.

Under Swiss Arbitration rules article 4 (2)⁴⁹ states that question of non-signatory participation are subjected to an arbitral tribunal. In its landmark October 2003 decision⁵⁰, the

⁴⁵ Closely related to the above, this arises mainly in the insurance and reinsurance in which the subrogee "stands in the shoes" of the original party to the agreement containing the arbitration clause. id., pg, 485

⁴⁶ The parties to a contract may expressly stipulate that, in addition to themselves, a third party shall acquire rights there under. Even if no express stipulation has been made by the parties to a contract whereby a party acquires rights, including the right to arbitrate, circumstances may indicate that the parties have such intention. The third party beneficiary will then de-rive his right to be a party to the arbitration from a tacit agreement.

⁴⁷ 2010 revision of UNICITRAL RULES came in to force;

⁴⁸ Case material; http://www.uncitral.org/uncitral/en/case_law/abstracts.html

⁴⁹ 1. Where a Notice of Arbitration is submitted between parties already involved in other arbitral proceedings pending under these Rules, the Chambers may decide, after consulting with the parties to all proceedings and the Special

Swiss Federal Tribunal considered the extension of an arbitration agreement to a non-signatory to be admissible given the third party's significant involvement in the performance of the contract, and demonstration that it was fully aware of its contents.

It is worth to notice that decision whether the third party will be enforced to arbitrate is subjected to arbitral tribunal. This tendency is notified in most of modern arbitration rules, where competence to decide is redirected to arbitral tribunal.

Under International Commerce court rules (ICC) parties wishing to join additional party (respondent or third party) may submit a request⁵¹ to arbitration. The newly revised ICC rules become effective in January 2012. The revisions have for the first time dealt at length with arbitrations involving multiple parties, multiple contracts and consolidation of arbitrations. In particular, a new proposed Article 7⁵² will allow a party to submit a "Request for Joinder" to the Secretariat to join an additional party to the arbitration. The revised rules also allow for claims arising out of more than one contract to be asserted in a single arbitration, regardless of whether such claims are made pursuant to one or more arbitration agreements. *Despite these innovations, the existence of an arbitration agreement binding all parties, and thus the consent of all parties to arbitrate, remains a fundamental requirement "a party wishing to recourse..>"*.

In regard to already mentioned non-signatory after recognizing by arbitral tribunal as respondent acquires all duties and right that are given by the law to the arbitration agreement signing parties: to submit claims, take parts in hearings get issued award. Problem arising when it is required to enforce arbitration award in to the country. Then we knock against the wall, because Law on enforcement an arbitration agreement recognizes only written form of arbitration agreement.

Under what has been presented, non-signatories are subjected to an arbitration agreement by *implied consent*. Due to the mentioned analysis third party is a subject which did not express consent or by general contract doctrines or by specific legal relation and are not bound by arbitration - "participate" in arbitration process as third party.

Presented International arbitration law models provide ability to participate in arbitration- the same standards has to be applied. General rule under most International arbitration rules that question of participation is subjected to an arbitral tribunal. When third party is recognized as a participant of arbitration - party acquires duties and right that are given by the law that has been chosen by parties.

CONCLUSIONS

1. Presented concept of arbitration agreement showed, that arbitration agreement as itself, bearing in main form and validity during the last couple years have slightly changed. International arbitration rules, UNICITRAL, (revised in 2010), Swiss arbitration Rules (revised in 2012), ICC

Committee, that the new case shall be referred to the arbitral tribunal already constituted for the existing proceedings. The Chambers may proceed likewise where a Notice of Arbitration is submitted between parties that are not identical to the parties in the existing arbitral proceedings. When rendering their decision, the Chambers shall take into account all circumstances, including the links between the two cases and the progress already made in the existing proceedings. Where the Chambers decide to refer the new case to the existing arbitral tribunal, the parties to the new case shall be deemed to have waived their right to designate an arbitrator.

2. Where a third party requests to participate in arbitral proceedings already pending under these Rules or where a party to arbitral proceedings under these Rules intends to cause a third party to participate in the arbitration, the arbitral tribunal shall decide on such request, after consulting with all parties, taking into account all circumstances it deems relevant and applicable.

⁵⁰ DFD 129 III 727.

⁵¹ Article 7(1) Joinder of Additional Parties A party wishing to join an additional party to the arbitration shall submit its request for arbitration against the additional party (the "Request for Joinder") to the Secretariat. The date on which the Request for Joinder is received by the Secretariat shall, for all purposes, be deemed to be the date of the commencement of arbitration against the additional party. Any such joinder shall be subject to the provisions of Articles 6(3)–6(7) and 9. No additional party may be joined after the confirmation or appointment of any arbitrator, unless all parties, including the additional party, otherwise agree. The Secretariat may fix a time limit for the submission of a Request for Joinder

⁵² *Ibid.* Article 7 (1)

arbitration rules (revised in January 2012) expanded arbitration agreement by widening the concept of arbitration agreement (form, validity and applicability).

2. By analyzing arbitration agreement, as itself, under International arbitration Law and New York convention it showed that under New York convention arbitration agreement expressed in writing is obligatory, though under International Arbitration rules the arbitration agreement is not required to meet obligatory arbitration clause requirements that are required under New York convention.

3. By analyzing International arbitration law and arbitral tribunal practice, it was noticed that arbitration agreements validity “arises” from the moment when the parties expressed their consent to participate in arbitration.

4. Arbitration agreement by its nature is consensual, due to this for determining consent of the party it is applied general contract law doctrines and specific legal doctrines. Application of these doctrines helps to overcome a lack of expressed consent of the party while determining whether party expressed their conduct to be subjected to arbitration.

5. Contract law principle play significant role to arbitration law. Doctrines that are used in international contract law are applicable to an arbitration agreement as well for arbitration agreement extension to parties that have not submitted any dispute to arbitration. Analysis showed that under general law principles, such as implied consent; assignment or succession; third party beneficiary; estoppel or abuse of rights and agency doctrines extension of arbitration agreement are applied. Though at the point of the practical view, recognizing such theories as sufficient substance to an extension of arbitration agreement to non-signatories is not uniformed.

6. Special legal doctrines such as Veil piercing and Group of companies’ are applicable to an arbitration agreement and parties under these doctrines are subjected to an arbitration regardless lack of expressed consent. What is more, practical view of recognizing such theories as sufficient at the level of international arbitration stage is not uniformed.

7. In the process of arbitration claimants, respondents and third parties take place. In regard to above mentioned doctrines duties and right are defined by answering the question who expressed consent to be subjected to an arbitration. Parties who entered into arbitration under above mention doctrines participate in arbitration with all right and duties that are granted by chosen law. Parties, who did not express consent, participate as third parties with all granted duties and right of third party under chosen law.

REFERENCES

Conventions and Treaties

1. United Nations, Convention on the recognition and enforcement of foreign arbitral awards, 1958, New York, (available at http://www.uncitral.org/uncitral/uncitral_texts);
2. European treaty on European Convention providing a uniform Law of arbitration, No. 56, 1966 Strasbourg, (available at <http://conventions.coe.int/Treaty>);

International legislation on Arbitration

3. International Institute for Unification of private Law, UNIDROIT principles on International commercial contracts, 2010, (available at <http://www.unidroit.org/english/principles>)
4. United Nation Commission on International trade law, UNICITRAL rules 2010, (available at http://www.uncitral.org/uncitral/en/about_us.html)
5. The world trade organization, International Chamber of Commerce, ICC Arbitration an ADR rules 2012, (available at <http://www.iccwbo.org/uploadedFiles/Court/Arbitration>)
6. Swiss Chamber;s Arbitration Institute, Swiss arbitration rules 2012 (available at https://www.swissarbitration.org/sa/download/SRIA_english_2012.pdf)
7. International Arbitral center of the Austrian Federal economic chamber, Rules of Arbitration and Consiliation, 2006 (available at http://www.viac.eu/images/stories/documents/en/VIAC_Arbitration_Rules_2006_)
8. London Court of International Arbitration, LCIA Arbitration rules, 1998 (available at http://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/LCIA_Arbitration_Rules.aspx)

Articles and Books

9. Graziano T. K., Comparative Contract Law, (Palgrave Macmillan, 2009)

10. DiMateo L.A., *Law of International contracting* (Kluwer Law International, 2009)
11. Sanders P., *Quo Vadis Arbitration?-Sixty years of arbitration practice, a comparative study* (Netherlands: Kluwer Law International, 1999)
12. Collier J. and Lowe V., *The settlement of disputes in international Lawe* (UK: Oxford University Press, 1999)
13. Vadapalas V., *Tarptautinė teisė*, (Vilnius: Eugrimas, 2006)
14. Hosking, James M. (2004) „The Third Party Non-Signatory’s Ability to Compel International Commercial Arbitration: Doing Justice without Destroying Consent“, *Perperdine Dispute Resolution Law Journal*: Vol.4:Iss.3, Article 6. Available at: <http://digitalcommons.peperdine.edu>
15. Park W. W., *Non-signatories and International contracts: an arbitrator’s dilemma* (available at http://www.arbitration-icca.org/media/0/12571271340940/park_joining_non-signatories.pdf)
16. Jean-Francois Poudret/Sebastien Besson, *Comparative Law of international arbitration*, (London 2007).
17. Kraakman R., *Piercing the corporate veil in international arbitration*, *Global Business Law Review*, Vol. 1, p. 169, 2011 (available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1572634)
18. Sandrock O., *Arbitration Agreements and Groups of Companies*, 1993 (available at <http://www.trans-lex.org/116200>)

Conferences

19. “National courts and Commercial Arbitration relation in solving commercial arbitration disputes”, Lithuanian Commercial Arbitration court, 15 November 2011, Vilnius.
20. “Evidence and Conflict of Laws: Emerging Challenges”, Young Austrian Arbitration Practitioners, International Arbitral center of the Austrian Federal economic chamber 1 December 2011, Vienna.

Practice of courts and tribunals

21. ICC Case No. 4131;
22. ICC Case No. 143481
23. ICC Case No. 4131 (*Dow Chemical*)
24. ICC Case No. 450483
25. ICC Case No. 651984
26. ICC Case No. 661085
27. ICC Case No. 715586
28. ICC Cases No. 7604 and 761087
29. ICC Case No. 891088
30. ICC Case No. 1075889
31. ICC Case No. 1116090
32. ICC Case No. 3879 (*Westland Helicopters*)⁹¹
33. ICC Case No. 5730 (*Orri*)⁹²
34. ICC Case No. 572193
35. ICC Case No. 762694
36. ICC Case No. 838597
37. ICC Case No. 667399
38. ICC Case No. 8163100
39. ICC Case No. 9762101
40. ICC Case No. 9839103
41. ICC Case No. 10818104
42. ICC Case No. 11209105
43. ICC Case No. 11405106
44. ICC Case No. 4504 No inter-company confusion
45. ICC Case No. 6610 No evidence of consent
46. ICC Case No. 6673 Ownership of license insufficient
47. ICC Case No. 7155 Not part of group when contract signed
48. ICC Case No. 7626 Draft agreement insufficient
49. ICC Case No. 8163 No abuse
50. ICC Case No. 9762 State agriculture fund not alter ego of ministry
51. ICC Case No. 9839 Cooperation on project insufficient
52. ICC Case No. 10758 No fraud or abuse
53. ICC Case No. 10818 Involvement in performance insufficient
54. ICC Case No. 11209 No evidence of fraud

55. ICC Case No. 3879 (*Westland*) Lack of corporate personality¹⁰⁷
56. ICC Case No. 4131 (*Dow*) Express consent
57. ICC Case No. 5721 No corporate personality for “X Egypt”¹⁰⁸
58. ICC Case No. 5730 Fraud/confusion
59. ICC Case No. 6519 Express consent¹⁰⁹
60. ICC Cases No. 7604 & 7610 Bound by admission in judicial action
61. ICC Case No. 8385 Fraud/abuse
62. ICC Case No. 8910 Inter-related contracts
63. ICC Case No. 11160 Participation in negotiation through special vehicle
64. ICC Case No. 11405 Express consent¹¹⁰
65. *Fyrnetics (Hong Kong) Ltd. vs. Quantum Group, Inc.*, 293 F.3d 1023 (7th Cir., 2002)
66. *Bronx entertainment, LLC v ST. Paul’s Merkury INS. CO.*, 265 F.Supp 2d 359 (2003)
67. *Thomson-CSF, SA vs. American Arbitration Ass’n*, 64 F.3d 773 (2d Cir., 1995).
68. *E.I. DuPont de Nemours & Co. vs. Rhone Poulenc Fiber & Resin Intermediates, SAS*, 269 F.3d at 196–97 (3rd Cir., 2001)
69. *Fleetwood Enterprises, Inc. vs. Gaskamp*, 280 F.3d 1069, 1075–76 (5th Cir., 2002);
70. *McCarthy vs. Azure*, 22 F.3d 351, 362 (1st Cir., 1994),
71. *Lester vs. Basner*, 676 F.Supp. 481, 484 85 (S.D.N.Y., 1987),
72. *Washington Square Sec. Inc. V Aune*, 385 F3d 432 (4th circuit);
73. *John Hancock Life Ins v Wilson*, 254 F.3d 48 (2d Cir. 2001).
74. *Hester Intern. Corp. vs. Federal Republic of Nigeria*, 879 F.2d 170, 181 (5th Cir., 1989); *Arriba Limited vs. Petroleos Mexicanos*, 962 F.2d 528, 536 (5th Cir., 1992).
75. *Srivastava vs. Commissioner*, 220 F.3d 353, 369 (5th Cir., 2000).
76. *Bridas, S.A.P.I.C., et al vs. Government of Turkmenistan*, 345 F.3d 347 (5th Cir., 2003).
77. *InterGen, NV v. Grina*, 344 F. 3d 134 (1 st Cir. 2003);
78. *Long v. Silver*, 248 F.3d 309 (4th Cir. 2001).

AR ARBITRAŽINIS SUSITARIMAS GALI BŪTI IŠPLĖSTAS IR ĮTAKOTI TREČIŲJŲ, ARBITRAŽINIO SUSITARIMO NEPASIRAŠIUSIŲ, ASMENŲ TEISĖS IR PAREIGAS?

Virginijus Ceslevičius

Pravieniškių pataisos namai - atviroji kolonija

Rokas Jankauskas, Giedrė Pociūtė

Kolpingo kolegija

SANTRAUKA

Apžvelgus teisminę praktiką pastebėta, kad arbitražinis susitarimas pripažįstamas privalomu šalims, net ir tada, kai jos nepasirašė arbitražinio susitarimo, tačiau savo valią išreiškė kitu būdu ar forma. Siekiant išsiaiškinti ar šalis išreiškė valią dėl ginčų sprendimo arbitraže, teismai vadovaujasi vietinės teisės doktrinomis (*lex loci arbitri, o neapsiboja griežtos ir formalios rašytinės formos reikalavimu*).

Gera žinoma, jog sutarties galiojimą nusako šalies sutikimas, kuris gali būti išreiškiamas ne vien parašo forma. Taigi, atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, ar arbitražinį susitarimą valios išraiška sudariusios šalys, t.y. sutikimas išreiškimas jo nepasirašant, laikomas galiojančiu, nepaisant to, kad pagal Niujorko konvenciją arbitražinis susitarimas laikomas sudarytu tik išreiškus valią raštu, nedetalizuojant ar šis reikalavimas taikomas išlygos sąlygoms ar pačiam šalies sutikimo formai. Taip pat tyrimo metu nustatyta, jog Tarptautinių arbitražinių teismų taisyklėse yra naudojama išplėsta arbitražinės išlygos sudarymo būdų apimtis. Antai UNICITRAL arbitražo taisyklėse 1 straipsnio 1 punkte numatyta, jog privaloma raštinė forma parašo būdu nėra būtina, kad būtų susitarimas laikomas galiojančiu.

Taigi, arbitražinės išlygos galiojimas formos klausimais neretai sukelia klausimų dėl jos taikymo apimties. Ar arbitražinis susitarimas gali apimti ir tuos asmenis, kurie tiesiogiai nepasirašė arbitražinio susitarimo, t.y. valią sudaryti arbitražinę išlyga išreiškė kitais sutarčių teisėje taikomais sutarčių sudarymo ir galiojimo būdais.

FORCE MAJEURE INSTITUTO TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMOS LIETUVOJE

Sigita Šimbelytė, Panevėžio kolegija
Virginija Tumėnienė, Klaipėdos valstybinė kolegija

ANOTACIJA

Kadangi valstybės socialinio atsakingumo įvertinimui, ypatingai teisėkūros srityje ir jos taikymui, nėra skiriama pakankamai dėmesio, o buvusi ekonominė krizė ir gausūs ginčai teismuose suteikė pagrindo objektyviai įvertinti force majeure instituto funkcionalumą, jo veikimo probleminius aspektus, tai šios aplinkybės sudaro temos aktualumą, kuris skatina atlikti detalesnius tyrimus, siekiant apžvelgti force majeure instituto reglamentavimo ypatumus Lietuvos teisės aktuose, tarptautinėje komercinėje praktikoje ir kasacinio teismo formuojamoje vienodoje teismų praktikoje. Straipsnio analizė koncentruojasi tik į pagrindines šio instituto problemas, o atliktas tyrimas parodė, kad visos problemos kyla iš to, kad force majeure instituto teisinis reguliavimas, nustatytas civiliniame kodekse, turi aiškių trūkumų, Vyriausybės sukurtas papildomas force majeure aplinkybių pripažinimo mechanizmas taip pat painiojasi su šių aplinkybių pripažinimu teismine tvarka, o kasacinis teismas yra labai griežtas šio instituto taikymui, prioritetą teikdamas pacta sunt servanda principui. Tyrimas atliktas, naudojant sisteminį, analitinį, loginį, lyginamąjį ir dokumentų analizės metodus.

ĮVADAS

Pasaulinės darniosios plėtros verslo taryba (WBCSD) savo oficialiame interneto puslapyje įmonių socialinę atsakomybę apibrėžia kaip nuolatinį įsipareigojimą, kurį prisiima įmonės, siekdamos prisidėti prie darnios ekonominės plėtros, dirbti su savo darbuotojais ir jų šeimomis, vietine bendruomene ir plačiąją visuomene ir taip pagerinti jų gyvenimo kokybę. Todėl įmonėms, kaip ir profesinėje veikloje asmenims, yra iškelti tokie uždaviniai - būti ekonomiškai perspektyviems, užtikrinti darnų santykį su aplinka ir būti socialiai atsakinga (Čiegis, 2008: 28). Atsakingo verslo, įmonių socialinės atsakomybės klausimai yra net įtraukti į Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programą. Tai rodo, kad įmonių socialinės atsakomybės klausimams yra skiriama pakankamai dėmesio ne tik vadybos moksle, bet ir politikoje, tačiau kartu mažiau jo tenka analogiškai valstybės socialinio atsakingumo įvertinimui, t.y. ar ji yra pakankami socialiai atsakinga teisėkūroje, nustatydamas būtinas tiesyklus, reguliuojant privatus teisinius santykius, bei ar kitų jos institucijų veikla taip pat yra tinkamai sustyguota, kad nebūtų keliami bereikalingi papildomi sunkumai asmenims privatinuose teisiniuose santykiuose. Todėl šiuo straipsniu bus siekiama įvertinti valstybės pastangas tinkamai sureguliuoti vieną iš privatinės teisės klausimų - *force majeure* institutą ir jo tinkamą funkcionavimą.

Taip pat pažymėtina, kad nuo 2008 m., kuomet į Lietuvą įsiveržusi ekonominė krizė sukrėtė šalies ekonomiką ir nemažai daliai ne tik verslo subjektų neįstengiant įvykdyti savo sutartinių prievolių, civilinių bylų, kuriose prašoma taikyti *force majeure* institutą, skaičius augo progresine seka. Kadangi iki tol šis teisės institutas nesusilaukė tokio didelio dėmesio, o per visą šį periodą tiek teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje *force majeure* institutas buvo ne tik detaliau apibrėžtas, bet ir iškilo nemažai problemų, susijusių su jo realių pritaikymu civiliniuose teisiniuose santykiuose. Dar svarbiau įvertinti, ar nacionaliniuose teisės aktuose nustatytas ir teismų praktikoje plėtojamas šio instituto teisinis reguliavimas atitinka *force majeure* instituto esmę ir tikslus, kokia yra įtvirtinama tarptautiniuose dokumentuose. Atsižvelgus į tai, jog šis institutas yra ypatingai retai pritaikomas (ypatingai kasaciniame lygmenyje) net ir ekonominės krizės akivaizdoje, verčia pagrįstai kelti klausimą dėl tokios situacijos tikrųjų priežasčių.

Tyrimo objektas – *force majeure* institutas Lietuvos teisėje ir tarptautiniame reguliavime.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti *force majeure* instituto teisinio reguliavimo Lietuvos teisėje ypatumus ir pagrindines problemas, remiantis tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu reguliavimu, teisės doktrina ir teismų praktika.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti bendrus *Force majeure* instituto teisinio reguliavimo ypatumus Lietuvoje, palyginus su tarptautine praktika.
2. Išanalizuoti teismų praktiką dėl *force majeure* instituto taikymo ir atkleisti jos ypatumus
3. Atskleisti ir išspręsti persidengiančio teisinio reguliavimo problemą *force majeure* institute.

Tyrimo metodai: sisteminis, analitinis, loginis, lyginamasis ir dokumentų analizės metodai.

Tekste vartojamos santrumpos: LR CK - Lietuvos Respublikos Civilinio kodeksas; LR CPK – Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas; LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas; LR PPARĮ – Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas; UNIDROID principai - tarptautinių komercinių sutarčių principai, PECL – Europos sutarčių teisės principai, DCFR taisyklės – Europos sutarčių teisės pavyzdinės taisyklės.

***Force majeure* instituto teisinio reguliavimo ypatumai Lietuvoje**

Normos, reglamentuojančios sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutą, ne įtvirtintos bendrose nuostatose LR CK 6.127 str. „Prievolės pabaiga, kai neįmanoma jos įvykdyti“ ir LR CK 6.212 str. „*Force majeure*“, bet ir specialiose nuostatose, reglamentuojančiose nenugalimos jėgos aplinkybių sukeltas teises pasekmes atskirų sutarčių rūšių atvejais, pavyzdžiui: pagal LR CK 6.333 str. 3 d. pirkimo-pardavimo sutarties atveju, kuomet nenugalima jėga yra vienas iš pagrindų atleisti pardavėją nuo atsakomybės už daiktų trūkumus, kai jis garantuoja daiktų kokybę ar remiantis LR CK 6.845 str. 2 d. pasaugos atveju, jeigu sutartis atlygintinė, saugotojas atsako už turto praradimą, trūkumą ar sugedimą visais atvejais, išskyrus, kai tai įvyko dėl nenugalimos jėgos ir t.t.. Reikia pabrėžti ir tai, kad LR CK 6.212 str., reglamentuojančiame *Force majeure* teisinio instituto taikymą, taisyklėse įtvirtintos iš esmės analogiškos nuostatos kaip ir UNIDROIT Principų 7.1.7 str., Europos sutarčių teisės principų 8:108 str., todėl tiek teisės doktrina, tiek teismų praktikoje nuolatos yra pabrėžiama, jog taikant ir aiškinant šį institutą turi būti tiesiogiai vadovaujamosi UNIDROIT principų formuluotėmis ir esme (Drazdauskas, 2008: 263-264).

Nepaisant to Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtinto sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimas turi ir tam tikrų ypatumų, palyginus su tarptautiniu reguliavimu, nustatytu UNIDROID, PECL ar DCFR.

Visų pirma, LR CK 6.212 str. 2 d. pateikia konkrečias tris aplinkybes, kurioms esant *a priori* negali būti laikomos *force majeure*, sąrašas t.y. 1) rinkoje nėra reikalingų prievolei vykdyti prekių; 2) sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių; 3) skolininko kontrahentai pažeidžia savo prievoles. LR CK komentaro autoriai tokios taisyklės nustatymą grindžia tuo, kad šioms aplinkybėms nėra būdingi *force majeure* požymiai (Mikelėnas, 2003: 105). Tačiau su tokia pozicija, autoriaus nuomone, galima sutikti tik iš dalies, nes ne visais atvejais aplinkybės gali priklausyti nuo skolininko ir patekti į jo rizikos sritį. Dėl pirmojo draudimo pasinaudoti *force majeure* institutu galima pasiremti hipotetine situacija, kuomet po prekių pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo visame pasaulyje yra uždraudžiamos žaliavos, būtinos pagaminti prekėms, realizavimas, ko pasekoje rinkoje nebelieka prekių, kurias pardavėjas įsipareigojo parduoti pirkėjui ir kas atitiktų visas *force majeure* sąlygas. Tuo tarpu dėl trečios aplinkybės situacijos, kuomet skolininkas pasitelkia sutarties vykdymui trečiuosius asmenis ar naudojami jų paslaugomis, tiesiogiai veda prie nesąžiningų dvigubų standartų taikymo, t.y. *force majeure* aplinkybėmis gali pasinaudoti tik tretieji asmenys, tačiau to neleidžiant daryti pačiam skolininkui. Taigi ne tik šie pavyzdžiai, bet teisės doktrina pripažįsta, kad tokio pavyzdinio *force majeure* aplinkybių netaikymo sąrašo įstatymuose reikėtų vengti, o tai, kas laikytina ar nelaikytina *force majeure*, turėtų būti palikta galutinai nuspręsti teismams, kiekvienoje byloje nuodugniai ištyrus ir objektyviai įvertinus visas faktines aplinkybes (Drazdauskas, 2008: 98).

Dar viena šio civilinės teisės instituto ypatybė yra tai, kad LR CK 6.127 str. 1 d. tiesiogiai įtvirtina, kad *force majeure* aplinkybės gali lemti ne tik skolininko atleidimą nuo civilinės atsakomybės, bet ir automatišką visos sutartinės prievolės, atsiradusių iki tol, kol skolininkas

nepažeidė prievolės, arba jos dalies pasibaigimą. Priedo teismų praktikoje LAT 2006 m. balandžio 12 d. nutartyje civilinėje byloje **Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“ ir kt.** Nr. 3K-3-273/2006 pabrėžė, jog vadovaujantis UNIDROIT principais ir apibrėžiant šio instituto taikymo pasekmes sutarties šalims, nereiktų suvokti siaurai tik kaip sutarties šalies atleidimą nuo atsakomybės, o plačiau, t.y. sutarties nevykdymo pateisinimą, šalies atleidimą nuo nevykdymo padarinių, ko pasekoje sutartinių prievolių nevykdymas negali sutartį pažeidusiai šaliai sukelti įprastinių sutarties nevykdymo padarinių. Remiantis tuo susidaro įspūdis, kad bet koks sutarties vykdymo neįmanomumas, nulemtas nenugalimos jėgos aplinkybių ir atsiradęs iki tol, kol skolininkas nepažeidė prievolės, visais atvejais turėtų lemti automatišką sutartinių prievolių pasibaigimą. Tačiau tokia išvada būtų klaidinga, jei minėta teisės norma sistemiškai aiškinama kartu su LR CK 6.212 str. 2 d., kuri nustato šalies laikiną atleidimą nuo atsakomybės protingam (atsižvelgiant į tos aplinkybės įtaką sutarties vykdymui) laikotarpiui, jeigu aplinkybė, dėl kurios neįmanoma sutarties vykdyti, yra laikina. Remiantis tuo, darytina išvada, kad automatiškas sutarties pasibaigimas dėl *force majeure* aplinkybių galimas tik tokiais atvejais, kai tolesnis sutarties vykdymas tampa nuolat neįmanomas. Pažymėtina, kad analogiškos pozicijos laikomasi ir PECL principuose bei DCFR, kuriuose įtvirtintos labai panašios automatiško prievolių pasibaigimo taisyklės.

Lietuvoje įtvirtinto šio teisės instituto reglamentavimo ypatumu galima taip pat įvardinti ir tai, jog tam tikrais atvejais net ir *force majeure* aplinkybės neatleis skolininko nuo sutartinių prievolių kreditoriui vykdymo. Puikos to pavyzdys LR CK 6.438 str. 4 d., kur įtvirtinta, kad nuomininkas neatleidžiamas nuo savo prievolės mokėti rentą, net ir tuo atveju, kai vykdamas turto perleidimo už rentą sutartį dėl *force majeure* žūva rentos gavėjo rentos mokėtoju už rentą perduotas nekilnojamas daiktas. Manytina, kad tokia įstatymų leidėjo pozicija yra pagrįsta, nes remiantis to paties straipsnio 1 d. pagal turto perleidimo už rentą sutartį nuomininkui pareiga mokėti nuomotojui rentą atsiranda tik nuo to momento, kuomet nuomotojas jam perleidžia nuosavybės teisę į nekilnojamąjį daiktą. Tokiu būdu tuo atveju, kai nuomininkui perduotas daiktas žūva, išnyksta tik nuomininko daiktinė teisė į šį daiktą (savininkas prisiima šio daikto atsitiktinio žuvimo riziką pagal LR CK 4.52 str. 1 d.), tačiau tai nepadaro neįmanomos įvykdyti jo savarankiškos pinigines prievolės mokėti nuomotojui rentą (Ambrasienė et al. 2009). Taigi nors ir LR CK tiesiogiai nenurodoma, tačiau manytina, kad *force majeure* taisyklės analogiškose situacijose dėl tų pačių priežasčių negalėtų būti taikomos ir savo esme labai panašioms sutartims – neterminuotoms (nuolatinėms) nuomos sutarčiams pagal LR CK 6.455 str., rentos iki gyvos galvos sutarčiams (LR CK 6.459 str.) bei išlaikymo iki gyvos galvos sutarčiams (LR CK 6.460 str. 2 d.).

***Force majeure* institutas teismų praktikoje**

Pažymėtina, kad šioje srityje kasacinio teismo praktika palyginti gausi, tačiau, tam tikrus svarbius teismo formuojamos praktikos dėsningumus vis dėlto galima išžvelgti.

Visų pirma, reiktų pažymėti, kad LAT praktikoje, sistemiškai aiškinant LR CK 6.212 str. nuostatas, jau yra detalizuoti keturi pagrindiniai *force majeure* aplinkybes kvalifikuojantys kriterijai: 1) aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo nebuvo galima protingai numatyti; 2) dėl susidariusių aplinkybių sutarties objektyviai negalima įvykdyti; 3) šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio; 4) šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų padarinių atsiradimo rizikos (Plačiau žiūrėti: LAT 2008 m. vasario mėn. 11 d. nutartis civilinėje byloje *R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-62/2008, 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje **A. Č. v. UAB „Molesta“ ir kt.** Nr. 3K-3-370/2010 ir kt.). Nepaisant tokio šio teisės instituto taikymo apibrėžimo, žemesnės instancijos teismams to dažnai nepakanka ir yra daromos reikšmingos vertinimo klaidos, jei nesivadovaujama griežta LAT. Tai patvirtina keletą sekančių LAT sprendimų, susijusių su šiuo klausimu.

Visų pirma, reiktų paminėti LAT 2004 m. vasario mėn. 4 d. nutartį civilinėje byloje *UAB „Linas ir viza“ v. J. L.* Nr. 3K-3-83/2004, kurioje buvo svarstoma klausimas, ar gamtos reiškinis (liūtis ir audras) galima Lietuvos klimatinės sąlygas pripažinti *force majeure* aplinkybe ir kuri

susilaukė nemažai kritikos visuomenėje dėl tokios griežtos Teismo pozicijos. Tiek pirmos, tiek ir apeliacinės instancijos teismai konstatavo, kad žemės ūkio produkcijos užauginimui didelės ir lemiamos reikšmės turi meteorologinės sąlygos, kurių žemės ūkio produkcijos augintojai įtakoti negali, todėl papildomai atsižvelgiant į Lietuvos klimatinės sąlygas, jie buvo linkę taikyti *force majeure* institutą. Nepaisant to kasacinis teismas nesutiko su tokia teismų pozicija ir nurodė, kad: „Lietuvos klimatinės sąlygos yra tokios, jog būna liūtys ir audros, dėl kurių gali žūti derlius, tačiau tai savaime nėra radikalų, netikėtą ar nenuspėjama. Kiekvienas rūpestingas ūkininkas, sudarydamas sutartį dėl žemės ūkio produkcijos auginimo bei pardavimo tai turi ir gali numatyti“. Taigi Kasacinis teismas gana aukštai iškelė aplinkybių nenumatomumo „kartelę“.

Dar viena šiuo aspektu aktuali LAT 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pajūrio viešbučiai“ v. AB „Snoras“* Nr. 3K-3-268/2012, kurioje buvo svarstoma dėl ekonominės krizės pripažinimo *force majeure* aplinkybe. Teismas sutinka su tuo, kad pasauliniu ir nacionaliniu mastu vykstanti krizė yra visiems žinoma aplinkybė, kurios nereikia įrodinėti ir atkreipia dėmesį į tai, kad jei ši aplinkybė būtų buvusi numatoma, tai nebūtų kilę tokie sunkūs jos padariniai pasaulyje. Nepaisant to Teismas pažymėjo, kad *force majeure* aplinkybe galėtų būti pripažinta ne ekonominės krizės situacija **per se**, o tam tikros konkrečios krizės aplinkybės, susijusios su sutarties šalies veikla, objektyviai darančios sutarties vykdymą negalimą. Taigi, nors Teismas nedrįso vertinti ekonominės krizės pagal savo nustatytus kriterijus, tačiau iš anksto užkirto kelią tokį reiškinį pripažinti *force majeure*, nenustatęs pakankamo priežastinio ryšio tarp tokių netikėtų neigiamų aplinkybių ir atsiradusių padarinių (nenustatyta antroji iš minėtų sąlygų). Taigi kasacinis teismas ganėtinai griežtai interpretuoja *force majeure* aplinkybėms taikytinas sąlygas.

***Force majeure* santykių persidengiančio teisinio reguliavimo problema**

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad LR CK nėra vienintelis nacionalinis teisės aktas, reglamentuojantis santykius, susijusius su *force majeure* aplinkybėmis, ir teismai nėra vienintelė institucija konstatuojanti šias aplinkybes. Remiantis LR PPARĮ 5 str. 1 d. 10 p., viena iš pagrindinių šios organizacijos funkcijų yra *force majeure* aplinkybes liudijančių pažymų išdavimas Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimu Nr. 840, ir Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarkos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 222, (toliau – Taisyklės) nustatyta tvarka, ko pasekoje dėl tokio teisinio reguliavimo atsiranda nemažai neaiškumų.

Visų pirma, kyla klausimas dėl šių teisės aktų ir LR CK įtvirtintų normų, reglamentuojančių *force majeure* taisyklės, tarpusavio santykio. LAT 2006 m. balandžio mėn. 12 d. nutartyje civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“* Nr. 3K-3-273/2006, atsižvelgdamas į tai, kad ginčo šalių sudarytoje sutartyje buvo daroma nuoroda į *force majeure*, kaip ji yra apibrėžta Taisyklėse, padarė išvadą, kad šios Taisyklės tapo sudėtine sutarties dalimi. Vėlesnėje byloje, kurioje taip pat buvo kilęs minėtų taisyklių taikymo klausimas, Kasacinis teismas 2011 m. kovo mėn. 28 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Trevena“ v. T. V.* Nr. 3K-3-129/2011 pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, kuriuo patvirtintos Taisyklės, priimtas įgyvendinant LR PPARĮ, o ne detalizuojant LR CK 6.127 ir 6.253 straipsnius, todėl šioje byloje jos netaikė. Sprendžiant iš šių LAT išaiškinimų, galima teigti, kad Taisyklių nuostatos sutarties šalims gali būti taikomos tik tuomet, kai šalys dėl to susitaria. Tačiau pabrėžtina, kad remiantis LR CK 1.3 str., kuris nesuteikia pirmenybės kitų teisės aktų nuostatoms prieš LR CK, net ir susitarimo atvejais minėtas poįstatyminis aktas gali būti taikomas tik tiek, kiek jų nuostatos neprieštarauja LR CK normoms, reglamentuojančioms *force majeure* institutą.

Nors LAT savo nutartyse nėra tiesiogiai išaiškinęs dėl pačių Pažymų, išduotų LR PPARĮ pagrindu, teisinės reikšmės, tačiau apie tai galima spręsti iš Teismo elgesio. Puikus to pavyzdys, LAT 2011 m. birželio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Hronas“ v. UAB „Molesta“*, Nr. 3K-3-206/2011, kurioje teismas įvykusį statybos objekte gaisrą nepripažino *force majeure* aplinkybe, o Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmų išduotos pažymos, kuri patvirtino statybos

objekte *force majeure* aplinkybes, vertino. Sprendžiant iš tokios teismo pozicijos, manytina, kad tokios pažymos neturi teismams privalomos galios, todėl jie patys turi nuspręsti dėl konkrečių aplinkybių pripažinimo ar nepripažinimo *force majeure*. Tokia išvada būtų pagrįsta papildomai remiantis ir fundamentalia nuostata, kuri įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 1 d. ir kuri griežtai nustato, jog teisingumo vykdyme nei vienos neteisminės institucijos sprendimas negali nei būti prilyginamas teismų sprendimams, nei būti privalomas jiems. Priedo to, remiantis LR PPARĮ 2 str. prekybos, Lietuvos pramonės ir amatų rūmai tėra savanoriški juridinių bei fizinių asmenų, užsiimančių ekonomine veikla, susivienijimai, veikiančios nepelno organizacijos pagrindu ir įgyvendinančios verslo savivaldos principus, o ne valstybės ar savivaldybės institucijos ar šių institucijų funkcijas įgalioti vykdyti asmenys. Dėl to remiantis LR CPK 197 str. 2 d., apibrėžiančia oficialaus rašytinio įrodymo sąvoką, darytina išvada, kad Rūmų įstatymo pagrindu išduotos Pažymos ne tik nėra teismams privalomas dokumentas, tačiau ir nėra laikytinos oficialiu rašytiniu įrodymu, todėl jose esanti informacija dėl tam tikrų faktinių aplinkybių kvalifikavimo kaip *force majeure* byloje jie neturėti turėti *prima facie* galios.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatytas *force majeure* teisinis reguliavimas turi tam tikrų trūkumų: neefektyvaus pavyzdinio *force majeure* aplinkybių sąlygų netaikymo išimčių sąrašo įtvirtinimas bei sutarties pasibaigimo dėl *force majeure* mechanizmo reglamentavimo netikslumai. Todėl reikėtų vengti minėto pavyzdinio *force majeure* aplinkybių netaikymo sąrašo reglamentavimo įstatyme, o šį klausimą palikti spręsti teismams. Taip pat reiktų tikslinti sutarties pasibaigimo dėl *force majeure* mechanizmą, aiškiai nurodant, kad automatiškas sutarties pasibaigimas dėl *force majeure* aplinkybių galimas tik tokiais atvejais, kai tolesnis sutarties vykdymas tampa nuolat neįmanomas.

2. Pakankamai pagrįsta tik tas šio instituto teisinio reguliavimo ypatumas, kuris numato, jog tam tikrais atvejais net ir *force majeure* aplinkybės neatleis skolininko nuo sutartinių prievolių kreditoriui vykdymo.

3. LAT praktikos analizė rodo, jog kasacinis teismas sutartinių prievolių nevykdančių šalių atžvilgiu labai griežtai interpretuoja *force majeure* aplinkybėms taikytinas sąlygas ir akivaizdžiai pabrėžia nagrinėjamo teisinio instituto išimtinumą ir *pacta sunt servanda* principo prioritetą jo atžvilgiu.

4. Kadangi Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nesuteikia pirmenybės kitų teisės aktų nuostatomis, tai specialaus įstatymo pagrindu išduotos neteisminių institucijų pažymos, patvirtinančios *force majeure* aplinkybę, teismams neturi privalomos išankstinės galios, sprendžiant klausimą dėl konkrečių aplinkybių pripažinimo ar nepripažinimo *force majeure* pagal šį kodeksą, o vyriausybės nutarimas net ir šalių susitarimo atvejais gali būti taikomas tik tiek, kiek jų nuostatos neprieštarauja pačiam kodeksui.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir „Soft law“:

1. Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas. Valstybės žinios, 1995, Nr. 99-2201.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios. 1996, Nr. 68-1652.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 222 „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 24-556.
6. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Paimta 2015-12-20 iš Viešosios politikos ir vadybos instituto

tinklalapio:

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> [01-02-2013].

7. Europos sutarčių teisės pavyzdinės taisyklės (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)). Paimta 2015-12-24 iš Viešosios politikos ir vadybos instituto tinklalapio: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf
8. Europos sutarčių teisės principai (Principles of European contract law) Oficialus PECL tekstas. Paimta 2015-12-21 iš Viešosios politikos ir vadybos instituto tinklalapio: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>

Speciali literatūra:

9. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D., Cirtautienė S., Galvėnas R., Laurinavičius K. ir kiti (2009). *Civilinė teisė. Prievolių teisė.: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras.
10. Čiegis R. (2008). *Darnus vystymasis: aplinka, ekonomika, technologijos*. Kaunas: UAB „Biznio mašinų kompanija“.
11. Drazdauskas S. (2008). *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai (01-S). Vilnius: Vilniaus Universitetas.
12. Mikelėnas V. (1997). *Privatinės teisės harmonizavimas ir unifkavimas: lietuviškas variantas. In Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius: Justitia.
13. Mikelėnas V. (2003). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė I*. Vilnius: Justitia.

Teismų praktika:

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Linas ir viza“ v. J. L. (bylos Nr. 3K-3-273/2004).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje **Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“ ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“** (bylos Nr. 3K-3-273/2006).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija (bylos Nr. 3K-3-62/2008).
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje **A. Č. v. UAB „Molesta“ ir kt.** (bylos Nr. 3K-3-370/2010).
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Trevena“ v. T. V.. (bylos Nr. 3K-3-129/2011).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Hronas“ v. UAB „Molesta“ (bylos Nr. 3K-3-206/2011).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pajūrio viešbučiai“ v. AB „Snoras“ (bylos Nr. 3K-3-268/2012).

Kiti šaltiniai:

21. Pasaulinės darniosios plėtros verslo tarybos oficialiame puslapyje esanti informacija. Paimta 2015-12-24 iš Viešosios politikos ir vadybos instituto tinklalapio: <http://www.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx>

THE PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF FORCE MAJEURE IN LITHUANIA LAW

Sigita Šimbelytė

Panevėžys college

Virginija Tumėnienė,

Klaipėda State College

Since there is not much attention paid to social responsibility of state especially in legislation process and law application while worldwide economic crisis and arguments in civil

cases lead to objective evaluation of functionality and problematic aspects of force majeure institute in Lithuanian law – these circumstances is a basic for this article relevance that stimulates a more detailed analysis of peculiarities and problematic aspects of force majeure institute in Lithuanian legal regulation, international commerce practice and case law of Lithuanian cassation court. Analysis of this article is focused on main problems of this civil law institute and the results show that all problems rise because of legal regulation of force majeure in Civil code fails on same issues, legal protection mechanize against force majeure provided by Government addles with this institute as a contract defense according to Civil code and position of Lithuanian cassation court is quite strict on this issue by giving priority to pacta sunt servanda principle. The research was conducted using a systematic, analytical, logical, comparative and document analysis methods.

IŠŠŪKIAI IR SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ VERSLE

Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga

ISSN 2029–7130

SL 344. 2016-05-17. 6,25 leidyb. apsk. l.

Tiražas 16 egz. Užsakymas 189. Kaina sutartinė.

Išleido Kolpingo kolegija, Raguvos g. 7, 44275 Kaunas

Spausdino leidyklos “Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424 Kaunas